

Вісник наукової думки студентів
факультету суспільних наук
Ужгородського національного
університету
Випуск 11 / 2022

Заснований Ученою радою
факультету суспільних наук,
протокол № 5 від 30 січня 2007 р.
Виходить з березня 2008 року
УДК 316.3:32 ББК С5:Ф01 С 69

Наша адреса: 88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, каб. 202,
тел.: (0312) 640314, e-mail: tomej@ukr.net

Відповідальний редактор:

Вікторія СВИЦЮ, кандидат філософських наук

Редакційна колегія вісника:

Микола ВЕГЕШ, доктор історичних наук;
Ірина КОЗУБОВСЬКА, доктор педагогічних наук;
Федір ШАНДОР, доктор філософських наук;
Юрій ОСТАПЕЦЬ, доктор політичних наук;
Уляна МИХАЙЛИШИН, доктор психологічних наук;
Василь ЛЕВКУЛИЧ, доктор філософських наук;
Анатолій КЛЮЧКОВИЧ, доктор політичних наук;
Олена ПОПАДИЧ, доктор педагогічних наук;
Маріан ТОКАР, доктор наук з державного управління;
Дмитро АФНАСЬЄВ, кандидат соціологічних наук;
Сергій ТОПОЛЯНСЬКИЙ, ст.викладач.

Рекомендовано до друку
Вченою радою ФСН
(прот. №9 від 17.06.2022р.)

Оригінал-макет вироблений
Сергієм Тополянським

Підписано до друку
26.05.2022.
Формат 80x64/8.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний.
Облік-вид. арк. 15,5.
Наклад 50 прим.

Віддруковано
у Редакційно-видавничому центрі
факультету суспільних наук УжНУ
88016, м. Ужгород,
вул. Університетська, 14, каб.205.
т./факс (0312) 64-37-69

*Рекомендовано до друку на засіданні Редакційно-видавничої ради
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"
(протокол №4 від 15 червня 2022 р.)*

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"
(протокол №6 від 21 червня 2022 р.)*

МАТЕРІАЛИ
підсумкової студентської наукової конференції
(16-20 травня 2022 р.)

Ужгород 2022

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Горошак Сільвія ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	5
Дорош Юліанна, СИСТЕМА РОБОТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	7
Зейкан Наталія, Ситнова Лідія ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНИХ ЗАВДАНЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	9
Іваничко Інна ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОВІД.....	11
Льницька Олександра ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ «ЯДС» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	13
Клопотар Катерина ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ.....	15
Манзик Неля ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	17
Палкуш Віталія АЛЬТЕРНАТИВНА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ США	19
Панющик Аліна ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	21
Петрунь Марина, Бабіля Ліліанна ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	23
Попадинець Марія СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	25
Рак Ірина ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	28
Реблян Антоніна СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	30
Сабов Габрієлла РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	32
Сеневич Вікторія ПОГЛЯДИ В.О. СУХОМЛІНСЬКОГО ЩОДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	34

ФІЛОСОФІЯ

Мамонтов Нікіта СУТНІСТЬ ЛЮДЯНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ ДЕКАРТА ПРО ДУАЛІЗМ.....	36
Маркович Оксана КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ.....	38
Мордовська Віолетта ДОЛЯ І ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ЛЮДИНИ.....	40

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Бровді Емілія СПІВПРАЦЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ВЛАДОЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (З 2014 РОКУ).....	42
Грицан Мірелла-Габрієлла АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІН У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	45
Железнік Мартін СУЧАСНА ГЕОПОЛІТИКА ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	47
Карапетян Крістіна СУЧАСНИЙ КЕРІВНИК – ЕФЕКТИВНИЙ УПРАВЛІНЕЦЬ	49
Лендъел Анастасія КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19	52
Павлей Ольвія ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	56
Поковба Дмитро ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ В АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ.....	59
Попадич Роксолана СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	61
Радько Антон ПОЛІТИЧНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН РФ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТІВ.....	64
Файбиш Стефанія МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	66

ПСИХОЛОГІЯ

Жабей Анжеліка ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ	68
Засядівко Віталія ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ.....	71
Кокіш-Мельник Єлизавета ДОСЛІДЖЕННЯ МАСОВОЇ ПАНІКИ	73
Лявинець Вероніка ЛЯЛЬКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ.....	76
Трілицька Евеліна АГРЕСІЯ ЯК ДЕСТРУКТИВНА ФОРМА МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІДЛІТКІВ	79
Цапфел Еріка ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА	81
Шимко Андрея СТИЛЬ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	84
Шимко Андріанна ЗІВАЛТУВАННЯ - ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЯКІ ТЯГНЕ ЗА СОБОЮ МОРАЛЬНА ТА ФІЗИЧНА ТРАВМИ	87
Шпонтак Таїсія ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ	90
Щубелка Ангеліна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	93

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Андропова Аліна ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ В США	96
Бровдій Мирослава ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	98
Бурковський Олександр ВИМУШЕНІ ПЕРСЕЛЕНЦІ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: НАСТРОЇ, ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНИХ МАРКЕРІВ	101
Дулішкович Василь МІСЦЕ КОНФЛІКТУ В КОРПОРАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ ОРГАНІЗАЦІЇ	103
Жіляк Валентин ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	105
Завадяк Ерік ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРИЙОМНИХ ДІТЕЙ	107
Качмар Наталія ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕЛИКОБІЧКІВСЬКОЇ ОТГ	109
Клімко Аліса ЯК ВОЛОНТЕРСТВО РЯТУЄ ВІД ПАНІКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	111
Неймет Олександр СТАНОВИЩЕ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ.....	113
Одинець Анна ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН.....	116
Пасєвич Ірина КОНСУЛЬТУВАННЯ ОСІБ ВПО В УМОВАХ ВІЙНИ	118
Поковба Вікторія СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МІГРАНТАМИ	120
Решко Емілія ВОЛОНТЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	122
Роман Тетяна ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА СОЦІОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	124
Рюль Крістіан АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ	126
Симочко Альбіна АНАЛІЗ МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ ТА БІЖЕНЦЯМИ	128
Синичка Ельвіра ВТОРИННА ТРАВМА.....	130
Химинець Мар'яна РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ВИД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ	132

ПЕДАГОГІКА

Горощак Сільвія Богданівна

студентка I курсу магістратури, спеціальність «Дошкільна освіта»

науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Староста Володимир Іванович

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (далі БКДО) до кінця дошкільного віку у дитини має бути сформований природодоцільний світогляд, в основі якого – усвідомлення дитиною себе як частки природи, відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї та внаслідок її дій у довкіллі [6].

Дане повідомлення спрямоване на огляд праць та нормативно-правових документів щодо сутності екологічного виховання та особливостей його реалізації у закладах дошкільної освіти.

Згідно огляду деяких праць, екологічне виховання (грец. oikos – дім, середовище + logos – вчення): систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою (Н. Волкова) [1, с.118]; виявляється в усвідомленні цінності природи в житті людини, прагненні до збереження природних багатств, здатності гармонійно співіснувати з природою, сформованості екологічної культури (Енци. освіти) [2, с.89]. Погоджуємось з висновком Н. Кравець (4, с. 138), яка на основі узагальнення праць стверджує, що метою екологічного виховання є формування основ екологічної культури, основна складова якої – екологічна свідомість. Результатом екологічного виховання сучасні науковці вважають екологічну вихованість, яка складається з екологічних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної поведінки та діяльності у ній.

У концепції екологічної освіти в Україні зазначено, що дошкільне виховання – найперший рівень, коли головну роль відіграє родинне виховання. Наступною ланкою у розвитку екологічної свідомості дитини стають дошкільні заклади: дитячий садок, груповий та приватний вихователь. Їх завдання – ознайомитись зі змістом і характером сімейного екологічного виховання дитини і у подальшому забезпечити умови для розвитку та підтримки того позитивного, що вже набуто в родині. Враховуючи надзвичайну емоційну чутливість малят та дошкільнят, перевага надається емоційно-естетичному сприйманню природи, розвитку естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів (рослини і тварини – теж живі організми і мають право на існування) та етичних норм у ставленні до природи. Виховання дітей відбувається в процесі бесід, ігрової діяльності, читання художньої літератури; міфів, казок; перегляді дитячих кіно- і діафільмів, теле- і радіопередач, дитячих конкурсів і фестивалів та ін. з урахуванням вікових потреб та можливостей. Більша ефективність досягається при безпосередньому перебуванні у природному середовищі. Ефективність дошкільного виховання залежить від спільних дій сім'ї і дитячих дошкільних закладів, екологічної освіченості батьків і вихователів, їх бажання бути екологічно свідомими і передавати це дітям [5].

Відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» БКДО необхідно формувати реалістичні уявлення про явища природи, базові елементи природо доцільного світогляду, усвідомлення єдності всіх природних елементів і себе як частки природи [6]. Формування в дошкільників знання законів природи та доцільної поведінки, виховання емоційно-ціннісного ставлення має відбуватися органічно й комплексно в різних видах діяльності відповідно до інтегрованого підходу. основними формами роботи в цьому напрямі є заняття, екскурсії, цільові та щоденні прогулянки, свята й розваги, еколого-психологічні тренінги.

Не менш вагому роль відіграє й організація освітнього середовища. Сьогодні в практиці роботи в ЗДО з формування природничо-екологічної компетентності дошкільників широко

використовуються екологічні стежини, екологічні кімнати, міні музеї природи, метеомайданчики, дослідницькі лабораторії. Важливо формувати природничо-екологічну компетентність із позицій комплексного, системного, діяльнісного, інтегрованого підходів; не давати знання про природу в готовому вигляді, а стимулювати бажання отримати їх самостійності з незначною допомогою дорослого через різноманітні дослідницькі дії в різних видах діяльності; зробити батьків своїми партнерами, помічниками у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей.

Освітню діяльність вихователі здійснюють, керуючись низкою принципів: принцип науковості - форми і методи освітньої роботи мають бути науково обґрунтованими, відповідати віку дітей, їхнім психофізіологічним особливостям; принцип позитивізму - передбачає виховання та навчання дітей на позитивних прикладах; принцип проблемності - передбачає залучення педагогом дітей до розв'язання проблемних ситуацій (ці ситуації можуть створюватися у процесі експериментальної діяльності, під час проведення дослідів, спостережень); принцип системності та послідовності; принцип наочності - передбачає використання в роботі з дітьми наочного матеріалу (ілюстрацій, посібників, відеоматеріалів, презентацій, картин, плакатів тощо); принцип гуманності - проявляється у виборі вихователем гуманістичної моделі освіти, яка передбачає перехід від авторитарного навчання і виховання до особистісно орієнтованого, до педагогіки співробітництва дорослого і дитини; принцип інтеграції - передбачає тісну співпрацю всіх педагогів ЗДО; принцип діяльності - участь дітей у догляді за рослинами, тваринами в куточку природи, праці на городі чи у квітнику [3].

Аналізуючи вимоги до результатів освітньої роботи з лінії «Дитина у природному доквіллі», згідно БКДО, зупиняємося на наступних: дитина знає, що все живе дихає повітрям, що в надрах землі знаходяться корисні копалини (газ нафта, вугілля), за рахунок яких ми маємо певні цивілізаційні блага (світло, газ, опалення, паливо, енергію), що люди обробляють ґрунт для вирощування їстівних і цілющих рослин. Розуміє значення води для себе особисто (вживання внутрішньо і гігієнічні процедури). Усвідомлює різноманітність рослинного та тваринного світу, залежність людини від нього, має уявлення, що тваринам і рослинам для життя потрібен кисень, вода, ґрунт, поживні речовини, їжа. Дитина розуміє, що природне доквілля змінюється, і далеко не завжди в кращу сторону, внаслідок людської діяльності. Сприймає природу як цінність [6].

Висновок. Таким чином, екологічне виховання є важливим і актуальним напрямком роботи закладів дошкільної освіти, а також родинного виховання; це складний і багатогранний процес, який включає пізнання навколишнього середовища, аби сформувані основні пріоритети екологічної культури шляхом тісного переплетення знань, що відображаються в практичній діяльності та духовному началі кожного дошкільника.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник. 3-тє вид. К.: Академвидав, 2009. 616 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Загородня Л. Дитина в природному доквіллі: Впроваджуємо оновлений БКДО. Дошкільне виховання. 2021. №6. С. 3-7.
4. Кравець Н.С. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: дефінітивно-понятійна сутність проблеми. Освітній простір України. 2016. № 7. С. 131-138.
5. Про концепцію екологічної освіти в Україні: Рішення Колегії МОН України N 13/6-19 від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
6. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: Рішення колегії МОН України N12/1-2 від 21.12.2020. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Дорош Юліанна Степанівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Попадич Олена Олександрівна

СИСТЕМА РОБОТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Успішність навчання і виховання обдарованого учня залежить від педагогічної майстерності вчителя і від підготовки його батьків.

У Концепції «Нова українська школа» підкреслюється, що кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями, а «місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини» на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти та принципу дитиноцентризму [1].

Проблеми обдарованих дітей вивчали О. Антонова, О. Ващук, В. Демченко, Н. Дудирева, Ю. Клименюк, О. Кулібаба, Л. Мерва, К. Пажитнева, Т. Тарасова, І. Ушатикова та ін.

Під обдарованістю дитини розуміють вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності [4].

Педагогічна діяльність є видом професійної діяльності й розглядається як складна, багаторівнева, динамічно-розвивальна система взаємопов'язаних і взаємозумовлених внутрішніх і зовнішніх дій учителя, спрямованих на досягнення багатопланової мети навчання і виховання особистості учня [6, с. 327].

Робота вчителя початкових класів з обдарованими учнями молодшого шкільного віку є видом професійно-педагогічної діяльності [5].

Вважаємо, що робота з обдарованими дітьми ґрунтується на наступних концептуальних засадах: створення системи роботи з вивчення інтересів, здібностей, інтелектуального рівня школярів. Реалізація диференційованого підходу до школярів, що дає можливість обдарованим дітям швидше просуватися у процесі пізнання, освоювати додаткову пізнавальну інформацію. Підбір діагностичних методик інтелектуального розвитку дітей. Індивідуальна робота зі школярами з яскраво вираженими здібностями. Забезпечення умов та участь дітей у конкурсах для обдарованих дітей (олімпіади, марафони знань, турніри, конкурси).

Пропонуємо систему роботи початкової школи з обдарованими дітьми із трьох складових:

1) психолого-педагогічний комплекс (види робіт: виявлення обдарованих та талановитих дітей; визначення рівня пізнавальних здібностей; прогнозування розвитку особистості школяра, його інтелектуально-творчого потенціалу; анкета «Ознаки обдарованості дитини»; анкетування батьків; відстеження динаміки розвитку обдарованості, творчих та пізнавальних здібностей учнів, рівня комфортності; консультативна та просвітницька робота серед учнів, батьків);

2) розвиваючий комплекс (види робіт: правила та форми роботи на уроці; формування навички запам'ятовування інформації через складання оповідання; ознайомлення з принципами знаходження закономірностей у ряді предметів та слів; формування навички роботи за зразком та за контуром.

3) предметно-розвивальне середовище (завдання педагога – правильно організувати діяльність дитини).

Робота з обдарованими дітьми повинна проводитися не лише через урочну, а й через позаурочну, позакласну діяльність та додаткову освіту.

Важливо використовувати різноманітні методики відбору обдарованих дітей і надалі безперервно спостерігати за їх успіхами на етапах виявлення [3].

При роботі з обдарованими дітьми, змінюється і сам учитель, який працює з цими дітьми. Він частіше запитує думку самих дітей, менше пояснює, більше слухає. Проаналізуємо серіал «Історія Райлі», де в класі був обдарований хлопчик, який значно вирізнявся своїм

розвитком у навчанні. І кожного разу під час уроку, коли вчитель пояснював тему, цей хлопчик, за бажанням, міг виходити до дошки і розповідати це ж саме, але своїми словами. І вчитель ставився до цього зовсім нормально, навіть не перебивав учня, а навпаки мотивував. Його однолітки, завдяки вчителю, розуміли, що так урок проходить навіть веселіше, педагог також пояснив учням, що так може виходити кожен бажаючий, адже двічі повторювана інформація буде запам'ятовуватись краще.

Загалом робота з виявлення обдарованих дітей – це дуже важка праця, що потребує значних зусиль професіоналів, адже таїть в собі небезпеку помилок у діагностичних висновках, а це згодом позначається на особистісному розвитку дитини. Недарма кажуть: «Вміння знаходити обдарованих та здібних дітей – талант, вміння їх вирощувати – мистецтво». Усі складові системи розвитку обдарованості молодших школярів, спрямовані на досягнення поставлених цілей, які призведуть до високого рівня розвитку здібностей кожної дитини, дозволять зробити її творчою, конкурентоспроможною і впевненою у своїх силах особистістю [2].

Така організація дозволить виявити нові задатки, сформувати стійкий інтерес до пізнавальної дослідницької та творчої діяльності, підвищить мотивацію навчальної діяльності. Необхідно, щоб уже в ранньому віці дитина відчула смак успіху, нехай навіть якщо його завданням було просто стати учнем школи.

Безумовно, робота з обдарованими дітьми важка, але багата розвивальними ідеями – не тільки для учнів, а й для педагога. Грамотно організована і систематично здійснювана діяльність з розвитку обдарованості, розвиває в учнів прагнення до інтелектуального самовдосконалення і саморозвитку, розвиває творчі здібності, навички проєктно-дослідницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Концепція «Нова українська школа»: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>.
2. Кульчицька О. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей [Текст] / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 42-44.
3. Мішньова О. Організація роботи з обдарованими учнями [Текст] : [урок біології] / О. А. Мішньова // Біологія. – 2011. – № 4. – С. 5-6.
4. Лучковський А.І. «Система роботи з обдарованими учнями» <https://www.school304.com.ua/?page=1088>
5. Ушмарова В., Каданер О. Робота вчителя початкових класів з обдарованими учнями як професійно-педагогічна діяльність. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019, № 1 (85). <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/26.pdf>
6. Ярмаченко М. Педагогічний словник. Київ: Педагогічна думка. 2001. 516 с.

Зейкан Наталія Іванівна

студентка 2 курсу, спеціальність «Початкова освіта»

Ситнова Лідія Олегівна

студентка 2 курсу, спеціальність «Початкова освіта»

науковий керівник: кандидат педагогічних наук,

ст. викладач Шикітка Галина Миколаївна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя людини та стрімко ввійшли в усі його сфери. Вони спрощують спілкування і співпрацю, займають вагоме місце у процесі інтелектуалізації суспільства, розвитку освіти і культури. За ними формування нового покоління – тих, хто в найближчому майбутньому буде користуватися новими інформаційними технологіями як звичайним засобом для розв'язання різноманітних завдань у побуті, навчанні, повсякденному житті, на роботі та в інших сферах діяльності. У цих умовах кардинальних змін вимагає й система шкільної освіти. Тепер не можна вважати викладання дисциплін якісним, якщо вчитель не використовує у своїй роботі з учнями сучасні інформаційні технології та Інтернет. Особливо доцільним та перспективним є упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у освітній процес початкової школи. Хоча ще і сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, зошити з друкованою основою)[3,с.35] .

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сучасного етапу цивілізації, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. Таким чином, виникає необхідність посилення практичного спрямування навчального процесу у початковій школі за допомогою урізноманітнення видів діяльності учнів, добору і поєднання методів навчання так, щоб засвоєння змісту було активним, усвідомленим, достатньо емоційним. Тому необхідно враховувати, що до школи приходять нові покоління дітей, які живуть у інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі. Інформаційні технології стають потужним багатфункціональним засобом навчання, а їх використання привчає учнів жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури[2, с.95] .

Можемо констатувати, що для учнів початкових класів ІКТ є передусім інструментом розвитку їх здібностей, де оволодіння навичками практичної роботи має відбуватись мимохіть – легко і без напруження. Слушною є думка О.Кивлюк про те, що раціональне використання інформаційних технологій, аудіовізуальних посібників з іншими дидактичними засобами значно скорочує час для актуалізації опорних знань, повторення інформації час організації самостійної роботи, аналізу, самоаналізу, підбиття підсумків роботи тощо [1, с.29-30].

Основною метою всіх інновацій в освітній галузі є сприяння переходу від механічного засвоєння учнями знань до формування вмінь і навичок самостійно добувати знання. Перед педагогами стоїть важливе завдання – виховати та підготувати молодь, здатну активно включатися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з інформацією. Саме використання мультимедійних засобів дає нам можливість змінити зміст освіти та сприяє:

- кращому сприйняттю й засвоєнню дітьми навчального матеріалу;
- зростанню інтересу до пізнання, до навчальної діяльності;
- індивідуалізації навчання;
- розвитку творчих здібностей учнів;
- формуванню інформаційної компетентності;
- використанню різних аудіовізуальних засобів (музики, графіки, анімації) для збагачення змісту і посилення мотивації навчання;

- більш динамічній подачі матеріалу;
- формуванню в учнів адекватної самооцінки та створенню умов для самостійної роботи;
- самоосвіті й самовдосконаленню особистості учня й учителя;
- засвоєння і учнями, і учителями нових важливих знань, умінь, навичок.

О. Я. Савченко у своїй праці «Дидактика початкової школи» констатує, що мультимедійні технології використовують в усіх видах урочної й позаурочної діяльності, починаючи з перших класів, при цьому розширюючи можливості навчально-виховного процесу, забезпечуючи нові шляхи подачі інформації, даючи можливість для випробовування власних ідей і проєктів, для вивчення й викладання предметів у початкових класах (математики, української мови, читання та ін.) [2, с. 105].

Таким чином, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі початкової школи сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – покращенню якості навчання, забезпеченню умов для гармонійного розвитку особистості, що орієнтується в інформаційному просторі, може скористатися інформаційно-комунікаційними можливостями сучасних технологій і володіє інформаційною культурою. Активне упровадження ІКТ та використання інтернет-ресурсів полегшує роботу вчителя, а навчальну діяльність дітей робить цікавішою. Грамотне використання сучасних інформаційних технологій значною мірою сприяє ефективності педагогічного процесу, адже вдало підібрані освітні ресурси забезпечують розвиток розумових та творчих здібностей учнів, стимулюють пізнавальну активність, сприяють підвищенню їх працездатності, розвитку уваги, швидкості реакції, кмітливості, просторової уяви, пам'яті, логічного мислення, розширенню світогляду. Отже, використання сучасних технологій у початковій школі дозволяє сформувати в учнів ключові компетентності XXI століття.

Список використаних джерел

1. Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи. *Початкова школа*, 2004. №4. С. 35.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К.: Генеза, 2012. С. 368.
3. Старікова Н. А. Використання інформаційних технологій у початковій школі: посібник для вчителя. Кривий Ріг, 2014. 77с.

Іваничко Інна Іванівна
*аспірантка кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи*
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Розлуцька Галина Миколаївна

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОВІД

Сучасне розуміння толерантності відрізняється від того, яке склалося на пострадянському просторі, оскільки воно пов'язується із інтеграційними процесами, які притаманні демократичним суспільствам. Актуалізується міжкультурна освіта мігрантів або вимушено переміщених осіб політикою мультикультуралізму. Міжкультурну або полікультурну спрямованість в освіті розглядають як інтегрований набір стратегій і матеріалів для реалізації таких принципів, як: різноманітність, рівноправність, набуття навичок спілкування, розвиток критичної думки [6. С.17].

Метою є проаналізувати особливості виховання толерантності у підростаючого покоління в таких країнах як Словаччини, Чехії та Польщі. Оскільки це країни, які геополітично близькі з Україною, а населення в силу суспільно-історичних чинників мають схожі соціокультурні детермінанти.

Цікавим з практичної точки зору є досвід Словаччини у впровадженні у навчально-виховний процес програми у дусі миру. Відповідно до Закону «Про виховання і освіту» в параграфі 2 зазначається, що виховання – це комплексний процес навчання та соціалізації, спрямований на учня з метою розвитку його особистості у фізичному та розумовому плані. А навчання і виховання є рівноцінними і нерозривними в навчальному процесі [2]. Таким чином, учнів виховують в атмосфері взаєморозуміння і толерантності, рівності чоловіків і жінок, дружби між націями, етнічними групами та релігійної терпимості.

Виховання толерантності проходить через всі навчальні предмети, а також виховні заходи. Школа має на меті надати учням компетенції, зокрема у сфері спілкування державною мовою, рідною для національних меншин з однаковою кількістю годин на тиждень та іноземною мовами [1]. Вивчення державної мови є обов'язковим, як пояснюють освітяни для кращої інтеграції дітей-нацменшин в суспільство. Релігійна освіта викладається як один із обов'язкових предметів за вибором у чергуванні з етичним вихованням.

Учні під час навчання навчають як правильно визначати та аналізувати проблеми, пропонувати рішення та вміти їх розв'язувати, навчають працювати в групах та брати на себе відповідальність за свої вчинки, навчають контролювати свою поведінку, зміцнюють повагу до батьків та інших, вчать поважати загальнолюдські етичні, культурні та національні цінності, поважати традиції держави, громадянином якої він є, виховують повагу до державної мови, та вчать не цуратися рідної мови та власної культури.

Наступною країною з якою ми ознайомимося це Чехія – країна з багатою історією та колоритними традиціями. В шкільній практиці широко застосовують концепцію гуманістичного та громадянського виховання – яке ставить у центр виховання особистість дитини як найвищу цінність життя. В гуманістичній концепції вихованець є вільною, духовною особистістю, що має потребу в саморозвитку. У свою чергу, метою громадянської освіти є формування особистості, якій властиві громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її суспільною відповідальністю, готовність до компетентної участі у житті соціуму.

Основний персонаж у школі – учень. Адже, учитель у чеській школі – це модератор навчального процесу і партнер учня.

Особливістю навчання чеських школярів є те, що вони часто їздять на екскурсії по визначних місцях Чехії – у такий спосіб дитвора вивчає історію своєї країни, відвідують музеї, театри, галереї або проводять заняття просто неба [5. С.198]. В пріоритеті є вивчення

державної мови, іноземну мову починають вивчати з 3 класу. Усім дітям-іноземцям призначають додаткові заняття з педагогом, якщо стає ясно, що дитина відстає через проблеми з чеською мовою.

Польща, теж має свої особливості у вихованні толерантності, які проявляються у розгалужені шкільні програми для національних меншин та різноманітними державними програмами. На думку сучасного польського педагога А. Гофрона, «Освіта відповідальна за побудову більш солідарного світу. Вона має творити новий гуманізм в якому домінуватиме етнічний компонент, а знання про культуру та духовні цінності цивілізації і шанобливе ставлення до них посядуть належне місце як необхідна перевага глобалізації, яка не обмежиться лише суто технічними й господарськими аспектами. Усвідомлення спільної долі є основною підставою будь-якої міжнародної співпраці» [3. С. 413].

У Польських школах виховують толерантність до загальнолюдських і національних цінностей, оволодіння знаннями про культуру свого народу, позитивне ставлення до мови, історії, культури, звичаїв та традицій представників інших етносів, вміння спілкуватися з людьми різних національностей. Під час навчального року діти часто їздять на екскурсії або ходять у театр чи кіно замість уроків.

Діти-іноземці які ходять до польської школи перший рік, мають право на додаткові безкоштовні лекції з польської мови та предмети, з якими виникли проблеми.

Також у Польщі багато католицьких шкіл в основу яких покладено виховувати дітей в мирному співіснуванні і співпраці. В світських школах учні можуть відвідувати заняття з релігії або етики (батьки самостійно вирішують про участь дитини в релігійних заняттях).

Міністерство освіти і спорту Польщі в співпраці з благодійними фондами реалізувало декілька освітніх програм: «Стратегія розвитку освіти литовської меншості в Польщі» (2002р.), «Урядова програма на користь ромської громадськості в Польщі» (2004 – 2013рр.), «Програма розвитку української мови в Польщі як мови нацменшості» (2004р.) та ін. Їх мета полягала в підготовці молодого покоління до активної діяльності в полікультурному середовищі, досягненні високої культури міжнаціональних взаємин, а також задоволенні етносоціальних і культурно-просвітницьких потреб [4. С.26-27].

Вищенаведене свідчить, що проблемі виховання толерантності в Словаччині, Чехії та Польщі приділяється значна увага як з боку держави так і з боку громадських організацій. Виховання підростаючого покоління на ідеях толерантності у європейських державах є однією з пріоритетних завдань в галузі освіти. Тому, на нашу думку, досвід Словаччини, Чехії та Польщі у вихованні толерантності може бути дуже корисним в українській теорії та практиці виховання.

Список використаної літератури

1. Štátny vzdelávací program. Retrieved from: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program>
2. Zákon č. 245/2008 z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zbierka zákonov. Čiastka 113. <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315>
3. Гофрон А. Різні погляди на Європу і проектування освітніх концепцій. *Вища школа України*. 2005. №1. С 37-45.
4. Деркач В. В. Полікультурна освіта і виховання в початкових школах Польщі. *Вісник Черкаського університету: наук. журнал. Серія: Педагогічні науки. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького*. Вип. 132. С. 21–29.
5. Поліщук О., Муранова Н. Досвід реформування системи освіти в Чехії. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад : зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова*. Київ : НАУ, 2018. С.195-198.
6. Тишик І. С. Шляхи формування міжетнічної толерантності в поліетнічному освітньому просторі. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. Warsaw: RS Global Sp. O.O. №5(9). P.16-20.

Ільницька Олександра Леонідівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ «ЯДС» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, справедливо вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагога та учнів, продуктивної форми їх спілкування з наявними елементами змагання, безпосередності, природного інтересу. Визначальними при цьому є думки класиків педагогіки, які зазначали, що:

- у грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань (В. Сухомлинський) [8, с. 95];

- гра – усвідомлена діяльність, а радість гри – радість творча, радість перемоги (А. Макаренко) [4, с.192];

- гра є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. «Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання початкового навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і до того ж серйозної діяльності... З перших ж уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність в їх виконанні» (К. Ушинський) [9, с.12].

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко визначає педагогічну гру як основний засіб відтворення реальних ситуацій взаємодії учителя та учня в навчально-виховному процесі, як імітацію реальної діяльності в штучно відтворених педагогічних ситуаціях [1, с. 251].

Дидактичні ігри – це різновид пізнавальних, спеціально створених дорослими чи успадкованих від попередніх поколінь ігор, що використовуються в навчальному процесі під безпосереднім керівництвом педагога [6, с.143]. Різновидом дидактичних ігор є: настільно-друковані, словесні, сюжетно-дидактичні, ділові ігри, загадки, шаради, ребуси, головоломки.

Мета дидактичних ігор – полегшити перехід до навчальних задач, зробити його поступовим.

Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння і навички, тренують сенсорні вміння, навички тощо. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує вольові якості дитини [7, с. 216].

Основними функціями дидактичних ігор є формування: усталеного інтересу до навчання і зняття напруження, пов'язаного з процесом адаптації дитини до шкільного режиму; психічних новоутворень; власне навчальної діяльності; загально навчальних умінь, навичок самостійної навчальної роботи; навичок самоконтролю і самооцінки; адекватних взаємовідносин і засвоєння соціальних ролей [5, с.206].

Правильне проведення дидактичної гри забезпечується чіткою організацією: формулюванням мети гри, з'ясуванням кількості гравців, добором дидактичних матеріалів для проведення гри, плануванням часового чинника, підбиттям підсумків. Необхідно відзначити, що дидактичні ігри не витісняють традиційні методи навчання і не замінюють їх, а надбудовуються над ними, частково акумулюючи їхній потенціал.

Наслідком сучасної реформи є суттєві зміни змісту освіти загалом і змісту освітньої галузі «Природознавство» зокрема. Відповідно до Нового Державного стандарту освіти [3]. вводиться новий інтегрований курс «Я досліджую світ» («ЯДС»), який об'єднує навчальний

зміст кількох освітніх галузей, а саме: природничої; громадянської та історичної; соціальної та здоров'язбережувальної. Природнича компетентність передбачає формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та аналізу.

Суттєві зміни в стандартах освітньої галузі «Природознавство» вимагають переосмислення дидактичних та методологічних аспектів викладання курсу «Я досліджую світ» з огляду на ту роль, яку відіграють взаємовідносини людини і природи в сучасному глобалізованому світі. Адже цей курс є пропедевтичним і готує молодших школярів до вивчення таких предметів як хімія, біологія, географія, фізика, тощо. Саме тому актуальним і дієвим інструментом для підвищення якості знань учнів, їх активності та зацікавленості на уроках інтегрованого курсу «ЯДС» стануть дидактичні ігри. Для молодших школярів доцільно вводити дидактичні ігри: з метою розвитку та коригування пізнавальної активності (порівняння, відновлення та доповнення цілого, вилучення зайвого, узагальнення); для розвитку мовлення; для розвитку емоційно-вольової сфери (ігри-інсценізації, ігри з елементами сюжету).

Велике значення має використання дидактичних ігор під час екскурсій на природу. Показати учням розмаїття та красу довкілля, привернути увагу до малопомітних, але істотних ознак тваринного і рослинного світу, сприяти формуванню екологічного світогляду дітей значно легше, якщо спонукати учнів до активного емоційного сприймання [2, с.95-100].

Використання природного матеріалу під час ігор сприяє розвитку сприйняття певного аналізатора (звук, смак, дотик, запах), мислення та уваги (виокремлення істотних ознак, їх порівняння та узагальнення); уміння описувати предмети та знаходити їх за описом; знаходити ціле за частиною та частину за цілим; групувати предмети за способом їх застосування; визначати послідовність стадій розвитку рослин та тварин, пояснювати їх значення.

Висновок. Отже, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток учнів. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від учителя майстерного педагогічного керівництва ними.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності. Електрон. наук. фах. журн. Імідж сучасного педагога, № 1(196), 95–100 с. 2021 р. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/224198/225817> (дата звернення 21.04.2022).
3. Державний стандарт початкової освіти: постанова КМУ від 21.02.2018 р. №87, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.04.2022)
4. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. М.: ИТРК, 2003. 736 с.
5. Музика Ю.О. Функції дидактичної гри. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2005. № 7-8. С. 205-207.
6. Педагогічний словник /За ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка К. : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. К. : Абрис, 1997. 416 с.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5-ти т. редкол.: О.Г. Дзевєрінта ін. К.: Рад. школа, 1977. 668 с.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. редкол.: В.М. Столетов та ін., пер. з рос. К. : Рад. школа, 1983. 488 с.

Клопотар Катерина

*студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кухта Марія Іванівна*

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Термін «емоційне вигорання» вперше використаний Г. Фрейденбергером, американським психологом, для характеристики стану фізичного та психічного виснаження, пов'язаного з професійним життям людини, її інтенсивним і тісним спілкуванням з клієнтами/пацієнтами, в нашому випадку – з учнями, яких будемо навчати, й колегами.

Найчастіше психологи розглядають синдром психічного вигорання в якості «складного структурно-динамічного утворення, яке формується в процесі педагогічної діяльності та є негативним ефектом професіоналізації» [2, с. 3].

Важливо розуміти, що стресові ситуації – це невід'ємна складова професії вчителя. Нам, як майбутнім педагогам, потрібно знати про них, щоб превентивно навчитися сприймати й адекватно реагувати, оскільки стресові ситуації можуть складати загрозу психічному здоров'ю. До стресогенних чинників педагогічної діяльності найчастіше відносять: відповідальність за здоров'я та результати навчання дітей, необхідність постійного підтвердження власного рівня кваліфікації, напруженість і зміна умов діяльності, емоційність педагогічної взаємодії, постійна робота уваги, необхідність безперервного логічного і психологічного аналізу ситуацій, робота з людьми, конфліктні ситуації серед учнів, з їхніми батьками, з колегами по роботі та керівництвом закладу освіти.

Іншими словами, педагог повинен усвідомлювати, що суспільство ставить до вчителя високі вимоги, і не лише до його професійних якостей, а й до особистісних і навіть до рис характеру, що само по собі загострює ситуацію відповідальності і може провокувати виникнення професійних деформацій у взаємодії з дітьми, в тому числі й вербальних, на кшталт: замовкніть накінець; скільки можна повторювати; я тут здоров'я з вами втрачаю, а ви...; зошит забув, а голову вдома не забув? тощо Це залежить від індивідуальних психологічних особливостей людини (стресостійкості, типу темпераменту, мотивації та ін.), або від професійних особливостей (досвід, матеріальні аспекти, відносини в колективі, кар'єрне зростання та ін.) Враховуючи цей факт і те, що робота педагогічних працівників пов'язана з навчанням, вихованням і розвитком дітей, наявність у них професійних деформацій є неприпустимою.

Педагог, який відчуває на собі синдром «емоційного вигорання» у взаємодії з колегами, може намагатися подолати ситуацію, уникаючи їх, фізично і подумки дистанціюючись від них. Ухилення та дистанціювання можуть проявлятися по-різному. Наприклад, педагог уникає особистісних контактів, при цьому придумує різні обставини та причини; спілкується безособовими способами з колегами; виявляє негативізм у всьому; в результаті відчуває депресію і починає сприймати ситуацію як «безнадійну». Стає все важче і важче знаходити вирішення проблем. Він може залишити свою посаду чи взагалі змінити професію.

У педагогічних працівників можуть спостерігатися такі психофізичні симптоми: відчуття постійної втоми не лише ввечері, а й вранці; безпричинний головний біль; збільшення чи зменшення ваги тіла; безсоння вночі та бажання спати упродовж усього дня; зниження зовнішньої та внутрішньої сенсорної чутливості (погіршення зору, слуху, нюху і дотику, втрата внутрішніх тілесних відчуттів) [4].

Дж. Гринберг пропонує розглядати емоційне вигорання як п'ятиступінчатий прогресуючий процес.

1. Перша стадія емоційного вигорання («медовий місяць») відбувається, коли педагог задоволений своєю роботою, ставиться до професійних завдань з ентузіазмом. Однак по мірі продовження робочих стресів професійна діяльність починає приносити менше задоволення й вчитель стає менш енергійним.

2. Друга стадія («недолік палива»). З'являються апатія, втома, проблеми зі сном. При відсутності додаткової мотивації й стимулювання з боку колег та керівництва у вчителя губиться інтерес до своєї професійної діяльності або зникає привабливість роботи в даній організації чи продуктивність його діяльності. У вчителя можливі порушення трудової дисципліни й відсторонення від професійних обов'язків. У випадку високої мотивації фахівець може, відчуваючи своє вигорання, підживлюватися внутрішніми ресурсами на шкоду власному здоров'ю.

3. Третя стадія (хронічні симптоми). Надмірна робота без відпочинку призводить до таких явищ як виснаження та схильність до захворювань, а також до злості, хронічної дратівливості або почуття пригніченості, «загнаності у кут». Відбувається постійне переживання нестачі часу.

4. Четверта стадія (криза). На цій стадії часто розвиваються хронічні захворювання, у результаті чого людина частково або повністю втрачає свою власну працездатність. Підсилюються переживання незадоволеності самоефективністю та якістю життя.

5. П'ята стадія емоційного вигорання («прибивання стіни»). Психологічні й фізичні проблеми переходять у гостру форму й можуть спровокувати розвиток небезпечних захворювань, що загрожують життю людини. У педагога з'являється велика кількість проблем, що його кар'єра перебуває під загрозою [1].

Коли діагностується синдром емоційного вигорання, перше, що необхідно зробити – це сповільнитися. Не витрачати на виконання роботи ще більше часу, а робити між окремими завданнями великі перерви. А під час відпочинку займатися тим, до чого лежить душа [3].

Не у всіх є можливість робити часті перерви, особливо в педагогічній діяльності. Працівникам, які страждають від емоційного вигорання, краще попросити позачергову відпустку або взяти лікарняний на кілька тижнів. За цей період людина встигне і трохи відновити сили, і проаналізувати ситуацію. Аналіз причин, які призвели до розладу, – це ще одна ефективна стратегія боротьби з синдромом вигорання. Бажано викласти факти іншій людині (другові, родичу або психотерапевту), яка допоможе глянути на ситуацію з боку [3].

Синдром емоційного вигорання настає на тлі фізичного і психічного виснаження людини. Тому запобігти такому захворюванню допоможуть профілактичні заходи, спрямовані на зміцнення здоров'я. Фізична профілактика емоційного вигорання полягає в дієтичному харчуванні з мінімальною кількістю жирів, яке включає вітаміни, рослинну клітковину і мінерали. Корисними будуть фізичні вправи та прогулянки на свіжому повітрі. Варто дотримуватися режиму дня та приділяти достатньо часу повноцінному сну. З метою психологічної профілактики синдрому емоційного вигорання варто організувати обов'язковий вихідний раз на тиждень, упродовж якого слід робити тільки те, що хочеться. Слід навчитися позбавлятися від тривожних думок або проблем шляхом аналізу (на папері або в бесіді з уважним слухачем) та розставляти пріоритети: в першу чергу виконувати дійсно важливі справи, а потім переходити до інших [5].

Отже, щоб не допустити появи синдрому або посилення вже існуючого емоційного вигорання, варто навчитися миритися із втратами. Адже розпочати боротьбу з синдромом легше, коли дивишся своїм страхам «в очі»: наприклад, коли втрачений сенс життя або наявний спад життєвої енергії, потрібно визнати це і почати все спочатку – віднайти новий стимул, нові джерела й сили.

Список використаних джерел

1. Вергиловский С.Г. Учитель: Крупным планом. Социально-педагогические проблемы учительской деятельности. 1994. С. 110-112.
2. Мальцева Н.В. Проявления синдрома психического выгорания в процессе профессионализации учителя в зависимости от возраста и стажа работы: дисс. канд. психол. наук: 19.00.13; 19.00.07. Казань, 2005. 212 с.
3. Синдром вигорання. URL: <https://crupp.org/uk/sindrom-vigorannya>
4. Психологічні особливості саморегуляції працівників ДСНС України. URL: <https://ns-plus.com.ua/2019/05/05/psychologichni-osoblyvosti-samoregulyatsiyipratsivnykiv-dsns-ukrayiny>
5. Хронічна втома – ще не хвороба, але вже й не здоров'я. URL: <https://oppb.com.ua/content/hronichna-vtoma-shche-ne-hvoroba-ale-vzhe-y-nezdorovyа>

Манзик Неля Миколаївна

*студентка 4 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Товканець Оксана Сергіївна*

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Екологічну компетентність розуміють як усвідомлену здатність і готовність до продуктивної екологічної діяльності, спрямовану на поліпшення стану навколишнього природного середовища в процесі діагностики, рішення та попередження виникнення екологічних проблем. Виокремлюються три фактори, що утворюють зміст екологічної компетентності:

1. Рівень екологічних знань.
2. Рівень екологічної свідомості та поведінки у природі.
3. Запас практичних умінь, навичок у справі охорони навколишнього середовища [3].

Поєднання цих трьох компонентів – знання, цінності та діяльність – має визначити формування екологічної культури. Екологічна культура людини включає його екологічну свідомість та екологічну поведінку. Під екологічною поведінкою розуміється сукупність конкретних вчинків та дій людей, безпосередньо чи опосередковано пов'язаних із впливом на природне оточення, споживанням ресурсів, даних природою. У свою чергу, екологічна поведінка людини визначається особливостями її екологічної свідомості та основними практичними вміннями в галузі природокористування, де екологічна свідомість є сукупністю екологічних та природоохоронних міркувань, світоглядних переконань та стосунків до природи, стратегій фактичної активності, спрямованої на природні об'єкти.

Для успішної реалізації педагогічних технологій екологічного виховання потрібно дотримуватися кількох принципів [1]:

- дотримання цілісного підходу у розвитку особистості (тобто одночасний вплив на інтелектуальну та емоційну сфери дитини);
- точна спрямованість на вікові та особистісні особливості індивідуального розвитку;
- забезпечення наступності у вихованні екологічної культури дітей від молодшого до старшого віку;
- соціокультурна наступність (звернення до коріння народної педагогіки);
- суб'єктність (дитина є активним учасником екологічної діяльності);
- врахування потенціалу та конкретної соціально-економічної ситуації;
- підвищення рівня загальної та особистої екологічної культури самих вчителів.

Формування початкових основ екологічної культури вимагає запровадження конкретних методів, форм роботи і змістом, і навіть створення умов, які необхідні для постійного спілкування з природними об'єктами. Використання різних методів та засобів, що відповідають віковим можливостям дітей, у тому числі збільшеної активності та самостійності сучасних молодших школярів, дозволяє вчителю зробити природу важливим чинником розвитку дитини.

Цікавими для молодших школярів такі форми роботи як: екологічна екскурсія, екоатер, дидактичні ігри з використанням природних матеріалів, творчі та дослідницькі проекти, перегляд кінофільмів про навколишнє середовище, випуск стінгазети, виставка виробів із природного матеріалу, рейди-акції, туристичні зльоти, конкурс плакатів, постановка екологічних казок, створення екологічних куточків. Серйозним ресурсом формування у молодших школярів екологічної культури є позакласна робота. Дітей особливо захоплюють свята: «День птахів», «Свято квітів», «На гості до Весни» тощо. Завдяки цьому створюються умови для формування пізнавальних потреб та творчого розвитку дитини.

До інтерактивних методів, що використовуються в екологічній освіті та вихованні, відносяться: дискусія, евристична бесіда, «мозковий штурм», рольові, «ділові» ігри, тренінги,

кейс-метод, метод проектів, групова робота з ілюстративним матеріалом, обговорення відеофільмів, методики ТРВЗ, дослідницька, проектна діяльність та ін. Застосування інтерактивних форм та методів сприяє процесу активізації пізнавальної діяльності. Вони дозволяють подавати матеріал у доступній, цікавій, яскравій та образній формі, сприяють розвитку інтересу до пізнання, формують комунікативну, особистісну, соціальну, інтелектуальну компетенції, сприяють кращому засвоєнню знань, створенню ситуацій успіху, що є потужним стимулом для учнів [2].

Загалом, усі форми, методи та засоби організації екологічної освіти та виховання у початковій школі поділяються на традиційні, активні, інтерактивні, інноваційні:

- урок як традиційна форма (вступні, тематичні уроки, уроки-лекції, уроки-бесіди та ін.);
- спеціальні уроки (самостійна робота учнів, навчальні дискусії, рольові ігри);
- позакласна та позашкільна робота (дослідницький метод, експеримент, вирішення екологічних завдань);
- факультативи, лекції, розповідь, перегляд кінофільмів, різні види екскурсій, використання засобів масової інформації тощо.

Системна педагогічна діяльність спрямована на накопичення осмислених дієвих знань про навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Педагогіка. К.: Вид. центр «Академія», 2001. 576 с.
2. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. К. Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с.
3. Пруцакова О. Л. Сутність та види екологічної компетентності особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. Київ, 2005. Вип.8. Кн.2. С. 16-19., с. 363.

Палкуш Віталія Петрівна
*аспірантка кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна*

АЛЬТЕРНАТИВНА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ США

Розглядаючи поняття «альтернативна освіта» як педагогічну парадигму, слід відзначити, що в філософії освіти поняття «парадигма» не означає змінюваності й протиставлення тих або інших педагогічних підходів. Поняття «парадигма» у педагогіці можна трактувати як сукупність методологічних ознак різних педагогічних напрямків, що утворюють єдине освітнє поле, на якому вони, при всій своїй відмінності, концептуально взаємозбагачуються. Звідси, у поняття «парадигма» ми вкладаємо розвиток і співіснування різних освітніх установок у відповідному контексті шкільної освіти при домінантній ролі однієї з парадигм.

Аналіз трактування поняття «альтернативна освіта» у вітчизняних і зарубіжних педагогічних дослідженнях дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день немає єдиного визначення цього поняття. Проте більшість учених наголошують на тому, що альтернативність в освіті полягає не в удосконаленні чого-небудь, а в спробах знайти інші способи й відносини, а головне – інший зміст і цінності. Альтернативна освіта вказує на нові вектори розвитку освітньої системи в цілому.

Відомі вчені (О. Декролі, Дж. Дьюї, У. Кілпатрик, Є. Торндайк, А. Ферер та ін.) визначають такі недоліки традиційної школи:

- школа змушує дитину більше слухати, ніж діяти;
- школа пригнічує прагнення дитини до самодіяльності;
- школа не зважає на інтереси дитини;
- школа змушує дітей вивчати матеріал, які для них нецікаві;
- дитина часто не розуміє змісту дій, що виконуються нею у школі;
- школа не вчить праці й не підготовляє до життя;
- школа занадто рано змушує дітей абстрагувати поняття, коли вони ще до цього не здатні і т.д.
- навчальний матеріал часто далекий від життєвих інтересів;
- вправи не надають можливостей для особистої вільної активності дитини;
- різні галузі знання не зв'язані одна з одною і не враховується процес мислення дитини;
- навчання, засноване на постійному впливі з боку вчителя, лише гальмує власне мислення дитини;
- система «питання – відповідь» при проведенні занять відучує дитину від самостійного мислення;
- класно-урочна система навчання орієнтується на «середнього» учня, від чого страждають і слабкі, і сильні учні.

Увага до альтернативної педагогіки у філософії освіти стала істотним фактором у розвитку зарубіжної педагогіки, оскільки в контексті цієї освітньої парадигми з'явилася можливість пошуку вирішень таких проблем, як забезпечення самодіяльності дітей, виховання у них соціальних інстинктів, організація реального дитячого самоврядування, залучення дітей до праці і т.д. Інтерес до альтернативних шкіл став, по суті, певним імпульсом до реформ у сфері виховання й навчання й, насамперед, їх демократизації. Інакше кажучи, почався перегляд освітніх систем.

Сьогодні особливо значні теоретичні і практичні здобутки в питаннях альтернативної освіти є в США. Роботи американських науковців присвячені історії, аналізу сутності, основних характеристик, змісту й методів альтернативної освіти в США (Р.І. Морлі

(R.E.Morley), Аронсон (S.R. Aronson), Р.Е. Бучарт (R.E. Butchart.), Б. Якобс (B. Jacobs) та ін. Окремо слід зазначити науковий внесок в розробку теорії альтернативної освіти М. Рейвід, яка запропонувала загальну типологію альтернативної освіти [1].

Аналіз наукових праць американських учених дає підстави розглядати альтернативну освіту як педагогічну парадигму в освітній практиці, орієнтовану на створення в спеціально організованому педагогічному середовищі умов для розвитку природжених властивостей дитини й надання їй повної волі для самореалізації; спрямовану на розширення суб'єкт-суб'єктних взаємин з метою прилучення індивіда до соціального досвіду у всіх сферах особистого й суспільного життя й забезпечення підготовки до свідомої активності й самостійної творчої діяльності в рамках тісного взаємозв'язку навчання й виховання з навколишнім світом [2; 3; 4].

Альтернативна освіта передбачає демократизацію і гуманізацію освіти (варіативність і альтернативність освіти, що дає можливість відійти від традиційної однакової освітньої системи до різноманітності форм і шляхів одержання освіти; відкритість, внутрішня розкутість, що демонструє звільнення від будь-яких догм; плюралізм, що перетворює альтернативну освіту з уніфікованої системи в різноманітну за цілями, змістом, організацією освітнього процесу, педагогічними підходами і технологіями педагогічну систему; самостійність освітніх установ у виборі стратегії розвитку, цілей, змісту, організації й методів роботи, включаючи юридичну й економічну самостійність; право педагогів на творчість, на власний педагогічний стиль, на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, навчальних посібників, методів оцінки діяльності учнів і т.д.; право учнів на вибір профілю освіти, на навчання за індивідуальними навчальними планами, на участь в управлінні освітнім установою).

Альтернативна освіта у цілому пропонує безліч стратегій і освітніх доктрин, у рамках яких кожний учень знаходить свій шлях до знань, здобуває власний досвід пізнавальної діяльності й, по суті, творить персональну освіту, яка стає його надбанням. Так, на сьогоднішній день альтернативна освіта у США презентовано багатьма типами шкіл, найпоширенішими з них є наступні:

«Школа без стін» (School without walls): враховуються навчально-виховні можливості місцевої громади; «Відкрита школа» (Open school): навчання здійснюється без поділу на загальноприйняті класи з фіксованим складом учнів; «Магнітні школи» (Magnet school): передбачається навчання за місцем проживання з ухилом по певних галузях знань; «Чартерні школи» (Charter Schools): пропонуються високі академічні стандарти з урахуванням інноваційних підходів до навчання; *Продовжені школи* «Вуличні академії» (Continuation school): здійснення індивідуального навчання на основі гнучких програм загальної й додаткової освіти для дітей, які були відраховані зі школи з різних причин; «Домашнє навчання» (Home Schooling Education Otherwise): пропонує гнучкі програми з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей; «Полікультурні (або етнічні) центри» (Multicultural or ethnic center): здійснення перехідного етапу навчання дітей іммігрантів для продовження подальшого навчання у звичайній школі; «Спеціалізовані школи» (Specialized school): пропонує практико-орієнтовані технології на основі професійно-орієнтованих програм і т.д.

Таким чином, альтернативна освіта визначається як напрямок у педагогічній теорії й практиці, що надає на протигагу традиційній загальноосвітньої системі більш сприятливі умови для забезпечення самореалізації дитини, задоволення її потреб та інтересів, розкриття й розвиток природних задатків.

Список використаних джерел

1. Raywid M.A. Alternative schools: The state of the art. *Educational Leadership*, 2004. № 52(1) .p. 26-35.
2. Dewey J. Schools of tomorrow. *Middle works*, 1915. Vol. 8. P. 205-404.
3. Rutherford, R., & Quinn. Special education in alternative education programs. *The Clearing House*, 2008. № 73(2). P. 79-81.
4. Lake, S.E. Alternative schools: Legal guidance for serving special education students. Horsham, PA: LRP Publications, 2010. 123 p.

Панющик Аліна

*студенка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кухта Марія Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Термін «дискурс», зародившись у теорії комунікації, наразі набув значного поширення в політології, соціології, педагогіці, соціолінгвістиці, в яких він розкодовується за допомогою формули: «мовлення + дія» й тлумачиться як «складне комунікативне явище, яке, окрім тексту, включає ряд екстралінгвістичних чинників: знання про світ, позиції й точки зору, думки, установки, цілі, необхідні для розуміння тексту» [4, с. 16].

У свою чергу педагогічний дискурс розуміється як «різновид спілкування, що відбувається в межах освітнього середовища і визначається статусно-рольовими відносинами учасників комунікації (в нашому випадку «вчитель початкових класів – учень»)» [2, с. 8].

Як майбутні педагоги ми повинні знати, що педагогічний дискурс реалізується з допомогою таких комунікативних стратегій: пояснювальної, оцінювальної, контрольної, організаційної і стратегії сприяння [1; 2; 3].

Пояснювальна комунікативна стратегія передбачає послідовність таких мовних інтенцій, у яких лексика, стиль викладу і навіть тональність та тембр голосу будуть спрямовані на якість і доступність сприймання. При цьому вчитель як інформатор повинен бути добре обізнаним і кваліфікованим, оскільки пояснювальна стратегія не передбачає стимулювання до самоосвіти. Її мета – в доступній формі викласти суть поняття чи явища, іноді занадто складного для сприймання й розуміння учнями, й задіяти пізнавальний інтерес. Мовлення вчителя в даній стратегії характеризується точністю, доступністю, коректністю формулювань тощо. Педагогічне мовлення повинно викликати інтелектуальні почуття, сприяти створенню позитивного психологічного клімату в навчальному середовищі, формувати впевненість у власних силах і подоланні труднощів. З цією метою вчителі вдаються до використання риторичних запитань, пауз для осмислення дітьми почутого, висловлення власної оцінки того, про що йде мова [3].

Оцінювальна комунікативна стратегія відображає ступінь значущості педагога як носія суспільних норм і реалізується в його праві оцінювати досягнення самого учня відповідно до встановлених критеріїв навчальних досягнень. Важливе значення при цьому має якісна оцінка отриманих балів, тобто вербальний коментар, щоб учень розумів, чому його відповідь сьогодні, наприклад, оцінена в 9 балів і над чим попрацювати, щоб підвищити оцінку. Не володіючи критеріями знань, учень повинен довіряти об'єктивній оцінці вчителя й орієнтуватися на неї в подальшому вивченні предмета [3].

Професійна лексика вчителя містить не малу кількість мовних шаблонів вербального оцінювання. Педагогу дуже важливо не допускати помилок при вербальному оцінюванні учня. Адже дуже часто похвала школяра є лаконічною та стриманою, типу «Молодець», «Розумник», «Я завжди знала, що ти можеш», а оцінка низькими балами супроводжується довгими доріканнями. Зауважимо, що для учнів молодших класів вербальна оцінка має емоційний характер, який супроводжується відчуттям гордості або розчарування. У сучасній школі подібні мовні інтенції неприпустимі.

Контрольна комунікативна стратегія спрямована на отримання об'єктивної інформації (зворотного зв'язку) про засвоєння інформації, осмислення і готовність сприймати новий обсяг інформації. Отже, отримувана зворотна інформація виступає своєрідним сигналом для подальших дій: продовження інформування, зміна обсягу чи змісту інформації, привнесення корекцій тощо. Водночас функція вчителя в цій комунікативній стратегії передбачає формування навичок дисциплінованості, пунктуальності й відповідальності [3].

Організаційна комунікативна стратегія зорієнтована на організацію спільних дій учасників навчального спілкування й управління пізнавальною діяльністю з допомогою

етикетних (вітання, звертання, вираження вдячності) та директивних (прочитайте текст, подивіться на малюнок, зверніть увагу) мовних засобів. У реалізації цієї стратегії важливими є рефлексивні й перцептивні уміння педагога, з-поміж яких найосновнішою видається здатність враховувати внутрішній психічний стан дитини[3].

Вчителю початкових класів дуже важливо використовувати комунікативну стратегію сприяння. Адже вона відіграє чималу роль у віці молодшого школяра. Основна мета комунікативної стратегії сприяння полягає у наданні повної підтримки учневі та якісної корекції його помилкових дій. Зазначена стратегія підтримується такими мовними інтенціями: людині властиво помилятися; не помиляється лише той, хто нічого не робить; не важливо, що ти помилився, важливо, що ти виправив помилку тощо. Не слід реагувати на помилкові відповіді учнів глузливими й саркастичними висловлюваннями, тому що в силу психологічних особливостей одні з них реагують агресивно, інші – замикаються в собі. Таке навчання стає для багатьох школярів справжньою каторгою, а не цікавим творчим процесом. Вони концентруються не на предметі сприймання, а на очікуванні негативу з боку вчителя[3].

Вище викладене дозволяє зробити узагальнення. Педагогічний дискурс в освітньому середовищі є основою для формування світогляду учнів, тому що період шкільного життя є винятково важливим відносно формування й корекції поведінкової моделі учня і пошуку оптимальної моделі входження в світ дорослих. Складність полягає в тому, що входження учнів у стосунки, які вони спостерігають в найближчому для них оточенні, в тому числі й шкільному, відбувається під дією двох потужних психологічних механізмів – ідентифікації й наслідування. Обидва механізми відіграють позитивну роль в особистісному становленні, проте вони не можуть вважатися оптимальними, бо саме з їх допомогою в поведінкову модель підростаючої особистості входять різні зразки людських взаємин, як позитивні, так і негативні. Через несформованість критичного мислення і в силу вікових особливостей розвитку учень початкових класів не здатний їх чітко диференціювати. Тому дискурс освітнього середовища повинен транслювати дітям якомога більше позитивних зразків спілкування, спілкувального етикету, адекватної мовної і немовної поведінки. Саме ці завдання наразі реалізує Концепція Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Колток Л. Педагогічний дискурс та його роль в структурі інноваційних процесів у вищій школі. *Молодь і ринок*. 2010. № 10. С. 87 – 92.
2. Колток Л. Педагогічний дискурс як засіб інтенсифікації навчально-виховного процесу у вищій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. № 3. С.181 – 188.
3. Кухта М.І. Педагогічний дискурс як засіб мотивації навчальної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. № 16. С. 342 – 346.
4. Семенюк О. А., Паращук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації. Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.

Петрунь Марина Федорівна
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр», спеціальність «Початкова освіта»,
Бабіля Ліліанна Владиславівна
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр», спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Попадич Олена Олександрівна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Професія вчителя – одна з дуже складних професій. Майбутньому вчителю початкової школи потрібно вчитися самостійно знаходити рішення у різних педагогічних ситуаціях, формувати професійну компетентність. Характер комунікативної культури вчителя певною мірою визначає його професійну спроможність і компетентність, загальний стиль і рівень, на якому здійснюється педагогічне спілкування. завданням сучасної освіти є пошук таких ресурсів і можливостей, за яких буде забезпечено формування й реалізація всіх потенцій особистості [1].

Питання щодо формування комунікативної культури майбутнього вчителя висвітлено у працях науковців Б. Ананьєва, Г. Андрєвої, Г. Балла, А. Барташова, А. Бодальова, М. Боришевського, А. Киричука, А. Леонтєва, С. Рубінштейна, В. Семиченко, Н. Хворостовської, В. Сухомлинського, В. Тесленка, М. Пірен, Л. Савенкова та ін.

Професійна підготовка майбутніх спеціалістів в українських освітніх установах орієнтується, насамперед, на Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, яка проголошує освіту стратегічним ресурсом «соціально-економічного, культурного та духовного розвитку суспільства, підвищення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету та формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особи» [4].

Концепція «Нова українська школа» – це якісно нова цільова програма розвитку загальної середньої освіти, що передбачає трансформацію змісту, організації освітнього процесу, дидактико-методичного його забезпечення, підходів до оцінювання освітніх результатів у напрямі посилення особистісної орієнтації освіти, її розвивального, компетентнісного, демократичного характеру [2].

Ефективність педагогічного спілкування залежить не тільки від властивостей, мотивів, позицій, спрямованості особистості вчителя, але і від його комунікативної культури [6, с.178]. Тож комунікативна компетентність педагога – це такий рівень навчання взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу, який необхідний для адекватного виконання професійних функцій у межах своїх здібностей та соціального статусу [5, с.235].

Ми вважаємо, що майбутній учитель початкової школи повинен мати три блоки знань. Перший блок – це фактологічні знання особливостей спілкування, залежно від статі, вікових та індивідуальних особливостей дітей, розуміння механізмів спілкування, знання рольових розпоряджень та очікувань, знання етикету тощо. Процедурно-технологічні знання становлять другий блок. До них відносяться знання механізмів сприйняття, правил слухання, способів утримання уваги, саморегуляції тощо. До третього блоку входять концептуальні знання про сутність гуманізму, провідних педагогічних ідей, структури взаємин, загальної теорії спілкування тощо.

Майбутній учитель початкової школи повинен навчитися використовувати комунікативні знання, рівні спілкування (вербально – невербальне, рульове – особистісне, діалогічне – монологічне, маніпулятивне – адаптивне), діагностувати свої комунікативні можливості. В освітньому процесі закладу вищої освіти важлива роль відводиться міжособистісним відносинам, спілкуванню, психологічним аспектам взаємодії викладача та студента.

Наступним не менш важливим аспектом діяльності вчителя початкової школи є питання про педагогічні здібності та особисті якості. Педагогічні здібності визначають як властивості особистості, які є умовою успішного виконання певних видів діяльності [3, с.87]. Риси характеру, такі, як тактовність, вимогливість, справедливість, розуміння іншої людини, багатосторонність інтересів, цілеспрямованість, любов до дітей, чуйність, спостережливість можна віднести до передумов, які є умовами для розвитку педагогічних здібностей.

Педагоги спираються у своїй професійній діяльності не тільки на загальнопедагогічні, але й на спеціальні здібності (наприклад, спеціальні здібності до предмета, який вони викладають, або навпаки, спеціальні здібності, які не є власне педагогічними і не пов'язані з навчальним предметом, але допомагають здійснювати педагогічну діяльність – артистичність, творчі здібності та ін).

Вирізняють основні групи педагогічних здібностей: організаторські, дидактичні, рецептивні, комунікативні, сугестивні, дослідницькі, науково-пізнавальні. Завдатки важливі не як передумови успішного оволодіння професією, а як психологічні та фізіологічні умови компенсаторних можливостей людини для вироблення індивідуального стилю діяльності.

Вважаємо, що умовами, які забезпечують формування комунікативної культури майбутнього вчителя початкової школи в закладі вищої освіти, є: розуміння майбутнім учителем принципів, концептуальних ідей, закладених у тій чи іншій технології навчання; вільне володіння широким спектром окремих методів, прийомів та способів проектування, організації та управління освітнім процесом; наявність умінь співвіднести логіку побудови системи методів навчання, організації діяльності школярів у рамках педагогічної технології з реальними особистісними характеристиками учнів, що забезпечує правильність вибору педагогічної технології; здатність до рефлексії в ході реалізації тієї чи іншої педагогічної технології та її коригування в рамках закладених у ній принципів та концептуальних ідей.

Таким чином, учитель початкової школи – не аморфна особа, відірвана від реальності буття, а особистість, яка за допомогою постійної роботи над собою вдосконалює свої професійні та особистісні якості, серед яких важливою є комунікативна культура, яка формується в закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бикова М. Комунікативні аспекти самовизначення креативної особистості *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 5, 260-267. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_5_35.
2. Нова українська школа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: [навч. посіб.]. Київ : Академія, 2006. 256 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Режим доступу: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf.
5. Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога / за ред. М. Савчина. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 331 с.
6. Попадич О. О., Леспук М. І. Теоретичне обґрунтування моделювання педагогічних ситуацій як засобу формування комунікативної культури педагога. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2016. Вип. 1(7). С. 175–180.

Попадинець Марія

*студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кухта Марія Іванівна*

СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Свій виступ хочу розпочати з тези дослідників про те, що найяскравіше особистість розкривається в спілкуванні. Мабуть тому давньогрецький філософ Сократ звертався до своїх учнів з банальним, на перший погляд, проханням: «Скажи мені що-небудь, щоб я тебе побачив».

Зазначимо, що педагогічне спілкування – це «форма комунікативної взаємодії вчителя з учнями, їхніми батьками, колегами, спрямована на інтелектуально-особистісне зростання учнів, у якій реалізуються наперед визначені педагогічні функції» [1, с.7]. Найважливішою складовою педагогічної взаємодії є здатність учителя віднайти власний стиль ефективного педагогічного спілкування. Адже в процесі спілкування проявляються професійність учителя, його педагогічна майстерність і педагогічний артистизм.

Отже, стиль педагогічного спілкування – це «вироблена в процесі педагогічної діяльності усталена форма використання засобів і прийомів взаємодії з учнями» [1, с.9]. В одній із класифікацій, залежно від домінуючої комунікативної позиції вчителя, стилі спілкування названі як: *позиція «над»*, *позиція «на рівних»*, *позиція «під»*, *зокрема:*

- *позиція «над»* (активним суб'єктом спілкування виступає вчитель, який проявляє ініціативу, керує, контролює, планує ситуацію, реалізуючи свої цілі);

- *позиція «на рівних»*(відбувається спілкування двох рівних партнерів, при якому обидва виявляють ініціативу й активність, враховують цілі та інтереси один одного);

- *позиція «під»* (педагог займає підлегле становище по відношенню до партнера спілкування).

За В. Кан-Каликом розрізняють такі основні стилі педагогічного спілкування:

- спілкування-співтворчість;
- спілкування-дружба;
- спілкування-дистанція;
- спілкування-залякування;
- спілкування-загравання [3, с.159].

В окремих дослідженнях стилі педагогічного спілкування названі метафорично, наприклад:

1. «Монблан»: учитель відсторонений від учнів, вони для нього тільки об'єкти для сприйняття знань. Зазвичай такий учитель мало цікавиться особистістю дитини та своїх взаємин із нею, зводючи педагогічні функції до повідомлення інформації.

Негативні наслідки:

- відсутність психологічного контакту між педагогом і дітьми;
- пасивність учнів під час навчання та безініціативність.

2. «Китайська стіна»: між педагогами й дітьми невидимою межею у взаєминах є дистанція, яку педагог установлює між собою й учнями.

Такими «обмежниками» можуть бути:

- підкреслення педагогом своєї переваги над учнями;
- прагнення повідомляти інформацію, а не навчати;
- відсутність бажання до співробітництва;
- поблажливе ставлення до учнів.

Негативні наслідки: відсутність міжособистісного контакту між педагогом і дітьми; слабкий зворотний зв'язок, байдужість школярів до вчителя.

3. «Я сам»: учитель робить себе головним, а іноді й єдиним ініціатором педагогічного процесу. Уся ініціатива виходить від педагога: питання, завдання, судження, рішення тощо.

Негативні наслідки:

- зникає особиста ініціатива учнів; знижується пізнавальна й суспільна активність;
- утрачається психологічний зміст взаємодії педагога й дітей;
- учні орієнтуються тільки на односторонню активність педагога й усвідомлюють себе лише як виконавці; знижуються можливості творчого характеру навчання та виховання;
- школярі чекають на інструкцію, перетворюючись на пасивних споживачів інформації.

4. «Локатор»: учитель будує взаємини з дітьми вибірково:

- захоплений учнями, які цікавляться його предметом, дає їм спеціальні завдання, примушує відвідувати гуртки, не виявляючи уваги до решти;
- стурбований слабкими учнями, постійно займається з ними, не беручи до уваги решту учнів, сподіваючись на те, що вони самі з усім упораються;
- не вміє поєднати фронтальний підхід з індивідуальним.

Негативні наслідки: на уроці не створюється цілісної й безперервної системи спілкування, вона підмінюється фрагментарною, ситуативною взаємодією.

5. «Тетерів»: учитель, взаємодіючи з учнями, чує тільки себе: під час пояснення матеріалу (монологічне мовлення), опитування учнів, індивідуальних бесід із дітьми.

Негативні наслідки:

- втрачається зворотний зв'язок;
- навколо вчителя на уроці створюється своєрідний психологічний вакуум;
- педагог не сприймає психологічної атмосфери в класі;
- навчально-виховний ефект взаємодії з учнями знижується.

6. «Робот»: педагог цілеспрямовано й послідовно діє на основі спланованої програми, не звертаючи жодної уваги на обставини, що змінюються та потребують нагальних змін у спілкуванні. Міміка й жести відшліфовані, бездоганна логіка викладу, дидактично виправдані методичні прийоми.

Негативні наслідки: низький ефект педагогічної взаємодії.

7. «Гамлет»: учитель страждає від постійних сумнівів: чи правильно його розуміють, чи правильно тлумачать те або інше зауваження, чи не ображаються тощо.

Негативні наслідки: загострена соціально-психологічна чутливість педагога, яка призводить до його неадекватних реакцій на репліки та дії класу.

8. «Спілка»: педагог постійно перебуває в діалозі з учнями, спонукає до прояву ініціативи, легко засвоює зміни в психологічному кліматі колективу та гнучко реагує на них. Переважає стиль дружньої взаємодії зі збереженням рольової дистанції [2].

Позитивні наслідки: навчальні, організаційні та етичні проблеми творчо вирішуються спільними зусиллями (така модель вважається найпродуктивнішою).

У працях вчених знаходимо практичні рекомендації вчителям щодо власного стилю спілкування, зокрема:

- заходити до аудиторії бадьорим, упевненим, енергійним;
- демонструвати готовність до спілкування, тобто ініціативність, активність, контактність, відкритість, гнучкість;
- створювати в класі позитивний емоційний настрій, адже негативний психологічний клімат на уроці знижує якість та інтенсивність перебігу пізнавальних психічних процесів;
- здійснювати природне керування власним самопочуттям, контролювати власні емоції та відчувати емоційні стани учнів, змінювати механізми впливу тощо.

Для вироблення власного стилю спілкування сучасний вчитель повинен навчитися застосовувати різні стилі та моделі спілкування, що співвідносяться з конкретною педагогічною ситуацією, розвивати комунікативну пам'ять та постійно вдосконалювати педагогічну техніку. Педагог повинен усвідомлювати: якою емоційно напруженою не була б та чи інша навчальна ситуація, тільки висока культура спілкування допоможе вибудувати ефективний діалог з учнями та досягти справжньої майстерності у мистецтві впливу на своїх вихованців.

Список використаних джерел

1. Кухта М.І., Маляр Л.В. Основи педагогічного спілкування: методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 31 с.
2. Чумакова, О. А. (2019). Порівняльна характеристика стилів педагогічного спілкування. *Збірник статей викладачів – слухачів курсів підвищення кваліфікації. Одеса*. С.157 – 166.
3. Професійне педагогічне спілкування. URL: https://pidru4niki.com/15931106/pedagogika/stili_spilkuvannya

Рак Ірина Василівна

студентка 1 курсу ОС «Магістр», спеціальність «Дошкільна освіта»

науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент

Попадич Олена Олександрівна

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі стратегію освіти складають розвиток та становлення професійної компетентності спеціаліста, який готовий та спроможний вирішувати професійні завдання та здійснювати інноваційні процеси.

Досвід свідчить, що успішний розвиток, престиж, результативність роботи закладу освіти залежить від якості його керівництва. Продуктивність управлінської діяльності пов'язана з об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Серед суб'єктивних чинників особливе місце належить підвищенню інтересу до розвитку професійної компетентності керівників освітніх установ.

Питання щодо підвищення кваліфікації керівників освітніх закладів висвітлено у працях науковців А. Аніщук, В. Беспалько, Т. Васькіної, І. Дрейбанте, Л. Загородньої, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Поніманської, В. Сластеніної, С. Титаренко, І. Улюкаєвої, Н. Фроленкової та ін.

Нами з'ясовано, що керівники закладів дошкільної освіти мають різний рівень освіти, досвід, вік. Зокрема, в Львівській області вищу освіту мають 65% керівників закладів дошкільної освіти (ЗДО), середню педагогічну – 21%. Важливо також зазначити про середній вік керівників ЗДО. На сьогодні близько 60% керівників системи дошкільної освіти віком 46 – 48 років. У співвідношенні місто – село: 58 % керівників ЗДО у містах за віком 43 – 46 років, 60 % керівників ЗДО у області мають середній вік – 48 – 50 років.

Тож підвищення кваліфікації керівників закладів дошкільної освіти передбачає такі форми та методи роботи, які покликані забезпечити якісний рівень підготовки всіх керівників закладів дошкільної освіти [4, с.35].

Технологія навчання – це система науково обґрунтованих дій активних елементів (учасників) процесу навчання, здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання. Структура технології навчання, або технологічна структура процесу навчання, є системою певних операцій, технічних дій і функцій, що навчаються і навчальних, згрупованих за основними етапами процесу навчання [1, с.217].

Технологія навчання дорослих – це, по-перше, система науково-обґрунтованих андрагогічними принципами навчання дій дорослих учнів та навчальних, здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання; і, по-друге, це розділ андрагогіки, що досліджує і обґрунтовує зазначену вище систему дій [3, с.84].

З урахуванням всіх особливостей дорослих слухачів та організації процесу їх навчання, можна виділити основні андрагогічні принципи навчання, які становлять фундамент теорії навчання дорослих: пріоритет самостійного навчання; принцип спільної діяльності; принцип опори досвіду дорослого вихованця; індивідуалізація навчання; системність навчання; контекстність навчання; принцип актуалізації результатів навчання; принцип елективності навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання. Він означає усвідомлення, осмислення учням і навчальним всіх властивостей процесу навчання та своїх дій з організації процесу навчання.

На сучасному етапі стратегія освіти передбачає формування професійної компетентності фахівця, готового і здатного вирішувати не тільки професійні завдання, а й виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси, процеси творчості в широкому розумінні [2, с.112].

Зростаючий інтерес до технологій навчання можна пояснити декількома причинами: різноманітні завдання, що стоять перед навчальними закладами, передбачають розвиток не тільки теоретичних досліджень, а й розробку питань технологічного забезпечення навчального процесу. У теоретичних дослідженнях відбувається формулювання законів, побудова теорій і концепцій, у той час як прикладні дослідження аналізують саму педагогічну практику, акумулюють наукові результати; класична дидактика з її сформованими закономірностями, принципами, формами та методами навчання не завжди оперативно реагує на наукове обґрунтування нових ідей, підходів, методик навчання; необхідність впровадження у практику викладання андрагогічних принципів, системно-діяльнісного підходу, систематизація способів навчання; зростання діагностичності (вимірюваності) у постановці освітніх цілей, оцінки результатів навчання; перехід від екстенсивної до інтенсивної організації навчання, тобто досягнення вищих результатів з урахуванням використання нових досягнень педагогіки, психології, інформатики; зростання наукомісткості проектів та моделей навчальної діяльності, заснованих на моделюванні професійних ситуацій, на оволодінні професійним досвідом в умовах навчально-освітнього процесу і як наслідок необхідність розвитку професійного мислення, активності та самодіяльності слухача; можливість експертного проектування технологічного ланцюжка процедур, методів, організаційних форм взаємодії учнів та учнів, які забезпечують гарантовані результати навчання в ІУУ, та знижують негативні наслідки роботи малокваліфікованого педагога, звідси необхідність підвищення професіоналізації освіти дорослих.

По суті, технологія навчання має самостійну галузь знань у системі професійної дидактичної підготовки, пов'язана з теорією та практикою навчання. Дискусії про сутність, предмет, структуру, концепції, класифікації, джерела і шляхи розвитку технології навчання, що ведуть на сторінках як зарубіжної, так і вітчизняної друку за останні десять років підтверджують актуальність теоретичної та практичної значимості даної проблеми. Аналіз літературних джерел показує динаміку розвитку уявлень про технологію: від «технології в промисловості» до технології в «соціальній сфері», від «педагогічної технології» до «технології навчання».

Таким чином, сутність технологічного підходу до навчання керівників дошкільних навчальних закладів полягає у: спеціально організованому цільоутворенні, що передбачає можливість об'єктивного контролю за якістю досягнення поставлених дидактичних цілей; у структурній та змістовній цілісності технології навчання, тобто у неприпустимості внесення змін до одного з її компонентів, не торкаючись інших, у виборі оптимальних методів, форм і засобів, що диктуються цілком певними та закономірними зв'язками всіх елементів технології навчання (проектування програми розвитку установи з подальшою можливістю відтворення цього проекту на практиці); у наявності оперативного зворотного зв'язку, що дозволяє своєчасно та оперативно коригувати процес навчання.

Висновкуємо, що технологічний підхід є основою розвитку професійної компетентності керівників закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. С. Нікітчиної. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 368 с.
2. Загородня Л., Титаренко С. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного навчального закладу: навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
3. Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога / за ред. М. Савчина. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 331 с.
4. Попадич О. О. До питання особливостей професійної підготовки менеджера дошкільної освіти у класичному університеті: *матеріали міжнародної наукової конференції «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку», м.Дніпро, 29-30 березня 2019 р.* Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. Ч. I., С. 35-36.

Реблян Антоніна Муратівна
*аспірантка кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи*
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Повідайчик Оксана Степанівна

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

На сьогоднішній день успішне функціонування готельного господарства залежить від ефективності використання виробничих ресурсів та рівня кваліфікації працівників. Провідні зарубіжні освітні заклади, в яких здійснюється підготовка кадрів для сфери гостинності, визнають, що в період навчання важливо зосередити увагу студентів на проблемах, з якими вони будуть зустрічатися в процесі майбутньої діяльності, а також на пошуку шляхів їх вирішення. Відтак, особливостями зарубіжних моделей підготовки фахівців для індустрії гостинності є: розподіл навчального часу таким чином, щоб його значна частка була спрямована на оволодіння студентами практичними навичками через ворк-шопи, семінари, тренінги в сфері гостинності та туризму; тісна співпраця вищої школи із закладами індустрії гостинності тощо.

На сьогоднішній день визначають низку світових тенденцій, які зумовлюють професійну підготовку кадрів для сфери гостинності.

1. Створення, перегляд, оновлення чи переформатування професійних кваліфікацій та освітніх програм у туристичній освіті відповідно до вимог світового та національного ринку праці. Наприклад, у Швейцарських ЗВО збільшення бакалаврських і магістерських програм підготовки за спеціальностями сфери гостинності супроводжується розширенням можливостей отримання професійної кваліфікації в межах неперервної туристичної освіти. Програми підготовки за освітнім ступенем «Магістр наук», «Магістр ділового адміністрування», а також отримання сертифікату про завершення курсу «Ділове адміністрування» є прикладом багатогранності поняття «Менеджмент», що активно використовується в сучасному дисциплінарному туризмі в процесі підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності (Менеджмент туризму, Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу, Event-менеджмент та ін.).

2. Посилення співробітництва між освітніми установами та галузевими організаціями задля успішного розвитку туристичної галузі держави. Наприклад, у США на базі освітніх закладів організовані спеціалізовані відділи (кадрові агенції), об'єднані єдиною інформаційною системою з підприємствами галузі, які займаються регулярним моніторингом ринку праці, працевлаштуванням випускників та підготовкою різноманітних пропозицій для ЗВО. Відповідно, освітні заклади можуть швидко реагувати на мінливі потреби індустрії гостинності у фахівцях певного профілю чи рівня кваліфікації. Переваги американської моделі полягають у тісній інтеграції з професійними організаціями галузі та значній кількості курсів підвищення кваліфікації і перепідготовки для зайнятого в індустрії персоналу [1].

3. Інноваційні технології та цифрові переваги. В останні десятиліття індустрія гостинності зазнала фундаментальних змін, оскільки нові послуги мали значний вплив на поведінку споживачів: наприклад, онлайн-агентства подорожей змінили спосіб бронювання туристичних поїздок. Так, на сьогодні третина подорожей з метою відпочинку і половина всіх ділових поїздок бронюються споживачами онлайн. Такі ситуації стали можливими завдяки технологічному прогресу: сформовані великі бази даних дозволили постачальникам послуг гостинності об'єднувати варіанти розміщення та технології оплати через мобільні додатки, що зумовило швидке зростання P2P сфери послуг (від англ. Peer-to-Peer – від людини до людини).

Вплив інформаційних технологій на індустрію гостинності у довгостроковій перспективі зростатиме. А це означає, що цифрові технології мають бути інтегровані у освітні програми підготовки фахівців для цієї галузі. Зарубіжні ЗВО включають до своїх моделей навчання

новітні технології, інновації та мобільні інструменти. Навчальні плани містять орієнтовані на сучасні технології курси і тренінги. Комп'ютерні класи обладнані спеціальним програмним забезпеченням для викладання таких курсів, як веб-дизайн, підтримка інновацій та розробка мобільних додатків для розвитку бізнесу та стартап-проектів.

Ще одна ініціатива міжнародних шкіл готельного менеджменту полягає у зміні традиційного характеру освітнього процесу та спробі зробити його більш гнучким, пропонуючи як результат змішану платформу для навчання. Вибір загальноосвітніх курсів тепер доступний онлайн, а навчальні матеріали можуть бути доступні у будь-який час за допомогою електронних пристроїв та хмарних сховищ.

4. Нестача фахівців, особливо в країнах, що розвиваються. Всесвітня рада з туризму та подорожей (The World Travel & Tourism Council – WTTC) прогнозує, що сектор туризму в майбутньому зазнає певних труднощів щодо забезпеченості кваліфікованими фахівцями. Особливо гострою буде проблема в тих регіонах світу, де спостерігається недостатня кількість фахівців проте є значні перспективи для розвитку сфери гостинності [2].

Порівняльний аналіз практик управління людськими ресурсами у досліджуваній галузі засвідчує наявність різноманітних шляхів вирішення проблеми нестачі кадрів. Зокрема, для професійної підготовки необхідної чисельності фахівців сфери гостинності на зростаючому африканському ринку Організація з розвитку трудових ресурсів (Work Development Authority – WDA) уряду Руанди уклала угоду про співпрацю з Міжнародною школою Ле Рош (Швейцарія). Ця форма співробітництва передбачає сприяння школи в передачі знань експертного рівня, а також організації в Руанді Інституту готельного менеджменту. Ле Рош консулює WDA щодо питань розробки освітніх програм, організації процесу навчання та життєдіяльності кампусу. Декілька студентів з Руанди вже завершили програму MBA в Ле Рош і тепер керують реалізацією цього проекту в своїй країні.

В останні роки в Україні також намітилася тенденція зниження кількості випускників туристичних спеціальностей. З метою успішного становлення туристичної освіти в Україні слід ширше використовувати зарубіжний досвід, результатом якого є диверсифікація освітніх пропозицій туристичного спрямування та висока якість професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

Таким чином, світові тенденції підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності засвідчують, що на сьогодні здобувачі отримують практико-орієнтовану освіту через інтерактивне навчання, стажування, академічну мобільність; спостерігається тісний зв'язок між навчальними закладами, де відбувається підготовка фахівців та підприємствами цієї сфери. Вивчення в процесі професійної підготовки новітніх цифрових технологій дозволяє майбутнім фахівцям приймати інноваційні рішення для підвищення якості обслуговування у сучасному готелі за допомогою спеціальних програм.

Список використаної літератури

1. Brennen P. G. *Experiential Learning in Hospitality Management Education*. ProQuest LLC, Ed.D. Dissertation. Northeastern University, 2017. 161 p.
2. Рабаданова Я. М. Особливості підготовки фахівців туристичної галузі. *Управління розвитком*. 2012. №5. С.165–167.

Сабов Габрієлла Артурівна,
студентка 4 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Товканець Оксана Сергіївна

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Формувати знання про цілі та способи комунікації дозволяють усі предмети навчального плану основної освітньої програми початкової загальної освіти в більшій чи меншій мірі. Формування цих знань відбувається під час урочної та позаурочної діяльності молодших школярів. Урочні форми організації освітнього процесу є найефективнішими для формування когнітивних компонентів. Уроки української мови найкраще підходять для формування комунікативної компетенції. У початковій школі необхідно сформувати розуміння наступних цілей комунікації: інформаційний запит, інформаційний обмін, емоційне самовираження, презентація, переконання мотивована відмова.

Методи організації комунікативної діяльності молодших школярів визначаються специфікою діяльності молодших школярів. За допомогою вправ, типових завдань, моделювання комунікативної ситуації та конструювання опосередкованого повідомлення проблемної ситуації формується інтерактивний компонент комунікативної компетенції (уміння взаємодії різними способами).

Метод емоційного зараження - метод передачі позитивних емоцій від вчителя учню. Емоції передаються через слово, інтонацію, міміку, жести, погляд, наочні зображення, короткі письмові тексти та немовні звуки. Так, прямий, відкритий погляд, енергійна мова, доброзичливі інтонації в обговоренні спірних питань створюють позитивний емоційний фон переконання. Емоційне зараження формує певний настрій. У процесі формування комунікативної компетенції молодших школярів нерідко виникає необхідність переконливого впливу не тільки прямої, а й зворотної спрямованості, коли акцентуються недоліки використання того чи іншого засобу комунікації, протиріччя між метою комунікації та способом її досягнення тощо. Наприклад, якщо потрібно довести неприйнятність мети, способу, вчитель використовує тактику «докази від протилежного» [1, с. 301].

Метод переконання – метод педагогічного впливу, у якому педагог звертається до свідомості, почуттів та досвіду дітей з метою формування у них мотивів та ціннісного ставлення до спілкування. Переконання може бути як доказ, як навіювання чи як їх комбінація. Якщо мета педагога – переконати учня в істинності якогось положення, він звертається до розуму дитини, вибудовує логічно бездоганний ланцюжок аргументів, що буде доказом. Якщо ж ціль педагога - сформувати ціннісне ставлення до процесу спілкування чи до учасників взаємодії, необхідно звернутися до почуттів учня. У цьому випадку переконання постає як навіювання. Досить часто педагог звертається одночасно і до розуму, і до почуттів дитини.

Метод прикладу стає більш переконливим, якщо в учнів довірливе ставлення до педагога, який наводить приклад. Метод навіювання (сугестія) - спосіб вербального та невербального емоційно забарвленого впливу на аудиторію з метою створення у молодших школярів певного емоційного стану або спонукання до дії. Метод педагогічного коучингу – метод створення (за допомогою бесіди та цілеспрямованої поведінки) середовища, яке полегшує рух молодших школярів до мотивації, формування та досягнення цілей комунікації для того, щоб цей процес приносив задоволення. Завдання педагогічного коучингу – концентрація молодших школярів на майбутніх можливостях, а не на минулих помилках [2].

Будь-який розвиток, у тому числі й мовленнєвий, потребує систематичного і цілеспрямованого вправління. На думку практичних психологів і методистів, вправи є обов'язковим компонентом процесу засвоєння знань і вироблення навичок. Беручи до уваги зазначене вище, вважаємо за доцільне запропонувати типологію вправ з розвитку мовлення учнів, мета якої - поєднати у кожній вправі якомога більше видів мовленнєвої діяльності в

різних співвідношеннях і таким чином сприяти розвитку мовлення учнів. Комплекс таких вправ ґрунтується на принципі взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання рідної мови [3, с. 24].

Джерелом поповнення словника учнів є навколишнє середовище, в якому вони перебувають: мова батьків, учителів, товаришів, мова творів художньої літератури, кінофільмів, радіо і телепередач та ін. Робота над словом, реченням - метою роботи над словом є розширення лексичного запасу учнів, навчання розуміння відтінків значення слова, вміння влучно і впевнено використовувати. Проте відомо, що з побутового мовлення друзів, товаришів, дорослих учні засвоюють часом діалектизми, жаргонізми, просторічні слова. Навіть з мови художньої літератури, теле- і радіопередач учні інколи можуть засвоїти слова, недоречні в дитячому побуті. Тому позитивним і надійним джерелом збагачення словника учнів повинна стати цілеспрямована робота вчителя, в арсеналі якого є твори художньої літератури, тексти підручників, спеціально розроблені лексичні вправи.

Важливою умовою формування комунікативної компетентності є відтворення ситуацій, створення монологів, діалогів, оскільки у процесі відтворення чи побудови діалогів формується вміння: регулювати силу голосу, темп мовлення, говорити чітко і правильно, слухати співрозмовника, вживати формули мовленнєвого етикету [4]. Не менш значимими є вправи з розвитку мовлення – ті, які ми зазначили вище, це: проведення інтерактивних уроків, використання ігор, естафет, асоціативних рядів тощо. В цьому випадку важливою є мотивація та зацікавленість учнів у процесі.

Розвиток комунікативної компетентності учнів може здійснюватися на основі оптимального добору традиційних методів, прийомів, форм роботи з розвитку усного й писемного, діалогічного та монологічного мовлення; використання завдань для розвитку діалогічного мовлення (реконструювати текст у діалог; відтворити, розіграти діалог із прослуханого; спостерігати за поданим діалогом); складання діалогу за поданими репліками відповідно до життєвих ситуацій з використанням граматичних конструкцій; складання діалогу за малюнками з опорою на допоміжний матеріал, а також самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування тощо.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Основы коммуникативной лингвистики: Учебн. М.: Центр учеб. лит-ры, 2014. 472 с.
2. Борноволокova P. Формирование коммуникативной компетенции младших школьников на уроках литературного чтения. 2017. URL: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/8693/2/04BorNovolokova.pdf> (дата звернення 28.04.2022).
3. Вашуленко О. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. Початкова школа. №8. 2017. С. 20–24.
4. Левицька М.. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. URL: <http://ukped.com/ukrainska-mova-ta-literatura/5709-formuvannya-movlennyevoyi-kompetentnosti-molodshykh-shkol> (дата звернення 28.04.2022).

Сеневич Вікторія Юрївна

*студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович*

ПОГЛЯДИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сьогодні відповідальне ставлення до природи має надважливе значення. Тому необхідно змалку прищеплювати дітям любов до природи, навчаючи їх поважати навколишній світ та оточуючих. Перші знання про навколишній світ у дитини приходять спочатку від батьків, потім – у дитячому садку, потім у школі. Молодший шкільний вік надто важливий у формуванні певних уподобань і навичок. Через екологічне виховання, як цілеспрямований процес, на початковому рівні розкривається сутність світу природи – середовища, в якому живе людина.

Поняття «екологічне виховання» розглядається як: систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою [1, с.118]; процес систематичного та цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості з метою формування еколого-гуманістичного світогляду, підготовки до виробничої, громадської та культурної діяльності [4, с.49-52]; систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури особистості [3].

Екологічне виховання покликане формувати активну природоохоронну позицію. Головна функція екологічного виховання полягає в придбанні і накопиченні особистістю досвіду взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем на когнітивному, емоційному і нормативному рівнях. Саме сукупність знань, емоційних переживань і практичних умінь в екологічній діяльності дозволяє перевести свідомість молоді в іншу площину – з природо-споживальної в природозберігаючу, а отже, подолати в їхній свідомості бачення, пов'язане з перевагою людини над природою, під впливом якого природа сприймається ними тільки як утилітарна цінність [5, с. 143-145]. Поряд з цим важливе значення має формування знань про права та обов'язки людини [2].

Багато ідей українського педагога В.О. Сухомлинського набули особливого значення в період становлення сучасних державних шкіл в Україні. Вчителів дуже цікавить його досвід у сфері екологічного виховання учнів через спілкування з природою, особливо через спілкування з природою, зокрема через проведення уроків на тлі природи. Соціально-педагогічна діяльність учителя є актуальною, оскільки вона особистісно орієнтована і орієнтована на вирішення особистісних проблем, що виникають через вивчення її особистості та оточення [5].

Учительська традиція В.О. Сухомлинського багатогранна. Творчі ідеї вчителя зазнали певної еволюції, постійно збагачувалися й поглиблювалися. Вчений-педагог зазначив, що екологічна освіта має на меті надати підростаючому поколінню наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства та кожного, виховувати потребу спілкуватися з природою, виховувати бажання та бути ініціативним у поліпшенні довкілля. Передумовою цього є екологічні знання, а результатом — екологічний світогляд.

Крім того, значну увагу приділяв Василь Олександрович у своїй шкільній системі виховання дітей на долоні природи (школа під блакитним небом). Він вважав, що «... дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ» [6, с. 133]. Два рази на тиждень «... ми йшли в природу – вчилися думати» [6, с. 133] – зазначає В.О. Сухомлинський.

«Вважаю, – писав В.О. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити

людина для того, щоб природа служила їй. Тільки через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [6, с. 303].

Згідно В.О. Сухомлинського метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у кожній дитині міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язку і єдності дитини з природою; ролі навколишнього середовища у житті та потреби його охорони. В.О. Сухомлинський орієнтував на формування цілісного ставлення до природи, виховання почуття відповідальності за стан довкілля. Спілкування з природою повинно відбуватися в різних формах: через працю, споглядання, творчість, науковий пошук, спостереження, милування. В педагогічній спадщині вченого можна виділити основні напрямки реалізації екологічного виховання: отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому матимуть велике значення для духовного становлення дитини; виховання учнів, які б бачили і усвідомлювали свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно ставилися до всього живого. Якщо дотримуватися основних порад видатного педагога, то діти будуть розуміти природу, як у ній пов'язане одне з одним та головне – чому ми є лише невеликою частинкою «великого механізму» [3].

У цілому В.О. Сухомлинський обґрунтовував роль природи у формуванні екологічної культури молодших школярів за такими напрямками:

- активна діяльність учнів у пізнанні природи: «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність» [6, с. 537-538];

- спілкування з природою активно сприяє розвитку розумових здібностей, допитливості, працелюбності: «... ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць» [6, с. 538];

- використання методів навчання, які активізують діяльність учнів: «...так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникло багато запитань (а чим відкривається незрозумілого під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми в сад, на ділянку, у теплицю і засукуємо рукава» [6, с. 539].

Висновок. Вагомий внесок у впровадження екологічної освіти учнів початкових класів у навчально-виховний процес зробив В.О.Сухомлинський. У виховній системі Василя Олександровича важлива роль відводиться природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. При цьому він зазначав, що сама природа не виховує, а лише виховує активна взаємодія людини з природою. У цій активній взаємодії вирішуються складні навчальні завдання: активізація пізнавальних процесів об'єктів і явищ природи; пробудження емоційної сфери; бажання брати участь в природоохоронних заходах та усвідомлення їх важливості; збагачення практичного досвіду дітей, формування вміння жити.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник: К.: Академвидав, 2007. 618 с.
2. Данько Н.П. Здійснення громадянської освіти молодших школярів у контексті Нової української школи. Нові технології навчання, 2019. № 45. С. 147–150.
3. Кобець Д. Екологічне виховання учнів початкової школи. Студентські ініціативи: теорія і практика початкової освіти : матеріали ІІ наук.-практ. інтернет-конф. студ. ф-ту почат. навчання, Харків 2021. С. 42.
4. Морозова Л.П., Кирилюк І.А., Михалевич К.В. Проблеми екологічного виховання молоді та шляхи їх вирішення. Молодий вчений. 2017. № 12. С. 49-52.
5. Прохорова Л., Зав'ялова Т., Непша О. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства. досвід і новації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р., Умань). Умань: Видавець «Сочинський М.М.», 2018. 143-145.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям: за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків : Акта, 1987. 545 с.

ФІЛОСОФІЯ

Мамонтов Нікіта Ігорович

студент 2 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук

Ходанич Юрій Михайлович

СУТНІСТЬ ЛЮДЯНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ ДЕКАРТА ПРО ДУАЛІЗМ

Людство вкрай розмите поняття, яке найчастіше вивчалось у парадигмі моралі. У чому ж вона полягає? Моя відповідь – вона полягає як у нашому тілі, так і в нашій свідомості. Декарт стверджував, що свідомість і тіло це розділені поняття, які між собою мають вкрай мало спільного, навіть з ідеї про те, що розум може бути спокійно відділений від тіла без втрати його цінності. Тіло виступає лише як посудина для свідомості, що часто обманює свій вміст. Сам вищезазначений французький мислитель наводив у приклад сон. Уві сні нерідко все виглядає так само реально, як і в об'єктивному світі, оскільки наші органи чуття суб'єктивні. Згідно з сучасними дослідженнями людина все бачить спотворено, як проекцію світу, що мозок адаптує для нашого сприйняття, та ще й у минулому. Складно довіряти тілесним почуттям, тому об'єктивні знання можна досягти лише з допомогою свідомості.

Людина це біо-робот, наша ДНК це наш код, в якому вказані наші фізичні здібності, зовнішність, здатність до сприйняття і багато в чому навіть перспективи для погляду на світ. Наша ж свідомість щось загадкове, вільне для польоту думки. В цьому полягає якийсь дуалізм, боротьба двох начал. Одне прагне правил, законів природи, інше ж часом намагається їх зламати, жити в небесах і роздумах далеко від мирського.

У такому разі постає питання: чи варто людині приймати одну лише з цих сторін або ж жити у постійній битві між цими початками? Зрозуміло, закохуватися, кохатися і народжувати дітей це лише якийсь інстинкт, людина має право підняти свій розум від нього, проте чи принесе це їй щастя? Швидше за все, ні, адже людина заручник свого тіла. Різні емоції, чи огидні, чи то прекрасні – гормони, що виробляє наш організм. Наш же розум необмежений, тому що обмежене тіло. Згідно з Декартом, розум людини обмежений лише тим, що він не може створити першоідею. Всі ідеї у світі вже так чи інакше були створені «Богом». Нові комбінації це інтерпретації старих або їх комбінацій. Свідомість може завжди прагнути до «бога», так ніколи й не досягнувши його. Проте, ступінь свободи розуму в багато разів більший за ступінь свободи тіла. Однак, я не побоююсь сказати, що якщо б свідомість раптом від'єдналася від своєї фізичної оболонки, вона могло почуватися спочатку неповноцінною, а потім і нелюдською. Все тому, що в сутності, яка звільнилася від тілесного, зникає інтерес у людських потребах, цілях і radoщах. Подібна сутність змушена «харчуватися» лише духовною їжею, ризикуючи жити в нескінченній нудзі, вона могла б стати заручником свого розуму. Їй не потрібні цілі, адже вона єдина у собі. Для такої сутності немає нічого об'єктивного, оскільки їй нема чим відчувати об'єктивний світ, а у своїй же необ'єктивності вона буде вкрай раціональна та логічна, і як не парадоксально – об'єктивна. Єдина можливість для такого розуму – вирватися з подібного висновку, розпочати творчий процес у собі, стати творцем своєї нової реальності, об'єктивної. Однак, якщо якимось чином у подібній сутності з'явиться потреба в творенні, вона відкине свою людяність, перейшовши, а хтось сказав би підносячись до якоїсь божественності.

Наші тіла – основа нашої людяності. Моральну координату буття гуманістичного, я, своєю чергою, обговорювати тут не буду. Мені лише цікаво визначити її початок і межі, пізнати сутність такої речі як людяність. Як мною сказано, тіло – основа, але розум – двигун. Розум це те, що викликає вічний внутрішній конфлікт, що робить нас людьми. Наші тіла дають нам цілі, потреби, приводи, все те, що так чи інакше спонукає нас до роздумів і суперечок усередині нас самих. Якщо людина вб'є іншу живу істоту, швидше за все, вона зробить це з інстинкту самозбереження, проте розум нерідко може бути не згоден з подібною дією, від чого

народжується мораль. Мораль народжується з людини, з конфлікту потреб і бажань. Якби одна зі сторін перемогла іншу, подібна фундаментальна для людяності річ як мораль, зникла б, або ж стала атрофованою настільки, коли її складно буде назвати людяною. Тому будь-яка людина, змушена жити в симбіозі двох конфліктуючих початків, щоб назвати себе людиною.

Якось Діоген Синопський влаштував чергову витівку: він ходив містом серед білого дня зі смолоскипом у руках. На питання, що він робить, філософ, відповідав: «Шукаю людину, але ніяк не знайду». Як на мене, Діоген вказував на те, що так чи інакше греки, які оточували його, піддалися одній стороні. Ймовірно, тваринному початку, відкинувши розум, і позбавляючи себе проблем самопізнання, моралі, потреби думати і живучи, лише задовольняючи свої тілесні потреби. Ця потреба у внутрішньому конфлікті одна з найдавніших проблем, моє ж рішення шукати евдемон в умиротворенні й смиренні щодо подібного конфлікту. Пояснити б хотів з прикладу, відомому кожному, – любові.

Почуття закоханості, метелики в животі, гарний настрій лише наслідок хімічних реакцій в організмі, що винагороджують людину за дії, які зближують до зносин або продовження роду. Звучить не дуже людяно, однак людина не хоче визнавати подібні западливості тваринними, тому наша свідомість шукає притулок у романтизмі, створюючи образи й ідеали бажаного. Приходить до мистецтва, науки, літератури тощо, перетворюючи простий шлюбний ритуал на щось по-справжньому прекрасне й усвідомлене. Закохана людина у своєму прагненні вирішити свій конфлікт досягає щастя, адже він отримує всі винагороди, що йому пропонує організм, при цьому знаходячи спокій своєї душі, адже свідомість після завзятого пошуку мети й ідеалів його знаходить. Людство *homo sapiens* характеризується суперечливістю, що виражається в прекрасному й жахливому, творчому і руйнівному, доброму і злому, а також часто в ірраціональних для оточуючих вчинках, які людина робить в спробі залишатися людиною і вирішити свій внутрішній конфлікт. В цьому й можна знайти свою красу, а часом, після усвідомлення себе як машини, наділеної розумом, і щастя, що перебуває в дуалізмі своїх початків.

Список використаних джерел

1. Декарт Р. Рассуждение о методе. *Сочинения в 2 т.* Москва: Мысль, 1989. Т. 1. С. 250-296.
2. Декарт Р. Размышления о первой философии. *Сочинения в 2 т.* Москва: Мысль, 1994. Т. 2. С. 3-72.

Маркович Оксана Василівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Мараєва Уляна Миколаївна

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Філософські антропологічні роздуми мають своє давнє коріння ще від Стародавнього світу. Вже давні античні філософи ставили собі запитання про людину, її взаємовідношення зі світом і соціальною дійсністю. Сьогодні як ніколи важливою є ідентифікація людини та визначення місця кожного. Зокрема, відбувається ототожнення людини античності із людиною ХХІ століття, оскільки, незважаючи на тривалий розрив у часі, сутність людської натури та її виклад у працях відомих філософів Античності зберегла свою самобутність, що є подібним до сьогоднішнього пошуку себе у світі.

Так, концепція античної людини видозмінилася тільки фізично і формально, вона набула більше знань, але переосмислення людини сьогодення відсилається до мислення людини Античності, яка виступає як мисляча істота. Тому актуальність роботи розкривається через дослідження минулого крізь призму сучасного в сенсі філософського дослідження та розкриття сутності людини у світі.

Людина не одразу стала об'єктом дослідження для філософської думки, оскільки початковим об'єктом пізнання стало величне і божественне – Космос. Згодом, осмислення цілого призвело до того, що філософська думка почала базуватися на принципі: від загального до конкретного або індивідуального.

Антропологічність як основа філософської думки є складною і багатогранною темою не тільки для тогочасного філософа та його чуттєвого пізнання, а й для сьогодення, оскільки антична людина мала змогу відкидати обтяження знаннями, які навколо неї були, на відміну від сьогодення, де інформація – є основним джерелом, і її відкидання є майже неможливим для пізнання світу.

Окрім цього, не можна стверджувати що формування центристської позиції щодо людини створювалося тільки на чуттєво-раціональному дослідженні світу. Його формування стало наслідком спірання філософської думки на міф як першоджерело становлення антропоцентризму та міського життя полісу, яке було причиною «осупільнення» людини.

Філософія стародавньої Античності була нерозривною із дослідженням світу на рівні чуттєвого, яке сформувалося крізь погляди, звернені до Космосу. Так, антична людина усвідомлює себе єдиною із єдиним цілим, яке вважає першоджерелом всього суцього і божественного – Космосом. Формуючись під впливом чуттєвого, людина відкидала обтяження знаннями, спираючись на першопочуття і враження від її взаємодії із навколишнім світом. Тому, вивчаючи навколишній світ крізь призму власного відчуття, людина пізнавала Всесвіт, звертаючи на нього свої погляди та думки.

Неодмінний вплив на світогляд античної людини має міф, який для людини в тогочасному світі слугує основним поясненням для взаємодії світів між людським та божественним. Так, В. М. Найдиш, досліджуючи античний міф, визначає міфологію невід'ємною частиною людського життя, оскільки, в певній мірі, вона штовхала людину на пізнання навколишнього світу крізь призму героїчного характеру Богів та допомагала формулювати людину як об'єкт пізнання. [1] Персоніфікуючи образи у міфі, людина наділяла їх власними рисами, які їй хоча і притаманні, проте вона боялася їх прояву. Саме в міфах відбувається переорієнтація із божественного центру до антропоморфного, де на місце богів прийшла звичайна людина, яка здійснювала подвиги та цим формувала зацікавленість у визначенні місця кожної людини, спираючись на власне бачення світу.

Своєрідним способом реалізації сутнісних потенцій людини став діалог як спосіб комунікації і досягнення істинних знань про світ, вперше запроваджений софістами. Своїм практичним характером він зреалізував основні пошуки мети людини до кращого життя, до

подолання супечечностей існуючої на той час «плюральності думок». Через діалог, зокрема, у праці Платона «Держава» [2], наводиться просте пояснення співзв'язи людини і навколишнього світу, її звернення до філософської природи. Окрім цього, Платон використав діалог як основну форму пояснення своїх бачень та розширення своїх знань у спілкуванні із опонентами. Кожна людина, яка брала участь у діалозі, водночас поєднувала в собі індивідуалізацію своєї думки, яка була набута на власних відчуттях та соціалізацію особистості, оскільки відбувався, зачасти, стик інтересів. Тільки через зіткнення думок, що було виявом агону, відкривається перспектива знаходження істини. Як наслідок, це породжувало нове прагнення до пізнання індивідуалізації людської думки у суспільному просторі. Тому протиставлення людської індивідуалізації, сформованої чуттєво-раціональним формуванням особистості та суспільного життя веде до асиміляції людини до життя в єдності із суспільством.

Однак, суспільне буття, як і буття окремої людини в Античній філософії підняло ще одне важливе питання – проблему етики, тобто соціальної філософії і ролі полісу в житті людини. Етичний принцип був ототожнений з проблемою Космосу не тільки як чуттєво-матеріального явища, що охоплює всі речі та всі ідеї, але також є їх ідеальним принципом, що в результаті створює гармонію людських стосунків. Отже, ідея космосу екстраполюється на сферу будівництва людських стосунків за принципом гармонії, довершеності чи «калокагатії» [3]. Цей естетичний принцип відображає, зокрема, вже у софістів, не тільки ідеал моральної та фізичної досконалості, а й ознаку освіченості, довершеності чи високої культури, що є рушійною силою становлення полісу. Так, Платон тлумачить його як «сумірність душі і тіла», а Аристотель – як «правильне користування життєвими благами, інтегрованість внутрішніх людських чеснот, що одухотворює чуттєві блага» [3, с. 264]. Тобто, загальний естетичний принцип переорієнтований на досягнення моральної досконалості не тільки людини, а й побудування розумних досконалих суспільних відносин як ототожнення гармонії Всесвіту і досягнення *гомеостазу*. Тому, намагання збагнути таємницю буття Космосу як Гармонії і осягнути його закони були спрямовані на досягнення істини через конструювання цієї гармонії у формуванні людських стосунків.

З філософських праць античних мислителів можна визначити, що важливим для самого факту становлення людини як громадянина полісу була тенденція до демократії, правління всього колективу громадян у цілому. Для жителя того часу поліс був тим єдиним місцем, де він почував себе людиною, захищеною від всього негативного навколишнього. Він одночасно відображав як індивідуальні якості кожної людини, так і суспільно-політичні настрої тогочасного суспільства. Тому, набуваючи знань космосу, раціонально усвідомлюючи їх людина стає особистістю, індивідуумом і розвивається відповідно до міри засвоєння суспільних відносин, адже можна сказати, що вона їх творить. Та разом з тим, жодна особистість, навіть найгеніальніша, не може вийти за межі наявних суспільних відносин у своєму вдосконаленні, адже вона є об'єктом цих відносин.

Список використаних джерел

1. Найдыш В.М. Философия мифологии. От античности до эпохи романтизма. Москва, 2002. 554 с.
2. Платон. Держава: Переклад з давньогрецької Дзвінка Коваль. Вид-во 2-ге, перероблене. Львів: Вид-во «Апріорі», 2021. 464 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В. І. Шинкарука та ін. Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ. К.: «Абрис», 2002. 742 с.

Мордовська Віолетта Романівна
студентка I курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Ходанич Юрій Михайлович

ДОЛЯ І ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Доля – це те, до чого призначена людина чи річ, тобто хід подій у нашому житті, наперед визначений для досягнення заздалегідь визначеної мети. Доля передбачає, що є якась Сила, яка наперед визначає хід подій. З цієї точки зору, людині не залишається ані шансу, ані вибору. Деякі люди стверджують, що доля – це те, до чого приходять житті. А для тих, хто вірить у долю, остання постає принципом або визначальною причиною, завдяки якій речі в цілому стають такими, якими вони є, або події відбуваються так, як вони стаються. Вибір або свобода волі потребує наявності альтернатив для будь-якої думки, мови чи дії, з яких можна було б обрати.

Випадкове настання події це таке її настання, при якому не можна визначити причину, що пояснює її телеологічну або цілеспрямовану специфіку. Це також відоме як випадкова подія. Випадковість є тим, що відбувається непередбачувано, без видимих людських намірів або видимої причини, імовірність зазначеного результату в невизначеній ситуації.

«Життя це лише сцена, на якій ми граємо свою роль», цитують цю метафору віруючі в долю, але й це навіть надає деякого вибору, якщо глибше вникнути в її зміст. Різні актори можуть діяти по-різному не тільки через свої різні здібності до виконання ролі, але й тому, що вони по-різному інтерпретують роль сценарію. Це на додаток до їхньої здатності виконувати роль. Вони по-різному інтерпретують роль, яку відіграють, залежно від свого досвіду й освіти. Це однаково вірно й у випадку диригування симфоній, скажімо, Бетховена; різні диригенти по-різному інтерпретують ту саму партитуру.

Деякі віруючі в долю кажуть: «Моя роль у житті вже дана, моє завдання полягає в тому, щоб виконати її в міру своїх можливостей». А деякі віруючі в долю стверджують, що навіть листочок не може рухатися без волі Божої, маючи на увазі, що свободи взагалі немає. Деякі вважають, що саме «санчіт-карма» і «прарабдха» визначають наше теперішнє життя. «Санчіт-карми» це карми або дії, які накопичилися протягом наших минулих життів і чий наслідок ще не були здійснені. «Прарабдха», в свою чергу, це результати дій у попередніх народженнях, які не були вичерпані, і, відповідно до «суворих законів «теорії карми», ці причини повинні розкритися як результат цих чи майбутніх положів. Подібні віруючі переконані, що вони деякою мірою вільні діяти в цьому народженні. Тому незалежно від того, вірить хтось у відродження чи ні, можна сказати, що доля є питанням випадковості та вибору, але обмежена певними силами з минулого (життя).

Таким чином, можна вести мову про різні трактування поняття «доля», в які разом із заздалегідь визначеним шляхом подій входить і свобода. Проблема в прийнятті «долі» як істини полягає в тому, що вона залишається вірою, її неможливо довести, адже доля не передбачувана. Астрологи стверджують, що передбачають майбутнє. Найчастіше їхні прогнози помилкові або вони настільки чудово сформульовані, що їх можна інтерпретувати відповідно до кінцевої події.

Диференціація долі, випадковості та вибору має важливі розгалуження, до прикладу, чи відповідає вбивця за свої дії, якщо вбивство було визначене? Відповідальний за свої вчинки чи ні – найважливіше питання, відповідь на яке серйозно вплине на наше життя. Чи можемо ми уявити, наприклад, що вбивці дозволили звільнитися від покарання, бо суддя вірить у призначену долю?

Філософи обговорюють цю проблему з давніх часів. Ця проблема носить назву «детермінізм проти свободної волі». Філософи знаходились по обидва боки цього питання, поки математик Лаплас не висловив свою наукову точку зору. В ній йшлося про те, що якщо відомі причинні закони механістичних функцій і задані початкові умови, то майбутнє будь-якої

конкретної події можна правильно передбачити. Теорія Лапласа ґрунтувалася на складних обчисленнях і підтверджувалася конкретними результатами – тим страшніше його сучасникам було усвідомлювати весь жах того підходу до розуміння світу. Адже це означало, що життя кожної окремо взятої людини, як і життя Всесвіту в цілому наперед визначене. Розвиток науки, зокрема, поява квантової фізики, змінили подібні уявлення. Квантова фізика кожним своїм законом заперечує ідеї детермінізму. Квантовий світ розмитий. Ми не можемо повністю передбачити, що станеться з нами в наступний момент, і як світ розвиватиметься. Квантова фізика вираховує лише ймовірне значення того чи іншого стану, події або величини. Вчені переконані: нічого не визначено, всі події ймовірні в певних межах. Кожен з нас – частина неймовірно складної системи квантового світу, який змінюється постійно, щомиті, щоразу, коли частинки взаємодіють між собою.

Можна зробити висновок, отже, що і випадковість, і вибір задіяні в будь-якій дії в людському житті, поряд з виконавцем, його методами та оточенням. Вибір шляху означає вибір людини, якою вона хоче бути, а тому це вибір власної долі. Шляхи прописані, але у нас є можливість вибрати, яке призначення в житті ми хочемо. Ніхто не визнає, що нам призначено. Важливо вірити, що наша доля знайде нас.

Список використаних джерел

1. Бор Н. Квантовая физика и философия. *Избранные научные труды*. Москва: Наука, 1971. Т. 2. С. 139-147.
2. Иванчев А. Беседы о карме. Москва, 2015. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=76505 (дата звернення: 28.04.2022).
3. Концепции современного естествознания. Учебник для вузов. Под ред. Л.А. Михайлова. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 335 с.

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Бровді Емілія Олександрівна

студентка 1 курсу

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор

Токар Маріан Юрійович

СПІВПРАЦЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ВЛАДОЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (З 2014 РОКУ)

Розвинуте громадянське суспільство є невід'ємною складовою всіх демократичних держав світу. В умовах плюралістичної демократії держава поступається частиною своїх повноважень у державній та управлінській сферах соціальної життєдіяльності самоорганізуючим та самокеруючим структурам, які його утворюють. Очевидно, що сильна держава неможлива без розвиненого громадянського суспільства, яке стає дієвим чинником державотворення за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу з державою в межах правового поля. Громадянське суспільство активно сприяє процесам політичної демократизації, набуттю ознак правової держави, відстоюванню матеріальної та духовної незалежності людини від держави, вимаганню правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей. Разом із тим, завжди має бути присутній зворотній зв'язок державних інститутів для громадськості, оскільки правова держава має реагувати на запити і потреби асоційованого громадянства, видавати відповідні законодавчі акти та слідкувати за їх виконанням [1].

Із 2014 року Україна змогла досить потужно розвинути свій громадський сектор. Він також зіграв значну роль у становленні України як демократичної та незалежної держави. Одним із показників цього процесу є індекс сталості організацій громадянського суспільства (Civil Society Organisations Sustainability Index – CSOSI). Цей індекс є інструментом для оцінки міцності та загальної життєздатності сектору організацій громадянського суспільства [3]. Оцінка індексу в країнах Центральної та Східної Європи відбувається щороку, завдяки чому ми можемо порівняти як еволюціонував громадський сектор. Станом на 2013 рік за даними Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) Україна мала індекс 3.4 з дуже низьким рівнем фінансової спроможності неурядових організацій, а вже в 2020 році, навіть попри пандемію COVID-19, показник твердо тримався на позначці 3.2 ще з 2018 року [3; 4]. Та попри це, завдяки державі й міжнародним інвесторам показник фінансової спроможності зріс до 4.0. А відповідно до даних Державної служби статистики, на 1 січня 2021 року в Україні було зареєстровано 160 тисяч організацій громадянського суспільства (ОГС), що в порівнянні з кількістю ОГС у 2014 році — 72525, вказує на значний розвиток [1; 3].

Щодо нормативно-правової бази, то діяльність громадських об'єднань та благодійних організацій в Україні повинна керуватись Законами України «Про громадські об'єднання» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Ці ж закони містять механізми співпраці неурядових організацій з владою. Так, засади взаємодії громадських об'єднань з державою прописані в III розділі ЗУ «Про громадські об'єднання», де зазначені права та діяльність громадських об'єднань. Законом передбачається, що вони можуть звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями) та скаргами, можуть брати участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів і залучатися до процесу формування й реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення. Такі об'єднання мають право і на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України або місцевих бюджетів [5].

Активна частина суспільства намагається підсилити зміни в Україні, щоб покращення в різних сферах з'являлись швидше. Зокрема, завдяки системі бюджетів участі (громадський бюджет – демократичний процес, який надає можливість кожному жителю брати участь в

розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення міста та/або голосування за них), конкурсів соціальних, молодіжних проєктів, проєктів місцевого/регіонального розвитку від управлінь та департаментів міських рад і обласних адміністрацій є можливість імплементувати зміни щодо покращення життя в своєму місті чи регіоні. А для покращення співпраці між ОГС та владою постійно проводяться спільні діалоги, панельні дискусії та форуми.

Прикладів співпраці між владою та ОГС безліч, це різні формати, різні рівні: на рівні міста чи громади або ж області чи навіть і всієї України. Проєкти різні й за тематикою, ті що всеукраїнські, зазвичай, намагаються вирішити проблем більш глобального характеру, ті що локальні намагаються покращити ситуацію в регіоні, громаді чи місті.

До прикладу, один із проєктів всеукраїнського рівня, створений Благодійним фондом «Повернись живим» у співпраці з Міністерством у справах ветеранів – це співпраця в проєкті націленому на розвиток та підтримку ветеранського підприємництва. У рамках цього проєкту спочатку у грудні 2020 – лютому 2021 року аналітичний відділ «Повернись живим» провів дослідження та з'ясував ключові проблеми і потреби ветеранського середовища, з якими його представники зіштовхуються у побудові та розвитку бізнесу. Далі відбулася зустріч представників фонду із заступником міністра, у результаті якої БФ «Повернись живим» та Мінветеранів домовились про об'єднання зусиль задля розвитку ветеранського підприємництва [6]. Так з'явилася ідея проведення Форуму підтримки ветеранського бізнесу, під час якого благодійний фонд зумів об'єднати на одному майданчику чиновників та народних депутатів, які відповідають за формування державної політики стосовно ветеранів і представників бізнес-середовища, котрі на власному досвіді знають, чого потребує у цивільному житті спільнота українських захисників для досягнення професійного та підприємницького успіху [7]. А врешті-решт закінчився проєкт тим, що Міністерство у справах ветеранів України та Благодійний фонд «Повернись живим» 22 липня 2021 року презентували торгову марку «Створено захисниками» для продукції, виробленої учасниками АТО і ООС на Сході України. А на офіційному сайті Мінветеранів формується розділ, у якому розміщуватимуться оголошення про можливість використання торговельної марки поряд з основним логотипом товару або послуги, що їх виробляють і надають ветеранські підприємства [8].

А одним зі прикладів регіональної співпраці є хакатон «Діалог заради молоді: Закарпаття», що проводився в Ужгороді й був організований Закарпатською облдержадміністрацією та ГО «Простір молоді» спільно з Міністерством молоді та спорту України й за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку. Хакатон був покликаний продемонструвати наявний потенціал мережі молодіжних хабів Закарпаття та налагодити комунікацію з молодіжними центрами України, закласти фундамент для створення Закарпатського обласного молодіжного центру як координаційного центру для роботи молодіжних хабів та показати готовність влади до співпраці із молодіжним активом області [9]. Цей хакатон ідей став потужним майданчиком для комунікації влади та молоді й дав можливість напрацювати комплексне бачення розвитку молодіжної інфраструктури Закарпатської області, зокрема й продовжити спільними зусиллями процес утворення обласного молодіжного центру [10].

На рівні міста чи громади часто реалізуються проєкти менш глобального характеру, проте не менш важливі. До прикладу, проєкт «Стріт-арт по-ужгородськи» створений ініціативною групою учасників різних ГО у співпраці з ГО «Простір молоді» та ГО «Молодіжна платформа» за підтримки Британської ради в Україні спільно з Ужгородською міською радою та за підтримки Ужгородського національного університету, що мав на меті створити мотиваційний мурал в Ужгороді, чим зробити більш привабливим місто та мотивувати молодь і містян до дій. У рамках цього проєкту залучили творчу молодь до створення ескізу для муралу, залучили молодь міста до намалювання стінопису та створили на одній з будівель міста мотиваційний мурал [11].

Також завдяки високому рівню організації інституцій громадянського суспільства з перших днів повномасштабного вторгнення держава Збройні Сили України отримали значну підтримку громадян, які завдяки благодійним і громадським організаціям мали можливість волонтерити, допомагати та побудувати міцний тил для військових.

Отже, російсько-українська війна та Революція Гідності змотивували розвиток ОГС. А в період з 2014 року були напрацьовані на практиці ефективні механізми різного роду співпраці між владою та ОГС, що наразі дають свої плоди та розвивають Україну в різних напрямках. Вважаємо, що саме цей розвиток дає нам можливість займати чільне місце серед держав, які мають високий рівень розвитку ОГС у порівнянні з іншими країнами Центрально-Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. *Міністерство юстиції*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33679
2. Статистичний бюлетень «Громадські організації в Україні». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm
3. Що таке Індекс сталості ОГС і яку місію він виконав у 2020 році в Україні? *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=scho-take-indeks-stalosti-ohs-i-yaku-misiyu-vin-vykonav-u-2020-rotsi-v-ukrajini>
4. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства 2013. *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=indeks-stalosti-rozvytku-orhanizatsij-hromadyanskoho-suspilstva-2013>
5. Про громадські об'єднання: Закон України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. ВВР, 2013, № 1, ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
6. Мінветеранів та Фонд «Повернись живим» сприятимуть підтримці ветеранського підприємництва на державному рівні. *Міністерство у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-ta-fond-povernis-zhivim-spriyatimut-pidtrimci-veteranskogo-pidpriyemnictva-na-derzhavnomu-rivni>
7. «Повернись живим» провів Форум підтримки ветеранського бізнесу. URL: <https://savelife.in.ua/ua/povernys-zhyvym-proviv-forum-pidtrymky-veteranskogo-biznesu/>
8. «Створено захисниками». Ветеранський бізнес отримав свою торгову марку. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/151241-stvoreno-zahisnikami-veteranskij-biznes-otrimav-svou-torgovu-marku/>
9. Хакатон «Діалог заради молоді: Закарпаття». *Закарпатська обласна державна адміністрація: Офіційний сайт*. URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/novyna/hakaton-dialog-zarady-molodi-zakarpattya>
10. На Закарпатті відбувся Хакатон ідей «Діалог заради молоді». *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/na-zakarpatti-vidbuvsya-hakaton-idej-dialog-zaradi-molodi>
11. Мотиваційний мурал із закликком працювати над власними мріями з'явився в Ужгороді. Ужгородська міська рада. Офіційна сторінка. 2020. 14 серпня. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1712988952196975&id=546368988858983

Грицан Мірелла-Габрієлла Мирославівна
студентка I курсу магістратури
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат наук з державного управління, доцент
Кумар Ганна Василівна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІН У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Під парадигмою змін у публічному управлінні слід розуміти сукупність основних принципів та правил (писаних і неписаних), які визначаються не лише регламентуючими документами, а й певним управлінським духом. Вони виступають зразком, прикладом для суб'єктів управління іншими людьми і діють часто не тільки на свідомому, але й на неусвідомленому рівнях. І як висновок, публічне управління та адміністрування являє собою комплекс систематизованих даних, напрацювань та практичних рекомендацій щодо змінних процесів сучасного управління демократичним суспільством. Рівень інституційних змін у будь-якій сфері публічного управління визначається ефективністю реалізації системи управління відповідними державними інститутами. Реалії сьогодення висувають на перший план вирішення проблем змін у системі управління в державних інститутах у напрямі забезпечення якості та ефективності виконання відповідних функцій і надання соціальних (адміністративних) послуг.

Адже публічне управління у соціальній сфері – це професійна, політично нейтральна діяльність осіб, на адміністративних посадах в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування у сфері соціальної діяльності. І це є головна проблема змін для України. До публічного управління у соціальній сфері можна також відносити професійну, неполітичну діяльність в апаратах інших органів публічної влади. А чітке розмежування видів публічної діяльності у соціальній сфері на законодавчому рівні – одне з актуальних завдань для України. Таке розмежування дозволить вирішити проблеми пов'язані зі змінами в управлінні соціальною сферою. Найголовніше – організація публічного управління у соціальній сфері має базуватись на принципах верховенства права, законності, публічності, професійності, відкритості, політичної нейтральності, лояльності, стабільності та добросовісності. Доводимо це за допомогою низки основних аспектів.

Класична теорія в державному секторі реалізувалася на практиці через модель публічного адміністрування (*англ. – public administration*), неокласична теорія менеджменту – через модель публічного управління (*англ. – public management*), сучасна теорія менеджменту – через модель нового публічного управління (*англ. – new public management*). За допомогою публічного управління держава виконує свої функції і через розуміння «публічного менеджменту» [5, с. 48].

Поняття «публічне управління» змістовно розуміється як таке, що охоплює поняття державного і муніципального управління. Разом із тим, розмежовують публічне управління, державне управління, соціальне управління (у контексті діяльності держави) і адміністративне управління [1]. Зміни є актуальними для всіх цих видів.

Загалом публічне управління являє собою складноструктуровану мережу людських взаємин і пов'язаної з ними діяльності, що реалізовується від органів публічної влади й до окремих індивідів низового рівня в системі, пов'язаній із використанням усіх ресурсів, природних і людських, а також всі інші аспекти змін життя суспільства, у яких зацікавлена або задіяна держава. Відтак, публічне управління – це і система ролей та рольових відносин, які природньо є мінливими [3, с. 114].

Управління може здійснюватися всіма методами, які суспільство використовує для розподілу владних повноважень і керування державними ресурсами, а також вирішення проблем змін. Та розглядати досліджувану проблему слід комплексно [2, с. 41]. Публічне управління орієнтоване здебільшого на обслуговування населення. Дії державних органів, які його здійснюють, націлені на задоволення суспільних інтересів.

Урешті-решт, пріоритетна соціальна сфера являє собою цілісну підсистему, що постійно змінюється, породжену об'єктивною потребою суспільства в безперервному відтворенні суб'єктів соціального процесу. Ця стійка сфера діяльності людей із відтворення свого життя, його умов перебуває під більш жорстким державним контролем і передбачає наявність державної стратегії її системного розвитку. Зазначений вид управлінської діяльності має головною метою вплив на сферу життєдіяльності суспільства, безпосередньо пов'язану із задоволенням матеріальних і духовних потреб людини, функціонуванням соціальної інфраструктури, наданням соціальних благ та послуг [4].

Механізм управління соціальною сферою утворює єдність цілеспрямованого керівного впливу й соціальної самоорганізації. На всіх рівнях управління соціальними процесами відбуваються зміни, які є наслідком створення необхідного правового простору та регулярного впливу органів державної влади й інших суб'єктів управління на соціальну сферу. Держава в особі органів влади виступає як основний інститут, що об'єднує зусилля всіх органів і систем управління соціальними процесами. В Україні основи управління соціальною сферою передбачають проведення єдиної державної політики в галузі культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, екології та інших сфер.

Сучасний стан соціальної сфери в Україні має ряд особливостей, які зумовлюють її слабкість і явну невідповідність суспільним потребам та очікуванням, що й вимагає вирішення проблем змін у публічному управлінні. Зокрема, недостатність законодавчої бази в цій галузі, що зумовлює відсутність правових норм з ряду послуг або умов їх надання, різночитання та спірні трактування; інституційна нестійкість, що виявляється в «недовиконанні» наявними інститутами своїх функцій або виконанні їх неналежним чином; невизначеність в організації фінансових потоків, що надходять з різних джерел, призначених для забезпечення виконання зобов'язань перед групами населення, яким належить надання соціальних послуг безкоштовно або за часткову оплату, унаслідок чого зобов'язання не виконуються; відсутність, або необґрунтоване завищення (або заниження) стандартів щодо послуг соціального характеру; є відмінності в доступі до соціальних послуг населення столиці, великих і малих міст, а також невеликих селищ та сільських поселень, унаслідок чого жителі останніх не отримують і малої частки того, що жителі великих міст [6, с. 68].

Крім іншого, актуальними проблемами змін у публічному управлінні будуть удосконалені принципи законності, публічності та відкритості, професійності під час повоєнної відбудови України та її остаточної інтеграції до стандартів Європейського Союзу (європеїзації).

Список використаних джерел

1. Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/46.pdf (дата звернення 21.04.2022).
2. Куценко В.І. Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики): монографія. Київ: Заповіт, 2018. 228 с.
3. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 372 с.
4. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського*. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arpu_o/2009_1/R_5/Panchenko.pdf. (дата звернення 20.04.2022).
5. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія. Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2019. 408 с.
6. Ткач О. Особливості державної політики у сфері соціального розвитку України. *Освіта регіону*. 2019. № 2. С. 67–71. URL: <http://social-science.com.ua/article/1035>. (дата звернення 21.04.2022).

Железник Мартін Романович

студент 3 курсу, спеціальність «Політологія»

науковий керівник: кандидат політичних наук, викладач

Червеняк Кристина Тарасівна

СУЧАСНА ГЕОПОЛІТИКА ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Японія з ізольованої у період Едо (1603 – 1867 рр.) від усього світу держави за останні півтора століття перетворилася на демократичну, інституційно-розвинену, парламентську конституційну монархію. На сучасному етапі це одна з найбільш розвинених, густонаселених та урбанізованих країн світу, а також впливовий актор на міжнародній геополітичній арені.

Перш за все, на нашу думку, варто роз'яснити наше розуміння понять «геополітика» і «геополітична стратегія». Вважаємо, що геополітика – це концепція існування держави на світовій арені, її характерні особливості, її взаємодія з собі подібними, а геополітична стратегія, натомість, є спосіб реалізації комунікацій з іншими державами за критеріями, які визначають геополітику держави.

Німецький науковець Ф. Ратцель казав, що геополітика – це «інструмент обґрунтування воєнної агресії» [2]. Крім того, він стверджував, що будь-яка зовнішня експансія становить природний процес розвитку біологічного організму [2]. Відтак, невідворотне зіткнення інтересів різних держав на міжнародній арені. Вчений також довів до логічного завершення концепцію «континентальної держави». На противагу йому, представник американської школи геополітики А. Меген обґрунтовував домінування морської держави над континентальною. На його думку, морську силу держави формують військовий та торговельний флот і військово-морські бази, де військово-морський флот виступає, перш за все, гарантом свободи морської торгівлі [2]. Щодо Японської держави, то вона деякою мірою унікальна. Це класична морська держава, яка ставку у різні періоди своєї історії робила на флот. Однак потрібно відмітити, що Японська Імперія у минулому мала критерії і континентальності, а саме: експансія з метою загарбання важливих для її розвитку територій, тенденція до асиміляції слабкіших народів тощо.

Японські геополітичні перетворення беруть початок з кінця XIX – початку XX ст., коли основою політики держави на міжнародній арені став мілітаризм (японсько-китайська війна 1895 р., японсько-російська війна 1905 р., анексія Кореї 1910 р., участь у Першій світовій війні, експансія Японії в Китаї 1930-х рр.). Однак після поразки у Другій світовій війні, де Японія виступала на боці нацистської Німеччини та фашистської Італії, починається становлення її нової геополітичної стратегії, що направлена на демократизацію та відмову від політики мілітаризму. Цьому дуже посприяли Сполучені Штати Америки.

США на сьогодні мають дуже тісні зв'язки з Японією. Перш за все, США прагнуть через тісний альянс із Японією направити у потрібне русло регіональні устремління Китаю та стримати їх непередбачувані прояви. Йдеться про складне тристороннє (США, Китай, Японія) геополітичне врегулювання [1]. До того ж Японія є особливим партнером США у світовій економічній системі. Це не тільки економічно вигідно, але й приносить плоди в політичному плані: такий крок забезпечує геополітичну опору як тривалої присутності США на Сході, так і відповідним американським інтересам глобальних зобов'язань Японії.

На сучасному етапі Японія залишається економічною наддержавою, серйозним регіональним конкурентом Китаю, однією з провідних країн світу. Однак їй властива, на відміну від США, ЄС, Китаю, Росії, все-таки обмежена геополітична роль через пацифістський характер її Конституції (оборонна доктрина, відмова від володіння дорогими збройними силами, неучасть у міжнародних військових операціях тощо) [1].

До її основних геополітичних ресурсів можна зарахувати наступні [1]: 1) економічна та фінансова міць – друга за економічною могутністю після США держава світу (у 2020 р. ВВП Японії становив 5,451 трлн. доларів, ВВП на душу населення – 40 256 доларів); 2) потужні Сили самооборони – Японія міцно утримує друге місце у світі після США за обсягами

асигнувань на національну оборону: на утримання та оснащення формованих на контрактній основі 250-тисячних Сил самооборони японський уряд щорічно виділяє за різними підрахунками від 40 до 50 млрд. доларів; зараз японська армія, авіація і флот за насиченістю сучасними видами військової техніки наблизилися до збройних сил НАТО, але великим обмеженням використання військової могутності Японії як геополітичного ресурсу є, як уже було згадано, пацифістський характер її Конституції; 3) демократичний режим Японії можна назвати «м'яким» геополітичним ресурсом в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та у світі загалом; 4) розташування Японії, що сприяє активній участі у міжнародному поділі праці; 5) членство у геополітично впливових міжурядових організацій (СОТ, G-8, ОЕСР, МВФ/МБРР, АПЕК, АСЕАН), у яких вирішуються важливі та різноманітні проблеми світової та регіональної безпеки.

На цих підставах сучасну геополітичну стратегію Японії, на нашу думку, складають такі положення [1]:

1. Основним союзником Японії, як і раніше, є Сполучені Штати Америки (формально Японія залишається їх протекторатом, вона пов'язана зі США договором про оборону, на її території розташовані американські війська тощо).

2. Основа геостратегії – концепція побудови «дуги свободи та процвітання» за зовнішнім периметром євразійського материка, що включає регіони від Австралії, Індії, Центральної Азії до Східної Європи та Балтійського моря.

3. Японія прагне контролювати темпи розвитку своїх відносин з Китаєм.

4. Занепокоєна тим, що Південна Корея перетворюється на економічного суперника, Японія прагне підтримувати свій вплив на Корейському півострові.

5. Вирішення територіальної проблеми та укладання мирного договору з Росією (Японія прагне повернути собі Північні території, які зараз належать Росії і наполягає на своєму суверенітеті щодо чотирьох островів регіону).

6. Вище керівництво Японії відкрито прагне до формування самодостатніх Збройних сил, законодавчому закріпленню права японської армії брати участь спільно з США у військових операціях за кордоном, створенню державного органу розвідки на кшталт ЦРУ.

Щодо останнього пункту, то з 2000-х рр. у цьому напрямку ведеться активна робота. Так, у квітні 2007 р. внесений урядом Закон про референдум, мета якого перегляд «мирних статей» Конституції, був схвалений японським парламентом. 18 травня 2010 р. Закон про народний референдум був введений у дію. Таким чином, уперше в післявоєнній Японії було створено юридичну основу для перегляду Конституції [3]. Згодом, 1 липня 2014 р. Кабінет Міністрів Сіндзо Абе ухвалив резолюцію, яка надала нове тлумачення статті 9 Конституції. Зокрема, згідно з цією резолюцією, Японія має право на так звану «колективну самооборону» і може використовувати Сили самооборони не тільки у разі озброєного нападу на Японію, але також у разі нападу на країни, з якими Японія підтримує тісні зв'язки та у разі серйозної загрози такого нападу. 19 вересня 2015 р. парламент Японії дозволив використати Сили самооборони для участі у військових конфліктах за кордоном [3].

Таким чином, на сучасному етапі Японія залишається ключовою морською державою Азії і вірним союзником США. Японія не відмовляється від претензії на Курильські острови, а Кабінет міністрів, на тлі сучасних трансформацій, ймовірно, зможе зробити правки в Конституції стосовно статті 9, яка все ще забороняє Японії сформувати офіційні регулярні Збройні сили. Відносини Японії з Південною Кореєю починають набувати конкуруючого характеру, відносини з Китаєм залишаються холодними, а відносини з Росією почали у швидкому темпі погіршуватись.

Список використаних джерел

1. Геополитика Японии / Лебедева Т.П. Геополитика: учебное пособие. Москва, 2008. URL: <https://textbooks.studio/uchebnik-geopolitika/geopolitika-yaponii10904.html>
2. Школи і течії геополітики. URL: <http://studies.in.ua/ru/geopolitika-seminary/1293-shkoli-techi-geopolitiki.html>
3. Article 9 of the Japanese Constitution / Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Article_9_of_the_Japanese_Constitution

Карапетян Крістіна Артушівна
студентка I курсу магістратури
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
Токар Маріан Юрійович

СУЧАСНИЙ КЕРІВНИК – ЕФЕКТИВНИЙ УПРАВЛІНЕЦЬ

Система державного управління України за роки її незалежності засвідчила свою низьку ефективність та неспроможність протистояти не тільки зовнішнім загрозам, а й навіть внутрішнім викликам. Утворилась гібридна (змішана) система державного управління, суттєвими недоліками якої є відсутність єдності, цілісності, послідовності у діяльності органів влади різних рівнів. Не до кінця вдалося вирішити і проблему відкритості та професіоналізму державної служби. А за відсутності в державі у цілому продуманої, побудованої на обґрунтованому прогнозі кадрової політики, законодавці взагалі не згадують про резерв кадрів, керівників та роботу з ними.

Так чи інакше, а сьогодні – керівник є центральною і ключовою фігурою в системі організаційних відносин. Саме він вносить порядок і логіку в діяльність розрізнених індивідів, об'єднуючи їх у групу чи організацію для досягнення спільних цілей, вирішення поставлених завдань. Керівник визначає спрямованість і характер діяльності своєї організації.

Згідно твердження А.С. Крупника, індивід стає керівником або внаслідок прояву особливостей його характеру, або ж під тиском обставин. У першому випадку індивід буде постійно демонструвати якості керівника, змагатися з іншими за право бути ним без застережень і незалежно від ситуації. У другому – індивід готовий узяти на себе функції керівника лише за певних умов. Є індивіди, які за жодних обставин не бажають бути керівниками. Незважаючи на всю соціальну привабливість становища керівника, вони віддають перевагу ролі «ведених» і помічають не так переваги, як недоліки ролі та становища керівника [5, с. 129].

Керівники є помітними фігурами в усіх сферах соціальних відносин: усім відомі політичні керівники, глави сімей, «законодавці» моди на що-небудь, «заводії» у дружньому колі й т. ін. Серед усієї різноманітності керівників керівники-управлінці посідають особливе місце в життєдіяльності суспільства внаслідок соціальної значимості їх ролі. Керівник – це особистість, яка перебуває в центрі групової активності. Даний підхід наголошує на поляризації і концентруванні членів групи навколо керівника. Становище дає керівникові можливість одержувати максимум інформації і справляти більший вплив на розвиток подій (на відміну від інших членів групи). Як правило, керівник перебуває в центрі уваги групи.

Г.В. Макаров зазначає, що далеко не всі індивіди, що потрапляють у центр уваги, є насправді керівниками (лідерами). Керівник – це особистість, здатна привести групу до поставленої мети. Цей підхід, привертає увагу до такого складного завдання керівника, як визначення спільної мети й роз'яснення її для всіх членів групи. Аналізуючи групову діяльність, керівник діє в напрямі зменшення розриву між груповими зусиллями й очікуваним кінцевим результатом. Цей підхід до визначення ролі керівника має опонентів, які стверджують, що деякі керівники неспроможні привести групу до мети: наприклад, Сталін, Гітлер, Мао (список політичних керівників-лідерів, які зазнали, зрештою, фіаско, можна продовжувати до нескінченності) [6].

Керівник – це особистість, яку керівником (лідером) визнала сама група. Цей підхід, що спирається на соціометрію, привертає увагу до важливості групового й індивідуального сприйняття членами групи один одного. Керівника сприймають також як особистість, що засвоїла характерні управлінські моделі поведінки. Цей підхід зумовлений самосприйняттям особистості та звичними прийомами вирішення ситуаційних проблем.

На думку М.А. Будника, поєднання здібностей ефективного керівника та менеджера є запорукою успішного функціонування організації та розвитку її конкурентних переваг в

умовах динамічно мінливого середовища. Лише керівники-управлінці можуть виробити ефективну стратегію організації в жорстких конкурентних умовах та об'єднати організаційні зусилля, спрямовані на досягнення поставлених цілей. Не можна примусити людей виявляти творчий підхід до роботи, впроваджувати інновації, але можна надихнути їх на це [1, с. 9].

В умовах обмеженості ресурсів керівник більш ефективно вирішує складні проблеми, оптимально використовує кадровий потенціал. Він має набагато більше важелів впливу на мотивацію підлеглих. Керівник успішніше вибудовує міцні партнерські взаємини всередині організації і поза нею, ніж менеджер без якостей керівника.

Отже, турбота про підвищення ефективності організаційної діяльності повинна виражатися в конкретних діях керівника, що охоплює діагностику та розвиток управлінського потенціалу менеджерів усіх рівнів, діагностику управлінського потенціалу кадрового резерву (щоб з'ясувати бажання менеджерів перебрати на себе управлінські функції). А компетентність керівника є визначальною для: визначення напрямку діяльності (загальне бачення мети, стратегія діяльності, формування організаційної культури); об'єднання людей (формування та управління, створення коаліцій, налагодження зв'язків); мотивація і спонування (стимулювання активності й творчості, формування цінностей та емоцій, навчання) [2, с. 35].

Поняття «керівник» і «лідер» не є ідентичними. Головна якість лідера – чітке бачення мети, що іншим уявляється в дуже розпливчастих обрисах або не усвідомлюється зовсім. Основна ж якість керівника – того, хто керує, – з найменшими втратами реалізувати поставлену мету. Це точка зору Гарвардської школи бізнесу.

Отже, керівництво – це усвідомлений (цілеспрямований) вплив на керованих людей і їх спільноти, що приводить до усвідомленої й активної поведінки та діяльності підлеглих відповідно до намірів керівника. Тому керівництво можна назвати управлінням, але далеко не всяке управління є керівництвом.

Як зазначає вчений М.М. Їжа, між лідерством і керівництвом є істотні відмінності: зміст понять: керівництво передбачає організацію всієї діяльності групи, а лідерство характеризує психологічні відносини, що виникають у групі «за вертикаллю», тобто з погляду стосунків домінування й підпорядкування; виникнення: керівництво є закономірний і необхідний атрибут процесу виникнення офіційної організації, у той час як лідерство виникає спонтанно як наслідок взаємодії людей. Відповідно до цього керівник, як правило, або призначається офіційно, або обирається, а лідер висувається стихійно [3, с. 17].

У будь-якій справі 80% успіху залежить від керівника і лише 20 – від підлеглих. Керівництво більшою мірою є соціальною характеристикою відносин у групі, насамперед з погляду розподілу ролей управління й підпорядкування. Керівництво базується на принципах правових відносин, соціального контролю й застосування дисциплінарної практики. У свою чергу, лідерство – це процес психологічного впливу однієї людини на інших у процесі їх спільної життєдіяльності, що пов'язано із сприйняттям, наслідуванням, розумінням один одного. Лідерство є суто психологічною характеристикою поведінки деяких членів групи. В основі лідерства – принципи вільного спілкування, взаєморозуміння й добровільного підпорядкування [4].

Отже, управлінську діяльність у широкому розумінні слова може здійснювати не лише керівник, але й лідер. Соціально прийнятним та ефективним у сучасних умовах є керівництво людьми, що здійснюється у формі лідерства. В ідеалі ці дві ролі виконує та сама людина, але так, на жаль, буває не завжди. Сучасний керівник – індивід, який гармонійно поєднує в собі якості керівника й менеджера. Як менеджер, керівник реалізує свої законні повноваження й статусну владу для ефективного вирішення організаційних завдань; а як керівник, він використовує силу особистісного впливу на підлеглих. Керівник має більше можливостей для ефективного управління організацією, ніж просто менеджер або неформальний керівник, що не має статусної влади.

Список використаних джерел

1. Будник М.А. Трансформація системи державного управління України в умовах суспільно-

- політичних змін (регіональний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління»; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2018. 21 с.
2. Галанець В. В. Реформування державного управління шляхом кластеризації. *Модернізація системи державного управління: теорія та практика*: матеріали наук.-практ. конф. за між нар. участю, 20 квітня 2012 р. / За наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева у 2 ч.: Ч. 1. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 34–38.
 3. Іжа М. М. Система регіонального управління: світовий досвід і Україна: монографія, Одеса: «Друкарський дім», 2020. 368 с.
 4. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні URL: <http://minregion.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2022).
 5. Крупник А. С. Соціальна діагностика як механізм соціальної безпеки. *Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи*: матеріали II Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління (3 червня 2011 р). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2019. С.129–134.
 6. Макаров Г. В. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка. НІСД, грудень, 2018 URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1021>. (дата звернення: 10.04.2022).

Лендьял Анастасія

студентка 2-го курсу факультету міжнародних економічних відносин
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»
науковий керівник: кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Цалан Мирослава Іванівна

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Світова економіка складається з різних секторів і галузей, які сприяють розвитку та добробуту людей. Сьогодні креативний сектор є не лише невід'ємною частиною багатьох національних економік, зокрема їх ВВП, але й найбільш перспективною та прогресивною їх частиною [2].

Креативні індустрії – відносно нова галузь економіки, у порівнянні з її первинним та вторинним секторами. Теодор В. Адорно, представник Франкфуртської школи філософії, запропонував термін «*індустрії культури*» на початку 1940-х років. Адорно критикував «*культурний бізнес*» як засіб для корпоративних виробників здійснювати контроль зверху вниз, підриваючи будь-які очікування, що культура «спонтанно виникає з самих мас» із соціалістичної точки зору [9].

Зазначимо, що на даний час не існує єдиного трактування сутності цієї сфери: Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) визначає *креативну економіку як синтез інтелекту, технологій та творчості, і тому вона не має чітких меж*. Галузь охоплює такі сфери як реклама, архітектура, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн, мода, кіно, відео, фотографія, музика, виконавське мистецтво, видавництво, дослідження та розробки, програмне забезпечення, комп'ютерні ігри, електронне видавництво та телебачення/радіо [3].

Галузі *креативних індустрій* були визначені у Великій Британії як «ті галузі, які мають витоки в індивідуальній творчості; майстерність і талант яких мають потенціал для створення робочих місць і багатства через створення та експлуатацію інтелектуальної власності». За останні роки також були запроваджені та продискутовані такі концепції як *індустрія контенту та індустрія авторського права* [14].

Починаючи з 1990-х років уряди багатьох країн впроваджують програми систематичного розвитку та популяризації культури, високотехнологічних секторів, розваг та інших креативних індустрій. Завдяки своїй інклюзивності та постіндустріальним якостям, зокрема таким як гнучка організація, широке використання технологій та використання творчих і технічних здібностей людей, креативні індустрії складають значний інтерес для дослідників бізнесу та менеджменту [12].

Отже, креативні індустрії не слід розглядати лише як сектор чи сферу діяльності, оскільки вони існують у різноманітних формах, зокрема як творчі мережі, зв'язки, локації та події [9]. З економічної точки зору, існує чотири моделі розвитку креативних індустрій, а саме: модель добробуту, модель конкуренції, модель зростання та модель інновацій.

У *моделі добробуту* передбачається, що креативні індустрії мають негативний вплив на економіку, так як вони споживають більше ресурсів, ніж виробляють. У цій моделі креативні індустрії є, по суті, сектором «заслуги», який виробляє культурні товари, що підвищують добробут, але економічно життєздатні лише за умови передачі ресурсів з інших секторів економіки.

Модель конкуренції відрізняється від першої тим, що допускає, що креативні індустрії не є ознакою економічного відставання або постачальниками особливих товарів вищого морального значення, а, фактично, «просто іншою індустрією»: по суті, індустрією розваг або відпочинку. Ця модель передбачає, що вплив на зростання є нейтральним, так що креативні

індустрії сукупно будуть робити внесок у технологічні зміни, інновації або зростання продуктивності не більше й не менше аніж середній внесок інших секторів.

Модель зростання чітко пропонує позитивну економічну залежність між зростанням креативних індустрій і загальним зростанням економіки. У цій моделі креативні індустрії є «рушієм» зростання так само, як колись було сільське господарство. У XX столітті піком індустріального виробництва були 1950-60-ті роки, а інформаційно-комунікаційних технологій – 1980-90-ті роки. Існує багато можливих пояснень того, що креативні індустрії впроваджують нові ідеї в економіку, які потім проникають в інші сектори, або що креативні індустрії сприяють прийняттю та утриманню нових ідеї чи технології в інших секторах.

Модель інновацій гіпотезує взаємозв'язок між креативними індустріями та рештою економіки по-іншому. Пропонується спостереження за поточними структурними змінами та реконсолідацією в усій економіці, а також пояснення цих тенденцій як результату діяльності креативних індустрій. Це, безсумнівно, важко перевірити, але ця динамічна відмінність між процесами зростання (модель 3) та еволюційними процесами (модель 4) є важливою, оскільки несе в собі радикальний політичний підтекст: а саме можливість зміни політики - від економічної взаємодії з поваги до добробуту на відміну від економічного залучення до інновацій [11].

Що стосується глобального впливу креативних індустрій, то протягом останнього десятиліття їх значення у світовій економіці зросло. Ця галузь має значний вплив на суспільне та культурне життя людей [8]. Крім того, за прогнозами, креативні індустрії становитимуть трохи більше 6,1 відсотка світового ВВП, що становить у середньому від 2 до 7% національного ВВП у різних країнах світу [4; 13]. Загальний дохід, отриманий 11 секторами культури, склав 2250 мільярдів доларів (3 відсотки світового ВВП) [12].

Пандемія COVID-19 стала непередбачуваним фактором, який докорінно змінив спосіб життя мільйонів людей, а також суттєво вплинув на різні сфери суспільства. Зокрема COVID-19 та карантинні заходи по всій країні суттєво змінили роботу багатьох людей. Індустрія культури та творчості зазнала особливих змін та збитків: до 2020 року в усьому світі було втрачено 10 мільйонів робочих місць [1]. Культурні та креативні індустрії, поряд з туризмом, є одними з найбільш постраждалих від нинішньої кризи: втрати робочих місць становлять від 0,8 до 5,5 відсотка від загальної кількості зайнятих у розвинутих країнах [5].

За нашими оцінками, внесок культурної та креативної індустрії до глобального ВДВ/ВВП у 2019 році склав 3,4 трильйона доларів, отже, скорочення на 750 мільярдів доларів США свідчить про зниження світового внеску індустрій у світовий ВДВ/ВВП на 21%. Ця сума здається достовірною оцінкою, яка однак занижує реальний вплив, оскільки не враховані непрямі наслідки COVID-19 для культурного та творчого секторів.

За критерієм втрати робочих місць, креативні галузі також постраждали. У 2020 році прогнозоване зниження ВДВ ТПП у всьому світі на 750 мільярдів доларів призвело до втрати понад 10 мільйонів робочих місць у ТПП у всьому світі. Хоча це консервативна оцінка, вона все ж свідчить про значне скорочення людського капіталу світового культурного та креативного секторів [10].

Пандемія COVID-19 найбільше вплинула саме на креативні галузі поміж інших секторів економіки. Під час карантину було визнано, що вони відіграють значну роль і вносять значний внесок у наше життя. Тому не секрет, чому Генеральна Асамблея ООН назвала 2021 рік Міжнародним роком креативної економіки для сталого розвитку [7].

Оскільки сектор креативних індустрій є важливим центром змін для передачі культурних, соціальних і політичних цінностей, цілей та амбіцій, виробники та споживачі мають тенденцію адаптуватися разом із соціальними та економічними змінами. Це не означає, що ті, хто працює в креативному секторі більше усвідомлюють або здатні прийняти зміну культурних, соціальних і політичних цінностей, переконань та амбіцій [6].

Криза надала культурним та креативним галузям унікальний поштовх до переосмислення існуючих структур і практик, експериментуванню з альтернативними підходами, часто в нових партнерстві з новими партнерами. Коли звичайні операції були

припинені, багато співробітників та організацій швидко запровадили нові методи ведення бізнесу: або в Інтернеті, або шляхом переосмислення своєї взаємодії з аудиторією за допомогою винахідливого використання громадських місць [1].

У дослідженні ЮНЕСКО надано різноманітні рекомендації для кращого виявлення та захисту інтересів митців і працівників культури. Вони поділяються на чотири категорії: більше державних інвестицій, розробка загальнодержавної стратегії, формування більших можливостей для працевлаштування та покращене використання даних [1].

По-перше, необхідними є державні інвестиції в креативну економіку, а також значні інвестиції в технології, які дозволяють та підтримують «дистанційну» доставку товарів і послуг креативних індустрій, що часто передбачають застосування передових технологій [1; 9]. За даними ЮНЕСКО, культурні та креативні галузі становлять 3,1 відсотка світового ВВП і 6,2 відсотка робочих місць, таким чином виконуючи функцію називаючи їх «критичними інвестиціями для економічного зростання». Згідно із здійсненими дослідженнями, державні інвестиції в культуру, з іншого боку, приносять прибуток не раніше аніж через десятиліття. По-друге, необхідним є впровадження державного підходу до регулювання креативних індустрій. Потрібними є бюджетні асигнування на культуру для публічних установ, а також розширене стратегічне планування міжнародного та національного рівнів. По-третє, через зростання безробіття під час пандемії важливо створити нові можливості для творчості. Стверджується, що існує невідповідність між освітою, навчанням і можливостями роботи, і що дуже важливо, щоб творчі таланти мали можливість для навчання у молодому віці [1].

Остання рекомендація ЮНЕСКО полягає у застосуванні активного підходу до кращого використання даних. Збір і обмін даними можуть допомогти не тільки у виборі законодавства щодо певної культурної сфери, але й у працевлаштуванні, виплаті роялті та визначенні освітніх вимог. Бази даних художників і практиків творчого мистецтва, дані про гонорари та авторські права, зайнятість у сфері культури, їх внесок у ВВП – це основні прогалини даних, які потрібно заповнити [1].

Як відомо, Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, який складається з 17 цілей сталого розвитку, є основним планом дій для держав-членів ООН, які дотримуються стратегії сталого розвитку. Порядок денний до 2030 року вперше підкреслює важливу роль культури, мистецтва та інновацій у досягненні цілей сталого розвитку [1].

Отже, можна зробити висновок, що креативні індустрії мають великі перспективи розвитку й будуть пріоритетом для таких організацій як ООН та уряду. Пандемія значно вплинула на їх стійкість та функціонування, що стало важливим поштовхом до вдосконалення цієї галузі економіки. У креативний сектор залучатимуться більше державних інвестицій, відбуватиметься посилення державного підходу, адаптація креативних робіт та навчання до цифрового простору, створення нових можливостей для творчості, актуалізація збору даних, тощо.

Список використаних джерел

1. Amann S. and Heinsius J. Research for CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies [Електронний ресурс]// IDEA Consult, Goethe-Institut, 2021.
2. Bateman, K. COVID-19 hit the creative industries particularly hard. How can they be supported in the future? World economic forum, 2022.: <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/creatives-job-losses-covid-employment/>
3. Creative Economy Outlook: Trends in International Trade in Creative Industries, UNCTAD, 2018, <https://unctad.org/webflyer/creative-economy-outlook-trends-international-trade-creative-industries>
4. Creative Economy Programme, UNCTAD, <https://unctad.org/topic/trade-analysis/creative-economy-programme>
5. Creative Industries and Development, UNCTAD, 2004. https://unctad.org/system/files/official-document/tdxibpd13_en.pdf
6. Harper, G. Creative industries beyond COVID-19, Creative Industries Journal, 2020, 13(2), p. 93-94.
7. International Year of Creative Economy for Sustainable Development, UNESCO Dhaka, 2021, <https://en.unesco.org/news/international-year-creative-economy-sustainable-development>

8. Khlystova, O., Kalyuzhnova, Y., Belitski, M. The impact of the COVID-19 pandemic on the creative industries: A literature review and future research agenda, *Journal of business research*, 2022, p. 1192–1210.
9. Moore D. *Design Concepts Ser.: Design and Creative Process*, Delamr Cengage Learning. 2006. 256 p.
10. Naylor, R., Jonathan, T., Moretto, M., Rossella, T. Cultural and creative industries in the face of COVID-19: an economic impact outlook, UNESCO, 2021, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377863>
11. Potts, J., Cunningham, S. Four models of the creative industries, *Revue d'économie politique*, 2010, p. 163-180.
12. Santiago, J. What is creativity to the world economy? *World Economic Forum*, 2015, <https://www.weforum.org/agenda/2015/12/creative-industries-worth-world-economy/>
13. The Creative Economy, The Policy Circle, - <https://www.thepolicycircle.org/minibrief/the-creative-economy/>
14. What do we Mean by Cultural and Creative Industries? UNESCO, <https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/digital-library/What%20Do%20We%20Mean%20by%20CCI.PDF>

Павлей Ольвія Володимирівна,
студентка 4 курсу спеціальності «Політологія»
науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Петрінко Віктор Степанович

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Весь кінець ХХ та початок ХХІ століть відзначився для людства значними змінами в інформаційно-комунікаційній сфері, що вплинуло на особливості розвитку соціуму в його глобальних масштабах, по всім куточками нашої блакитної планети. Без жодних сумнівів можна сказати, що відповідні трансформації докорінно оновлюють майже кожен сферу суспільного життя, включаючи політичну сторону (держава, влада, політичні змагання), економічну (система виробництва та фінансових відносин), культуру, освіту тощо. Всі ці чинники прямо вказують на розцвіт науково-технологічної революції – й переходу до постіндустріального, «інформаційного» суспільства як її наслідку.

Оскільки поняття «інформаційного суспільства» виникло лише в кінці минулого століття, то важко казати про наявність до глибинного осмислення цієї теорії на даний момент. Проте концепція майже одразу набула уваги чималої кількості вчених та мислителів, що почали шукати їх підтвердження, розробляти власні підходи чи вдаватися до критики. Вже з кінця 1960-тих років у всьому світі з'явився погляд на наявні соціо-економічні перетворення як на провісників нового етапу суспільного прогресу; ці перетворення одержали назву переходу від індустріального до «постіндустріального», або ж «інформаційного» суспільства.

Сьогодні поняття «інформаційне суспільство» виступає переважно гуманітарною категорією, завдяки якій інтерпретується суспільна трансформація, зміна характеру інформаційних потоків, соціокультурних та політичних ідентичностей [4]. Навіть без глибокого занурення в основи економіки та суспільства зрозуміло, що потенціал інформаційних та технологічних змін величезний, адже вже зараз можна спостерігати значні зміни ринку праці, темпів науково-технічного прогресу, перспектив людства. Відомий теоретик цієї тематики Д. Белл переконаний, що постіндустріальне суспільство організується навколо знання і його нової ролі в якості направляючої сили соціальних змін [1]. Вчений виділяє такі основні компоненти терміну:

- В економічній сфері: перехід від товаро-виробничої до обслуговуючої економіки;
- В соціальній сфері: новий поділ населення за родом занять, перевага професійно-технічного класу;
- В культурній сфері: провідна суспільна роль переходить до теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формулювань;
- У сфері перспектив: контроль технології і технологічної оцінки, створення нової «інтелектуальної технології».

Вже тоді, в 60-тих роках минулого століття, Д. Белл прогнозував, що сфера технологій буде розвиватись настільки бурхливо, поки не проникне в абсолютно усі інші сфери суспільного життя й буття в цілому. Для вченого також гостро постає питання використання інтелектуальних технологій в різних сферах суспільства та особливо в управлінні ним, тобто в політиці [1].

Очевидно, що з часом мають бути змінені самі механізми здійснення влади: лідируючими функціями та задачами стають прогнозування, відбір і закріплення найефективніших моделей реалізації політичних підходів. На практиці це означає перехід до м'яких політичних технологій, тобто управління може здійснюватися не через реальну зміну ситуації, а через формування ідей, що опановують масою і стають ідеологічною силою. До головних ознак держави епохи інформаційного суспільства слід віднести:

- 1) формування єдиного інформаційно-комунікативного поля держави;
- 2) розвиток ринку інформації і знань як фактору виробництва;

- 3) задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах та послугах;
- 4) надання переваг сучасним інтегративним концепціям розвитку, наприклад, «зеленої економіки», «диджиталізації», «інноваційного розвитку» тощо [5].

Не варто оминати увагою зміни, що відбуваються в межах геополітики через прихід інформаційного суспільства. В епоху інформаційної революції, коли руйнуються практично всі традиційні правила гри «класичної» геополітики, все важче стає характеризувати сучасний світовий простір лише як «міждержавний». Наслідком стають нові форми державних та наддержавних загроз: становлення модерних технологій, геополітичні перетворення та процеси глобалізації, криза національних держав і можливості прихованого впливу на підсвідомість окремо взятого індивідуума і масштабного маніпулювання суспільною свідомістю актуалізують з'ясування ролі засобів масової комунікації в сучасному суспільстві, визнання нової форми протистояння і протидій – так званих інформаційних війн, технологічно-психологічних впливів тощо [6]. Цілком природно, ці обставини викликатимуть помітні зміни у підходах щодо забезпечення інформаційної безпеки держави.

Варто розуміти, що прорив в інформаційне суспільство відбувається в умовах прискореної автоматизації, роботизації і комп'ютеризації, що призводить до корінних змін соціально-економічних структур і переходу працівників в інформаційну галузь діяльності й в сферу послуг. Все це потребує ресурсів та реформ економічної системи. Пріоритетами фінансування у рамках реалізації переходу до інформаційного суспільства є: збільшення робочих місць в сфері послуг та обробки інформації; модернізація умов праці; підвищення рівня освіти; розширення соціальної інфраструктури тощо [3]. Не лише дослідники, але й провідні країни світу визнали, що на сьогодні розвиток людського потенціалу є основним ресурсом успішного економічного зростання і конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі. Вся справа в тім, що саме людський потенціал постає чи не головним фактором виробництва товарів і послуг в контексті переходу до інформаційного суспільства і економіки, заснованої на знаннях.

Так світова спільнота наприкінці ХХ століття визначила серед головних пріоритетів суспільного розвитку забезпечення розвитку людського потенціалу як основної мети (щорічні доповіді ПРООН починаючи з 1990 року) [2]. Програма розвитку ООН виходить із того, що в сучасних умовах суспільний прогрес і багатство країни можуть забезпечувати лише працездатні, здорові та активні громадяни, тому метою суспільного розвитку є створення сприятливих умов для довготривалого, здорового, наповненого творчістю життя людини.

До прикладу, Німеччина, Франція, Швеція та Японія вже основою державної політики вважають максимальну соціальну орієнтацію економічного розвитку [5]. У багатьох країнах Заходу вже з кінця 30-тих років минулого століття приймали законодавчі акти, що визначали межу, нижче за яку падіння життєвого рівня населення вважалось недопустимим.

Передбачається, що для вирішення питань інформаційного суспільства, повинні бути сформовані: 1) національні технологічні платформи онлайн-освіти і онлайн-медицини; 2) єдина інфраструктура електронного уряду; 3) національна електронна бібліотека [2].

Підсумовуючи результати нашого дослідження, ми можемо з впевненістю стверджувати, нам вдалось поверхнево розглянути докорінні зміни, які відбуваються всередині них на основі росту ролі інформації в сучасному світі. Нині можна впевнено сказати, що теорія нового суспільства розвивається як відповідь на запити перш за все високотехнологічного способу життя, в якому внаслідок упровадження цифрових технологій у всі сфери суспільства суттєво змінилися стандарти роботи, навчання в системі освіти, споживання товарів і послуг, обігу інформації тощо.

Отже, у довгостроковому плані успішне вирішення завдань стабільного розвитку буде залежати від нових підходів, що приведуть до зміни звичної практики на всіх рівнях як загального, так і особистісного рівня життя суспільства. Між тим, не залишається сумнівів, чи може ця теоретична концепція стати реальною моделлю глобального розвитку вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства : переклад з англ. В. Ляха. Київ, 1966. 384 с.

2. Гриценко В. Суспільство в інформаційну епоху: реалії і перспективи розвитку. *Вісник НАН України*. 2005. № 6. С. 28–34.
3. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура : перекл. з англ. О. І. Шкаратана. Київ, 2012. 608 с.
4. Петрухно Ю. Є. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика. *Вісник Одеського національного університету*. 2014. № 1. С. 127–133.
5. Пожуєв В. І. Глобальне інформаційне суспільство як новий соціальний та економічний феномен ХХІ століття. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 52. С. 5–14.
6. Яковлев Д. В. Трансформації політичної влади в інформаційну добу. *Вісник Одеського національного університету*. 2007. № 6. С. 364–371.

Поковба Дмитро Вікторович
студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»
науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Вегеш Ігор Миколайович

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ В АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Легітимація влади відіграє значну роль на теренах пострадянського простору. Це тісно пов'язано з соціально-історичним слідом, що залишила по собі побудована на принципі номенклатури радянська система – мова йде, зокрема, про особливості менталітету населення та історичного фундаменту східноєвропейських і центральноазіатських держав, для яких цінності лібералізму та демократії скоріш інновація, ніж традиція. Сформовані авторитарні режими в даних регіонах побудовані з урахуванням власної специфіки, але зі спільною тенденцією – влада тут намагається контролювати маси не за допомогою масового насильства чи глибинної політичної ідеології, а переконуючи громадськість, що вони більше за інших компетентні вести країну в краще для неї майбутнє, а силу використовує в критичні моменти, не виводячи її на інституціональний рівень.

В даний час дискусії про політичну поведінку та політичні преференції електорату в пострадянських суспільствах детерміновані точкою зору, що пояснює походження останніх під впливом культурно обумовленого авторитаризму суспільства. У політичній дискусії дана пояснювальна модель отримала назву *historical continuity thesis*, де послідовно екстраполюється вплив минулого на актуальні політичні уподобання [4, с. 36]. У пострадянських країнах підтримка легітимності найчастіше є ключовим завданням чинної влади, причому на це витрачаються величезні ресурси. Причин тому кілька.

По-перше, зниження політичної конкуренції, підвищення бар'єрів для участі у виборах, консолідація переважної частини суспільства на тлі реальної чи вигаданої зовнішньої загрози призвели до того, що вибори на ключові державні посади перетворилися на «референдуми» (умовно «плебісцитарний характер виборів») [1, с. 3]. Для референдуму, зазвичай, не характерна множинність варіантів відповіді на поставлені питання, ними відповідають або «так», або «ні».

Якщо звернутися до досвіду проведення російських, казахстанських, білоруських або узбецьких виборів, можна відзначити, що серед кандидатів зазвичай є очевидний лідер, тоді як інші конкуренти лише забезпечують альтернативність виборів. У такій ситуації немає жодної потреби переконання електорату та ідеологічної боротьби з конкурентами, оскільки ті не здатні з тієї чи іншої причини її вести. Передвиборні кампанії у такому разі відбуваються за принципом «хто, якщо не цей політик?». Вибори стають інструментом підтвердження правомірності існуючого порядку речей, а не конкуренцією різних бачень майбутнього. В цьому ключі починається фіксація всіх можливих типів легітимності превалюючого політика (потрібно також зазначити, що сучасні виборчі кампанії носять перманентний характер, тому цей процес не припиняється й у міжвиборний період за рахунок формування позитивного іміджу в ЗМІ). Таким чином, формується уявлення про даного політика як про найактивнішого та найефективнішого, безальтернативного лідера. Стає не так важливо, за що виступає політик і до чого він вестиме країну. Це особливо очевидно на прикладі виборів президента Казахстану 2011 року та виборів президента Росії у 2004 році, коли, крім чинних президентів, не було висунуто жодного дійсно конкурентоспроможного кандидата. Вибори у вищезгаданих випадках ніби перетворилися на процедуру винесення вотуму довіри чинному президентові [2, с. 300].

Друга причина пов'язана з низкою державних переворотів, що відбулися на території СНД, які отримали назву «кольорові революції». Згідно з макросоціологічними теоріями революції відбуваються внаслідок впливу цілого ряду факторів: суспільного тиску, фіскальної кризи, які призводять до внутрішньоелітного конфлікту та зростання невдоволення серед

населення. «Кольорові революції» в такій інтерпретації є не революціями, а саме державними переворотами, коли за відсутності демографічних та фінансових передумов відбувається зміна владних еліт (можливо, часткова). Досвід таких «революцій» показав, що владі насправді не так вже й важливо звертати велику увагу на такі фактори, як демографічна динаміка та стійкість фінансової системи, оскільки, по-перше, їх ефекти виявляються лише в довгостроковій перспективі (це означає, що чинній владі, швидше за все, не доведеться зіткнутися з їх наслідками в період її повноважень), по-друге, для насильницької зміни влади може бути достатньо і внутрішньоелітного конфлікту і стимульованого незадоволеною елітою народного невдоволення, а по-третє, внутрішньоелітний конфлікт і народні виступи можуть статися з суб'єктивних причин, наприклад, будучи інспірованими з-за кордону [2, с. 301].

Символічна політика як апеляція влади до відомих стереотипів «пострадянської людини» – патерналізм, номенклатурна ієрархія та ностальгія за авторитарним політичним порядком – розглядається сьогодні як основне джерело легітимності актуального політичного режиму [3, с. 460]. Логічним висновком даної конструкції проголошується наявність соціального договору між суспільством та державою, що передбачає збереження статус-кво, аморфності населення при забезпеченні державою певного рівня матеріального благополуччя та безпеки, хоча й постулюється пріоритетний вплив минулого на сьогодення у процесі пояснення політичної поведінки пострадянських суспільств.

Як наслідок, умовність легітимності політичного режиму у вищезгаданих країнах полягає сьогодні в наявності несистематизованих колективно-політичних проблем, різниця думок щодо яких не дозволяє досягти ні вироблення загальних підстав для обговорення, ні розуміння зближення позицій.

Фрагментація соціально-культурних підстав на тлі відсутності інституціоналізованої політики у формі публічної сфери не дозволяє повноцінно включити громадянське суспільство у процес розуміння та формулювання власного інтересу. Деполітизація як відсутність інтермедіарного простору для комунікації між політичними інститутами та громадянським суспільством не дозволяє суспільній більшості визнати існуючий простір раціональним та корисним. Не політична конкуренція та вільні ЗМІ в умовах аргументованого протистояння думці суспільства формують політичні уподобання в межах пострадянських суспільств, а імпліцитно відтворювані консервативні символи та стереотипи свідомості всередині групових соціокультурних анклавів.

Список використаних джерел

1. Баранов П. П., Овчинников А. И. Конституционная легитимность государственной власти в России / Государственная власть и местное самоуправление. 2014. 3-8 с.
2. Прудников А. С., Иванченко Ю. А. Правовая аргументация и ее значение в легитимации государственной власти / Юридическая техника. 2013. 299-302 с.
3. Greene S. Society, Politics, and the Search for Community in Russia. In M. Lipman, & N. Petrov (Eds.), *Russia in 2020: Scenarios for the Future*. Carnegie Endowment for International Peace. 459-476 p.
4. O'Donnell G. Democracy, Agency, and the State: Theory with Comparative Intent. Published to Oxford Scholarship Online: September 2010. 264 p.

Попадич Роксолана Іванівна

студентка 3 курсу, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Сурніна-Далекорей Ольга Анатоліївна

СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Особливу увагу приділено проблемі якості підготовки і виконання управлінських рішень територіального розвитку та ролі стратегічного планування у територіальному розвитку громади.

Наукова робота присвячена дослідженню проблем децентралізації територіальних громад на основі протидії корупції та досягнення цілей у системі стратегічного планування. Автор аналізує досвід застосування практичного інструментарію стратегії розвитку в Рахівській територіальній громаді та визначає напрями її удосконалення в контексті отримання ефективного результату забезпечення нових можливостей стратегічного бачення громади як на національному, так і місцевому рівні.

Під час децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні змінилися підходи до вирішення питань та проблем на локальному рівні. З початком утвердження територіальних громад важливу роль у їх розвитку відіграло стратегічне планування. Загалом слово «стратегія» походить від грецького «strategos» означає «мистецтво генерала [1, с. 213]. Під категорією «стратегічне планування розвитку територіальних громад» розуміють системну технологію обґрунтування та ухвалення найважливіших рішень щодо місцевого розвитку, визначення бажаного майбутнього стану території та способу його досягнення, що базується на аналізі зовнішнього оточення території та її внутрішнього потенціалу і полягає у формуванні узгоджених із територіальною громадою дій, на реалізації яких концентруються зусилля, ресурси основних суб'єктів і місцевого розвитку [2, с. 5]. Затвердження стратегії територіальної громади дає не лише чіткий план, а й сприяє залученню необхідних матеріальних ресурсів за кошти державного й обласного фінансування та іноземної донорської допомоги. Стратегічний план місцевого розвитку громади повинен діяти за такими принципами:

- **Об'єктивність** (визначити амбітне бачення майбутнього стану громади);
- **SWOT-аналіз** (проведення комплексного аналізу наявних сильних та слабких сторін громади, які сприяють чи заважають відтворенню плану у реальність, а також можливості і загрози, які можна покращити або погіршити);
- **Цілепокладання** (визначити мету та основні цілі, які потрібно досягнути для реалізації плану);
- **Ефективність** (співвідношення витрат і результатів покращення всіх благ території);
- **Відкритість та прозорість** (забезпечити відкритість процесів розроблення стратегічного плану та їх прозоре висвітлення у ЗМІ і соціальних мережах).
- **Результативність** (внесення всіх заходів для досягнення пріоритетних цілей).

Стратегічне планування територіальної громади охоплює довго-, середньо-, та короткострокові плани. Але більшість громад схильється до довгострокових цілей та шляхів їх втілення, тому що досягненні результати зможе відчути більшість населення ОТГ.

Отже, для досягнення і реалізації цілей стратегічного планування розвитку територіальної громади, потрібно відслідковувати дії у ході виконання завдань, необхідно розробити контролюючу систему шляхом запровадження моніторингу і оцінювання. Моніторинг і оцінка – необхідний, важливий етап стратегії. Моніторинг зазвичай здійснюється особами, відповідальними за стратегію, а оцінка проводиться незалежними експертами [3, с. 165]. Основне завдання моніторингу полягає у своєчасному виявленні відхилень, що допоможе своєчасно скоригувати і розв'язати проблеми, а оцінювання забезпечить проведення аналізу продуктивності та результативності виконання плану. Основою

моніторингу та оцінювання є індикатори (показники) без яких неможливо провести контроль. До найефективніших індикаторів можна віднести: покращення якості життя громади, зниження рівня безробіття. Ці показники мають: 1) вимірюватись в звичайних одиницях (гектарах, днях, кілограмах); 2) відповідати стратегічному плануванню громади; 3) здійснювати перевірку шляхом оцінки, надання доступу до їх збору за доступну вартість. Тоді моніторинг та оцінювання стратегічного планування отримає інформацію, яка буде корисною для вдосконалення стратегії.

Доцільно розглянути практичне застосування стратегічного планування у Закарпатській області на базі Рахівської територіальної громади з адміністративним центром – місто Рахів. Територіальна громада утворена 12 червня 2020 року шляхом об'єднання Рахівської, Діловецької, Білинської, Костилівської сільських рад Рахівського району. Громада розташована у Центрі Європи, сповнена колоритом «Гуцульщини». Для цієї громади одним із пріоритетних напрямків слугує розвиток туризму. У ній розташовані: мальовнича краса Карпат – гора «Піп Іван», озеро «Бребенескул» і найвищий в українських Карпатах – «Ялинський водоспад». Переважно такі об'єкти є надзвичайно привабливими для туристів. Можна стверджувати, що громада багата на потенціал та ресурси але, нажаль, не уміє раціонально і для блага громади використовувати їх. Негативними тенденціями розвитку громади є безробіття, міграція населення, нерозвинута інфраструктура, забруднення водних та лісових угідь. Більшість із наведених проблем тісно взаємопов'язані, що посилює потребу у застосуванні стратегічного планування у Рахівській громаді. Розвиток спроможної екологічної та інвестиційної привабливої Рахівської територіальної громади – тривалий процес, і запорукою успіху є побудова ефективного стратегічного планування та вибір найефективніших інструментів розвитку. Ці кроки допоможуть визначити, якою рахівчани прагнуть бачити громаду в майбутньому, і, відповідно, визначити – пріоритети розвитку, ресурси досягнення поставлених цілей.

Для того, щоб відбувався прогрес у добробуті територіального розвитку потрібно знати, що ключовий внутрішній ресурс громади саме у людському вимірі: у спроможності членів громади – гуртом та індивідуально – за рахунок своїх знань, навичок та взаємодії щодня робити внесок у розвиток громади [4, с. 6].

У Рахівській громаді є такі нематеріальні ресурси які необхідні для розвитку і покращення життя:

- **люди** (мають право реалізувати і використовувати свої уміння для створення і перетворення, дбати про чистоту і охайність громади);
- **місцева інфраструктура** (створення природних парків, установ з перероблення сміття);
- **публічна служба** (збагачувати знаннями громадян з відкриттям культурних гуртків, екскурсій);
- **приватний бізнес** (побудова готельного бізнесу, який забезпечить робочі місця і буде підтримувати місцеву економіку).

Завдяки якісному підходу та співпраці місцевої влади з мешканцями громади та центральних органів виконавчої влади можна розвивати туристичний продукт і громаду в цілому.

Висновок. Проблеми розвитку територіальної громади відображають картину самої громади і вказують на важливість стратегічного планування і виконання його. Потрібно ефективно використовувати ресурси громади, і тоді спільними зусиллями громадськості і місцевої влади приступати до реалізації усіх можливих та досяжних успіхів для процвітання територіальної громади у країні.

Список використаних джерел

1. Станасюк Н.С. Аналіз стратегічного планування місцевого розвитку / *Львівський політехнічний університет*. 2009. С. 212 -217.

2. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. DESPRO. К. : ТОВ «Софія- А». 2012. 88 с.
3. Радченко В.Б., Нечипоренко Я.Є. Реалізація, моніторинг, і оцінювання стратегії розвитку підприємництва в об'єднаних територіальних громадах: стаття / *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 19, частина 2. 2018. С 162–167.
4. Ткачук А.Ф. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первинною проблемою громади? К. : ІКЦ «Легальний статус», 152 с.

Радько Антон Ігорович

*студент 1-го курсу, спеціальність «Політологія»
науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Вегеш Микола Миколайович*

ПОЛІТИЧНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН РФ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТІВ

З 2014-го року в Українській Державі виникла потреба в ґрунтовному аналізі військової агресії Російської Федерації, аби продумати найбільш вигідну магістраль здобуття перемоги. Загальновідомо ще з доби перших військових концептуалістів, що кожна війна має як політичну мету свого існування, так і соціо-культурне підґрунтя власної ескалації – джерела для продовження, розвитку військової, політичної агресії на певний об'єкт [1, с. 222].

Тою самою соціокультурною основою є ментальність – сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти [2, с. 615]. А в розпалюванні конфліктів, логічно, відіграє ключову роль політична ментальність його учасників – комплекс первинних психологічних і політикокультурних наративів особи, яка має сталу політичну свідомість, що набула їх протягом цілісного процесу своєї політичної соціалізації в певній державі, суспільстві тощо.

І тому важливо зрозуміти істинний характер політичної ментальності громадян РФ з їхніми установками з метою визначення якнайкращої стратегії боротьби з цим агресором.

Зрозуміти характер політичної ментальності громадян у певній державі автор статті пропонує за наступною структурою:

1. Система наративів – первинних думок, установок індивіда про свою роль, значення в системі відносин у своєму суспільстві, де він веде свою життєдіяльність, бере участь у загальнополітичних подіях

2. Когнітивне сприйняття дійсності – формат роботи політичної свідомості особи з прищепленими до неї наративами. Може мати за класичним підходом такі різновиди, як активний (критика, переосмислення, зміни, підтримка), пасивний (прийняття, змирення тощо), негативний (заперечення, заперечення з переходом в активний формат).

3. Психо-емотивна картина світу індивіда – результат сприйняття політично свідомої особи за допомогою своїх сенсорних систем організму, особливо структурою, станом, темпераментом нервової системи навколишнього світу крізь джерела контакту з політичними елементами суспільства: технологічні комунікації, засоби й характер спілкування, простори для соціалізації тощо.

Тому з означеної схеми виходить така ментальна карта середньостатистичного учасника політичних подій – громадянина РФ, згідно з соціологічними опитуваннями, аналізом соціально-економічного, культурного-етичного просторів розвитку:

➤ У громадян нинішньої РФ зараз домінує система наративів, спродукована з історичної філософії традицій росіян як етносу, поширена й пролонгована одержавленим сектором ЗМІ, так званий «русський мир». Його сутність автор пропонує простежити в кількох ключових наративах: 1) Росія єдина велика й безсмертна батьківщина для народностей від Байкалу до Карпат, що оберігає їх від кривавих «націоналістичних угруповань», які мають бути винищені, бо вони начебто сіяють чвари в родині «единой и необъятной»; 2) Наша життєва мета – усунути внутрішнього й зовнішнього ворогів, підготовлених ворожим до «мирного» поширення російської цивілізації Західним світом, головою зброєю якого є НАТО. У цій справі «мета виправдовує засоби»; 3) Усі російськомовні є співвітчизниками, котрі мають бути всі під лоном «священної» всеросійської влади.

➤ Більшість соціологічних досліджень, що не мають стосунку до державного ресурсу, засвідчують, що суспільна маса РФ надає перевагу пасивному сприйняттю дійсності без бажання активно втручатися в нинішній стан справ за власною ініціативою, особливо коли це

стосується порушення офіційного курсу діяльності публічного апарату, який зловживає можливостями легального примусу у вигляді широких повноважень і відсутності цілісної системи стримувань і противаг. Активна позиція когнітивного сприйняття в справах, корисних «самодержавній» еліті, забезпечується насадженням наративів і погрозами з боку вищеописаних каральних органів.

➤ Психологічно зумовлені емоційні реакції російського пересічного мешканця на політично значущі події, особливо які вимагають його активної участі та підтримки, можливо просто простежити за допомогою контент-аналізу великої кількості медіапродукції (пости, відео, реакції) в облікових записах соціальних мереж РФ і міжнародного користування. Результати такого скоріше за все засвідчать те, що громадяни РФ відмежовують від суто політичних подій, які викликають у них негативну реакцію та закономірне роздратування, але водночас вони доєднуються до загальнонародних акцій з оптимістичним налаштуванням будь-якого змісту та характеру, які стосуються найчастіше експансії зовнішніх об'єктів «руського мира», підтримуваної державною владою з її пропагандою. Це надає пересічній російській політичній психіці відмежування від суто негативних явищ свого внутрішнього устрою життя та надає стимуляції, почуття могутності над «непросвітленими» етносами, що треба повернути до «істинної» віри. Це, логічно, сприяє агресивному й дратівливому сприйняттю політичної дійсності з прагненням компенсувати неспроможність безпечної участі у внутрішніх справах Батьківщини захоплення й паразитування на чужих прикордонних територіях.

Отже, політична ментальність громадян РФ за використанням підходів, запропонованих автором, можна схарактеризувати як психологічно пасивну, яка здатна до обмеженої суспільно-політичної активності здебільшого агресивної за застосування державного примусу, що обґрунтовується результатом розвитку історичного осмислення буття – системою наративів «руський мир», що надає можливість відчувати пересічній російській психіці своє домінування та зверхність над прикордонними «непросвітленими» народностями, незважаючи на дедалі гірші результати діяльності в галузі внутрішньої політики через антидемократичний і паразитичний на соціальній сфері устрій. Такий ментальний код мешканців РФ укотре доводить, що саме їхнє соціальне буття є ключовою причиною, чинником ескалації конфліктів у низці країн Східної Європи та Кавказу, а не просто бажання російського військово-політичного апарату в обмеженому колі еліти розширити свою сферу впливу.

Список використаних джерел

1. Зеленько Г. І. Ескалація. *Політологічний словник*: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. С. 222.
2. Галушко К. Ю. Ментальність, менталітет. *Енциклопедія історії України*: У 10 т. Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. С. 615–616.

Файбиш Стефанія Михайлівна

студентка 3 курсу, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Сурніна – Далекорей Ольга Анатоліївна

МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Мета полягає у дослідженні результатів реформи децентралізації в Україні, а саме значення методології стратегічного планування, розробка стратегічного плану, проведення SWOT – аналізу.

Реформа децентралізації – це шлях до оновлення органів місцевого самоврядування. Ключову роль у цій реформі відіграло саме стратегічне планування. Воно допомогло систематично обґрунтувати прийняття важливих рішень, розв'язання проблем і створення нового плану дій для розвитку об'єднаних громад.

Стратегічне планування – це систематична технологія обґрунтування і прийняття важливих рішень щодо місцевого розвитку. Одне з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку України – це формування самодостатніх територіальних громад, які є основою ефективного розвитку країни. Це пояснюється тим, що розвиток демократії в суспільстві можливий лише за наявності розвиненої системи місцевого самоврядування та самодостатності громад, які є одними з основних ознак демократії [1, с.152]. Сьогодні місцева влада стикається з великою кількістю складних, гострих проблем, від яких залежить життя об'єднаної територіальної громади. Але розв'язання поточних проблем вимагає великих зусиль та ресурсів, не залишаючи часу та можливості думати про майбутні перспективи, доцільність дій влади в контексті підвищення конкурентоспроможності території та створення умов для її виживання та розвитку в майбутньому. Це викликає накопичення проблем, а не створення основи для якісних перетворень, іноді через це втрачаються потенційні конкурентні переваги території. Так, сьогодні, коли місцеві органи влади та місцевого самоврядування працюють самостійно, досить чітко визначене поле відповідальності та розвиток території стає, перш за все, роботою самої територіальної громади. Інакше кажучи, стратегічне планування – це не просто копія західного досвіду, це не модна шана, навпаки, органи місцевого самоврядування отримують свій дієвий інструмент, який дозволяє підготуватися до майбутніх зовнішніх і внутрішніх викликів та знайти на них відповіді.

Перш ніж розпочати процес середньострокового або довгострокового стратегічного планування, необхідно окреслити відповіді на наступні запитання:

1. Наскільки обізнані жителі ОТГ із наявними екологічними, економічними та соціальними проблемами?
2. Чи існують пріоритети в громаді з проблемних питань, які потребують вирішення?
3. Наскільки середньостроковий чи довгостроковий стратегічний план буде пов'язаний з іншими поточними процесами планування місцевої ради та її виконавчих органів?
4. Які труднощі можуть виникнути в процесі об'єднання ресурсів з різних секторів ОТГ для розв'язання першочергових проблем?
5. Скільки часу займає процес планування і на який період буде розрахований план [3, с. 21].

Планування розвитку громади передбачає соціально – економічний аналіз, визначення та відбір конкурентних переваг, визначення концепції розвитку та стратегічних цілей, важливим етапом у процесі обґрунтування стратегії розвитку ОТГ є проведення аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, тобто SWOT – аналіз. SWOT – аналіз виявляє взаємозв'язки сформульованих факторів та дозволяє визначити, як саме виявлені комбінації факторів впливають на вибір тої чи іншої стратегії [2, с. 192]. Це все називається стратегія розвитку ОТГ.

Не менш важливим є створення стратегічного плану. Процес розробки середньострокового або довгострокового (стратегічного) плану починається з підготовчої фази – ініціювання процесу планування та мобілізації представників зацікавлених сторін. Процес середньострокового або довгострокового планування розвитку громади (стратегічний план) зазвичай починається з підготовчого етапу. На цьому етапі громада забезпечує забезпечення необхідними ресурсами та адекватною участю представників зацікавлених сторін у роботі над стратегією. Доцільно залучити цих представників до процесу розробки стратегічного плану громади. Це насамперед:

1. Органи місцевого самоврядування – депутати місцевих рад та працівники органів виконавчої влади. Це найважливіша група. Місцева влада несе безпосередню відповідальність за виконання більшості кроків, які виникають у процесі стратегічного планування.

2. Громадські організації. Вони можуть бути зареєстровані чи легалізовані як організації чи навіть ініціативні групи.

3. Підприємства, у тому числі комунальні підприємства.

4. Комунальні або приватні служби, які працюють на місцевому рівні.

5. Регіональні державні органи.

6. Місцеві навчальні заклади різного рівня.

7. Представники місцевих осередків політичних партій.

8. Релігійно – етнічні групи.

9. Профспілки та інші організації працівників.

10. ЗМІ – представники місцевих газет, радіо і телебачення [3, с. 22].

Процес стратегічного планування вимагає від організаторів відповідального підходу до вибору керівників робочих груп і підгруп. Іноді краще, щоб ця особа не була представником місцевої влади. Однак керівник групи планування повинен бути достатньо кваліфікованим у цій сфері, відданим прихильником інновацій громади, комунікабельним і хорошим організатором.

Отже, методологія планування стратегічного розвитку об'єднаної місцевої влади, розглядає сталий розвиток та соціальну інтеграцію як основні принципи місцевого розвитку. Важливим кроком у процесі обґрунтування стратегії розвитку ОТГ є аналіз факторів внутрішнього середовища, тобто SWOT – аналіз. SWOT – аналіз виявляє зв'язки між формулюваннями факторів і дозволяє точно визначити, як комбінації виявлених факторів впливають на вибір стратегії. Також для ефективного розвитку громади, обов'язковою складовою є розробка стратегічного плану. За допомогою плану ставляться цілі для майбутнього процвітання об'єднаної громади.

Список використаних джерел

1. Кузьменко С. Л. Самодостатність територіальної громади: поняття та основні засади: стаття / *Теорія та практика державного управління*. 2017. С. 152–157.
2. Сментіна Н., Гейко Л., Байрам Р. Методологічний аспект стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад . 2018. С. 177–193.
3. Хірівський Р., Бернацька І., Брух О., Мітюшкіна Х. Методологічні аспекти стратегічного планування у контексті розвитку об'єднаних територіальних громад України : стаття / *Аграрна економіка*. 2019. С. 17–24.

ПСИХОЛОГІЯ

Жабей Анжеліка Василівна

студентка 2 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Бориц Костянтин Костянтинович

ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ

Пісочна терапія (Sandplay) — це невербальне терапевтичне втручання, яке використовує пісочницю, іграшкові фігурки, а іноді й воду, щоб створити сцени мініатюрних світів, які відображають внутрішні думки, боротьбу та турботи дитини.

Пісочна терапія має коріння у 1929 році, коли англійський дитячий психотерапевт Маргарет Ловенфельд в ігровій кімнаті почала використовувати контейнер з піском. Це зробило її єдиним дитячим психотерапевтом того часу, який цінував тактильний досвід з піском та водою на додаток до проєктивної гри з іграшками [4].

Sandplay набула свого теперішнього вигляду завдяки Дори М. Калф. Вона поєднала прийоми педіатра та дитячого психіатра Маргарет Ловенфельд, розробниці оригінальної інтервенції з піском – ігрової техніки для дитячої психотерапії, яку вона назвала «World Technique», аналітичної психології Юнга та східних філософських вірувань [2].

При роботі з дітьми, індивідуально або в сімейній системі, потрібно розуміти, що вони спілкуються не так, як дорослі. Діти не мають когнітивної або вербальної зрілості, тому контактують через гру. Лендрет (Landreth) (2012) вважає: "Дитячу гру можна оцінити повніше, якщо визнати її природним засобом спілкування... Для дітей "розігрувати" свої переживання і почуття - це найприродніший динамічний процес".

Чому саме терапія піском?

1. **Виражає невербалізовані емоційні проблеми.** Оскільки гра — це мова дитинства, то піднос з піском є безпечним середовищем для самовираження. Якщо мова – це гра, то мініатюри – це слова. Завдяки процесу пісочної терапії діти можуть виразити свою повну індивідуальність. Таким чином, ПТ— це більше, ніж символізація психіки — це форум для повного самовираження та самодослідження.
2. **ПТ має унікальну кінестетичну якість.** Сам по собі тактильний досвід дотику до піску і маніпуляції з ним є терапевтичним досвідом. Маніпуляції з піском і розміщення мініатюрних фігур є безпечними, особливо для клієнтів, чий попередній сенсорний досвід був поганим. Тактильні відчуття, які виникають у результаті руху руки (рук) через пісок, також можуть зменшити тривожність.
3. **Пісочна терапія служить для створення необхідної терапевтичної дистанції дитини.** Їм легше «говорити» за допомогою однієї з мініатюрних фігурок із пісочної терапії, ніж прямо вербалізувати свій біль. Діти можуть відчути емоційне звільнення через символізацію та сублімацію, через проєкцію на пісок і мініатюри.
4. **Терапія піском забезпечує унікальне середовище для появи терапевтичних метафор.**
5. **Пісочна терапія ефективна для подолання опору клієнта.** Оскільки гра є природним засобом спілкування для дітей, діти-клієнти, яких дорослий змусив до терапії, зазвичай піддаються лікуванню, оскільки їм дозволяється самовиражатися через звичну гру.
6. **Створює місце для дітей, де вони можуть відчути контроль.** Вибір мініатюрної фігури, яка символізує травму чи іншу тривожну подію, може дати дитині спосіб конкретизувати її, забезпечуючи емоційний і психологічний контроль та владу над нею.
7. **Вирішує проблему перенесення.** Пісок і мініатюрні фігурки можуть стати об'єктами перенесення або засобом, за допомогою якого безпечно вирішуються питання перенесення.

8. Глибші інтрапсихічні проблеми можуть бути вирішені більш ретельно і швидше за допомогою пісочної терапії [4].

Це, звісно, не вичерпаний список всіх переваг ПТ. Дані якості пісочної терапії створюють атмосферу, в якій можна безпечно підійти до глибоких і складних внутрішньопсихічних проблем.

Кому підійде ПТ?

Пісочна терапія найбільше показана дітям з такими проблемами:

- глибокі психологічні та родові травми (наприклад, розлучення батьків, смерть одного з близьких, насильство, внутрішньоутробне кисневе голодування, затяжні пологи), неврози різного походження, психосоматика (астма, енурез, заїкання, емоційні розлади);
- агресія, тривожність, страхи, гіперактивність, поведінкові порушення (капризи, істерики, незрозумілі реакції);
- проблеми у взаємовідносинах дитини та батьків, однолітків

Пісок та пісочниці

Вибір пісочниці

Багато фахівців використовують різні за кольором та формою пісочниці, вибір яких безпосередньо пов'язаний з вирішенням поставлених психологічних завдань.

Наприклад:

- Для роботи з агресією та травмами → трикутна пісочниця червоного кольору.
- Для зосередження на власній особистості (центрування) → пісочниці круглої або квадратної форми.

Класичною є дерев'яна прямокутна пісочниця 70x50x8 см із кришкою.

Внутрішня поверхня має світло-блакитний колір, що при роботі символізує воду та небо. Дитині на вибір пропонуються дві пісочниці: одна з мокрим, інша із сухим піском, а також кольоровий пісок різної структури.

Підготовка піску

Підійде дрібний річковий пісок. Пісок необхідно просіяти через решето, промити, потім прожарити в духовці при температурі 65–80°.

Додаткові матеріали: лопатка, глечик з водою та колекція фігурок: тварини, люди, рослини, будівлі, транспорт, природні та художні матеріали. Висота фігурок 5-10 см.

Робоче місце

Пісочницю добре розташовувати в кутку, вільному від меблів або в центрі кімнати. Стіл, на якому стоїть пісочниця, треба вкрити клейонкою, повинен залишатися простір для ємності з водою та фігурок, вибраних дитиною. Працюють і сидячи і стоячи, тому зручна висота столу до талії дитини [3].

Як грають діти?

Як уже було сказано, для дитини важливий сам процес гри, саме так вона спілкується з психологом.

Загальні стадії такої гри виділив Джон Аллан в 1986 році:

«Хаос». Всі можливі фігурки опиняються в пісочниці, між ними немає зв'язків - повний хаос. Це відображення емоційного сум'яття, тривоги та страхів, що переповнюють життя дитини. Стадія може тривати кілька занять.

«Боротьба». З'являються сили добра і зла, тема протистояння (люди та прибульці тощо). Не можна випереджати події, допомагаючи вирішити ситуацію за допомогою доброго помічника. Внутрішній конфлікт має бути «відвойований» у своєму темпі. Як тільки настає перемир'я, дарується життя і свобода, настає наступна стадія.

«Вихід». Стадія гармонії та рівноправності між фігурами, гармонійні зв'язки між об'єктами, безліч зелені та плодів, тварини розставлені по парах [1].

Отже, пісочна терапія є надзвичайно цінною. Вона є корисною та ефективною невербальною технікою у поєднанні з аналітичною психотерапією. Створюючи свій неповторний світ на піску, за допомогою різноманітних фігурок, дитина передає всі свої

фантазії і переживання. Пісочна терапія сприяє розвитку комунікативних навичок, поліпшення уваги, пам'яті та образного мислення, позбавляє від тривог та страхів, а також розвиває дрібну моторику. Саме тому є популярною у багатьох дитячих психологів.

Список використаних джерел

1. Allan, J. (1988). *Inscapes of the child's world: Jungian counseling in schools and clinics*. Spring Publications.
2. Albuquerque, M., Esteves-Sousa, D., Moura, N., & Melo, I. H. de. (2021). Sandplay Therapy. In *EFPT Psychotherapy Guidebook* (2nd ed.).
3. Homeyer, L.E., & Sweeney, D.S. (2016). *Sandtray Therapy: A Practical Manual* (3rd ed.). Routledge.
4. Steinhardt, Lenore (1998). Sand, Water, and Universal Form in Sandplay and Art therapy. *Art Therapy*, 15(4), 252–260.

Засядівко Віталія Михайлівна
студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: старший викладач
Заболотна Наталія Михайлівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ

В наш час, стрес став невід'ємною частиною життя кожного. Усвідомлено чи ні ми потрапляємо до ситуацій, коли наш організм перебуває в стані стресу, але доволі часто люди використовують цей термін, не знаючи ні його тлумачення, ні проявів стресу та навіть шляхів боротьби з ним. Сучасні вчені вважають, що вплив стресу на людей за останні часи збільшився, і люди почали хворіти на так звану «хворобу стресу», оскільки рівень пристосування осіб значно впав.

Так званим «хорошим» стресом є еустрес, в свою чергу він запускає ці самі механізми боротьби зі стресом, даючи поштовх всьому організму до подолання перешкод в житті, використовуючи всі функціональні резерви організму. Еустрес є одним із захисних механізмів для збереження життя, тому він і є недовготривалим. Антагоністом еустресу є дистрес. Він навпаки використовує всі сили організму, завдяки чому людина слабшає, що дає змогу розвитку різних захворювань.

У ході розвитку стресу спостерігають три стадії:

— стадія тривоги (напруження, чекання) — це стадія мобілізації захисних сил, у межах якої Сельє розрізняє шок і протишок. Вона виникає при першому прояві стресора. Протягом короткого періоду часу знижується рівень стійкості організму, порушуються деякі соматичні і вегетативні функції. Організм кардинально змінює свої характеристики. Проте він може мобілізувати свої резерви за рахунок включення механізмів саморегуляції захисних механізмів. Якщо захисні реакції ефективні, тривога стихає і організм повертається до нормальної життєдіяльності. Якщо ж його супротиву недостатньо і стрес ще є сильним, то вже на даній фазі може наступити смерть. Такі короткотривалі стреси мають назву гострої реакції стресу. Під час шоку знижується артеріальний тиск, зменшується частота дихальних рухів і скорочень міокарда, знижується температура тіла, тонус скелетних м'язів, рівень глюкози в крові, підвищується проникність стінок капілярів, згущується кров, що супроводжується руйнуванням білків, інволюцією лімфоїдної тканини, появою геморагічних висипань і виразок на слизовій оболонці шлунка та дванадцятипалої кишки. Шок змінюється протишоком — включенням механізмів протидії пошкодженню. Збільшується частота скорочень серця, дихання, підвищується температура тіла, рівень глюкози і ненасичених жирних кислот у крові, зменшується вміст глікогену в печінці. Завдяки згаданим змінам покращується кровозабезпечення мозку, серця, скелетних м'язів [4, с. 270].

— стадія опору (резистентності, адаптивна, власне стрес) — настає тоді, коли стрес-фактор сягає найвищого значення. Рівень опірності організму знижується. Якщо стресор достатньо сильний, то опірність може впасти до нуля. Стадія тривоги змінюється стадією резистентності. Вона настає при тривалій дії стресора і необхідності підтримки захисних реакцій організму. Якщо дії стресора сумісні з можливостями адаптації, організм здатний протидіяти стресу. Відбувається збалансоване витрачання адаптаційних резервів на фоні адекватного зовнішнім умовам напруження функціональних систем. Признаки тривоги майже повністю зникають, рівень супротиву піднімається значно вище звичайного.

Ключовий процес цієї стадії — гіпертрофія кори наднирників, збільшення їх функціональних резервів, перехід системи «гіпофіз — кора наднирників» у стабільний режим функціонування з нормалізацією глюкокортикоїдів у крові. Ці гормони протидіють запаленню, зменшують судинну проникність, стимулюють глюконеогенез, гальмують реакції гуморального та клітинного імунітету [4, с. 278].

— стадія виснаження (деадаптації, дистресу) — настає тоді, коли подразник продовжує діяти і знижуються можливості протистояння стресу внаслідок виснаження

резервів людини. Критично знижується загальна опірність організму. Стрес «захоплює» людину і може призвести до розвитку будь-якої психосоматичної хвороби [3, с. 277].

Ознаки стресового напруження (за Шеффером):

- неможливість зосередитись на чомусь;
- надто часті помилки в роботі;
- погіршення пам'яті;
- часте виникнення відчуття втоми;
- дуже швидке мовлення;
- часті болі (спина, голова, ділянка шлунка);
- підвищена збудливість;
- робота не приносить попереднього задоволення;
- втрата почуття гумору;
- різко збільшена кількість викурених сигарет;
- потяг до вживання алкогольних напоїв;
- постійне відчуття недоїдання або втрата апетиту;
- неможливість вчасно завершити роботу [2, с. 89].

Оційнові причини стресового напруження:

- набагато частіше вам доводиться робити не те, що б хотілося;
- вам постійно бракує часу
- не встигаєте нічого зробити;
- ви постійно хочете спати;
- ви бачите надто багато кольорових снів, особливо коли дуже втомилися за день;
- ви дуже багато курите та/або споживаєте більше ніж звичайно алкогольних напоїв;
- вам майже нічого не подобається;
- у вас постійні конфлікти як вдома, так і на роботі;
- відчуваєте незадоволеність життям і жити взагалі не хочеться;
- з'являється комплекс неповноцінності;
- вам немає з ким поговорити про свою проблему, ніхто вас не розуміє;
- ви не відчуваєте поваги до себе;
- у вас є якесь хронічне захворювання або постійно турбує біль;
- ви не задоволені своїм особистим та сексуальним життям [1, с. 60-67].

Серед причин появи стресу виділяють велику кількість факторів. Так, як люди є різними, різні фактори по-різному впливають на ту чи іншу людину. Тому при виявленні стресу в людини потрібно враховувати людина є оптиміст/песиміст, екстраверт/інтраверт, тип темпераменту, так не тільки психологічні особливості, а також режим дня і тд.

Насамперед, стрес є невід'ємною частиною життя людини, але важливим є те, наскільки сильним є його вплив. Завданням людини є здійснювати контроль над дією стресогенних факторів на його психологічне благополуччя та розвиток стресостійкості.

Список використаних джерел

1. Калошин В. Ф . Як долати стрес у педагогічній діяльності / В.Ф. Калошин // Практична психологія та соціальна робота. — 2004. — № 9. — С. 60— 67.
2. Матвеев В.М. Життя. Здоров'я. Доля / В.М. Матвеев. — Черкаси: Відлуння-Плюс, 2008. — 186 с.
3. Медична психологія / [С. Д. Максименко, І.А. Коваль, К.С. Максименко, М.В. Папуча]; за ред. С. Д. Максименка. — Вінниця: Нова Книга, 2008. — 520 с.
4. Чепига М.П. Стимуляція здоров'я та інтелекту / М.П. Чепига, С.М. Чепига. — К.: Знання, 2006. — 346 с.

Кокіш-Мельник Єлизавета Миколаївна
студентка 3 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: старший викладач
Ісаєвич Світлана Іванівна

ДОСЛІДЖЕННЯ МАСОВОЇ ПАНІКИ

Масова паніка — один із видів поведінки натовпу. Психологічно характеризується станом масового страху перед реальною або уявленою небезпекою, що наростає в міру взаємного зараження, блокуючи здатність раціонально оцінити обстановку, мобілізувати волю й організувати спільну протидію. Група людей тим легше вироджується в панічний натовп, чим менш ясними або суб'єктивно значимими є загальні цілі, чим нижча згуртованість групи та авторитет її лідерів. Виділяють: 1) соціально-ситуативні умови виникнення масової паніки, пов'язані з загальною обстановкою психічної напруженості, що викликає стан тривоги, очікування важких подій; 2) загальнопсихологічні умови — несподіванка, переляк, пов'язаний з недостатністю даних про конкретне джерело небезпеки, час її виникнення та способи протидії; 3) фізіологічні умови — втома, голод, сп'яніння та ін [3. с. 321].

Паніку в людей можуть викликати різні обставини (аварії, пожежі, стихійні лиха, терористичні акти, бойові дії), в результаті чого людина відчуває стрес. Ситуації і чинники, що призводять до його виникнення та загрожують здоров'ю і життю людини називають екстремальними. Професор В. Андросюк стверджує, що екстремальні ситуації можуть бути регламентованими і нерегламентованими, плановими і ситуаційними, штатними і позаштатними та поділяє їх на чотири групи: 1) спричинені надзвичайними умовами (стихійне лихо, природна чи техногенна катастрофа, війна, масові терористичні акції); 2) життєві, повсякденні (пожежа, напад злочинця, гострий брак часу); 3) пов'язані з захопленням потенційно небезпечними видами хобі (альпінізм, підводне плавання, швидкісна їзда); 4) службові, професійні – зумовлені виконанням фахових обов'язків. [2. с. 393].

Докладне вивчення умов і механізмів виникнення та розвитку паніки дозволяє розробляти спеціальні заходи для профілактики та припинення цього масового явища, якщо воно виникло.

Під поняттям паніка слід розуміти один з видів поведінки натовпу, який знаходиться в умовах поведінкової невизначеності, в підвищеному емоційному збудженні від безконтрольного почуття страху. Паніка нерозривно пов'язана з інстинктом самозбереження, який проявляється у особистості незалежно від її інтелектуального рівня та є сигналом тривоги в небезпечній ситуації. В основі паніки лежить страх – тривога, що виникає як результат переживання безпорадності перед реальною чи уявною небезпекою, породження некерованої, нерегульованої поведінки людей, іноді з повною втратою самоконтролю, нездатністю реагувати на заклики, з втратою почуття обов'язку і честі. Варто відзначити, що страх який охоплює натовп в хвилини дійсної або уявної небезпеки має заразливий характер.

Паніка пов'язана з інстинктом самозбереження, тому природно що у момент небезпеки у людини виникає природне відчуття – відчуття страху. На ґрунті страху з'являються неспокій, нервування, слабкість, безсилля, нерухомість, виникає прискорене серцебиття, пульсація в животі, задишка і пітливість. Цей стан супроводжується істеричною реакцією, нездатністю до дій, відмову людини від опору. Загалом, поведінка людини в умовах екстремальної ситуації є різною та визначається як самою ситуацією, так і характером людини, яка опинилась в осередку лиха [1. с. 448].

Важливим питанням при дослідженні зараження є питання про ту роль, яку грає рівень спільності оцінок і установок, властивих масі людей, схильних психічному зараженню. Хоча питання це недостатньо вивчено в науці, в практиці знайдені форми використання цих характеристик в ситуації зараження. Так, в умовах масових видовищ стимулом, що включає передуючу зараженню спільність оцінок, наприклад популярного актора, є аплодисменти. Вони можуть зіграти роль імпульсу, за яким ситуація розвиватиметься по законах зараження.

Знання такого механізму використовувалося, зокрема, у фашистській пропаганді, де була розроблена особлива концепція підвищення ефективності впливу на відкриту аудиторію шляхом доведення її до відкритого збудження: до стану екстазу. Нерідко до цих прийомів вдаються й інші політичні лідери.

Справедливо відзначено, що чим вище рівень розвитку суспільства, тим критичніше ставлення індивідів до сил, що автоматично спонукають їх до тих або інших дій або переживань, тим, отже, слабше дія механізму зараження.

У натовпі будь-яка людина позбавлена індивідуальності – вона являє собою всього лише частину маси, що розділяє єдиний емоційний стан, підпорядковуючу їй всю свою поведінку. Як свідчить практика, протидіяти паніці надзвичайно важко, справитися з цим може лише людина відома в натовпі, яку поважають, і яка дотримується твердої лінії поведінки, вміє розмовляти з натовпом. Для подолання паніки можна використовувати: переконання (якщо є час), категоричний наказ, пояснення неістотності небезпеки або ж використання сили і навіть усунення найнебезпечніших панікерів. Найголовніше для подолання паніки в екстремальних ситуаціях знизити загальну інтенсивність емоційного зараження, вивести людей з-під гіпнотичного впливу стану і раціоналізувати, індивідуалізувати психіку. Дуже важливим для запобігання паніки є попереднє розміщення серед великих груп людей (глядачів, вболівальників, демонстрантів, потерпілих) спеціально підготовлених та проінструктованих працівників організацій, які знають свої функціональні обов'язки і обставини ситуації, вміють виконувати команди, не піддаються паніці та обладнані засобами радіотехніки для негайного, у разі необхідності, заповнення дефіциту потрібної інформації. Необхідно усунути з натовпу людей, здатних заразити своїм страхом інших людей. Їх вплив на оточуючих має бути призупинено, оскільки може відбутися передача їх дій масі людей. [4.с..250].

Спостереження й описи численних епізодів колективної паніки, історичний досвід дозволяють змалювати певний “усереднений” сценарій генезису паніки:

1. Базис. Група людей (натовп, військовий підрозділ) знаходиться у певній ситуації. Люди попередньо можуть бути вже ситуаційно або фізіологічно “підготовлені” до виникнення паніки, що сприяє її виникненню у разі впливу стимулу, який шокує.

2. Поява стимулу. Стимул повинен бути або досить інтенсивним, або тривалим, або повторюваним (вибухи, сирена, серія гудків і т.п.). Він повинен привертати до себе зосереджену увагу й викликати реакцію часом неусвідомленого, тваринного страху.

3. Перший етап реакції на стимул. Стимул викликає переляк спочатку у одного або декількох людей, які сприймають ситуацію як кризову, критичну й навіть безвихідну. Інші відчувають потрясіння, сильну несподіванку.

У натовпі мінімальний поріг збудливості зазвичай мають жінки або діти, а на війні – молоді і недосвідчені солдати, які не мають досвіду участі у бойових діях. Їх переляк виявляється криками – простими фразами (“Пожежа!”, “Танки!”), або вигуками, а також мімікою, виразом обличчя і метушливими рухами тіла. Ці люди стають “провідниками”, від яких страх передається іншим.

До речі, присутність в натовпі жінок і дітей (про пріоритетний порятунок яких при масовій паніці вже ніхто не думає) погіршує ситуацію ще й тому, що звук високої частоти – жіночі або дитячі крики – у стресовій ситуації здійснюють деструктивний, руйнівний вплив на психіку. Із тієї ж причини, до речі, для протидії колективній або індивідуальній паніці, добре служить низький чоловічий голос. Навпаки, провокації панічного настрою серед ворога, скоріш за все, більше сприятимуть високі за тональністю звуки (виття авіаційних засобів ураження), ніж мужнє “Ура!” атакуючих.

4. Другий етап реакції на стимул. Відбувається взаємна індукція і нагнітання емоційної напруги через механізм циркулярної реакції. Виникають замішання, у яке переходить потрясіння, та індивідуальні безладні спроби якось зрозуміти, інтерпретувати подію, що відбулася (відбувається), у рамках особистого досвіду або шляхом швидкого пригадування аналогічних ситуацій із чужого, запозиченого досвіду.

Коли необхідність швидкої інтерпретації ситуації стає гострою й вимагає негайних дій, саме це відчуття гостроти часто заважає логічному осмисленню того, що відбувається й викликає страх. На цьому етапі страх зазвичай супроводжується лементом, плачем, руховою ажитацією.

5. Третій етап реакції на стимул. Розвивається за механізмом циркулярної реакції й “емоційного обертання”, якщо страх на попередньому етапі не буде швидко придушений. На цьому етапі страх одних віддзеркалюється іншими, що, у свою чергу, ще більше підсилює страх перших. Страх зростаючої інтенсивності знижує впевненість у колективній здатності протистояти критичній ситуації й створює неясне відчуття приреченості.

6. Панічна втеча (напад). Завершується все це діями, які уявляються людям, охопленим панікою, рятівними. Насправді дії можуть зовсім не вести до порятунку: це етап “хапання за соломину”, який у підсумку однаково обертається панічною втечею, яка насправді тільки збільшує небезпеку. Винятком є ті випадки, коли бігти просто нікуди

7. Закінчення паніки. Закінчується звичайно в міру виходу окремих індивідів з етапу загальної втечі. Загальна утома зупиняє будь-які дії й емоційні переживання. Але панічна поведінка не обов’язково завершується втечею від небезпеки. Звичайні наслідки паніки – або утома й заціпеніння, або стан крайньої тривожності, збудливості й готовності до агресивних дій [4. 248 с.].

Список використаних джерел

1. Андросюк В. Г. Психологія екстремальної поведінки : [навчально-методичний комплекс.] – К., – 2014. – 393 с.
2. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу : [навч. посібн.] / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
3. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / під ред.: В. Шапара. Харків: Прапор, 2009. 321 с.
4. Стасюк В. В. Загальні аспекти виникнення, протікання, запобігання паніки. Вісник Національного університету оборони України. 2011.– 248-251 с.

Лявинець Вероніка Михайлівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Бориц Костянтин Костянтинович

ЛЯЛЬКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

На сьогодні важливим компонентом суспільного розвитку, умовою та основою стабільності й розквіту суспільства є духовно-психологічне здоров'я кожної людини. Саме тому все більш значущим та актуальним постає питання щодо формування, збагачення та збереження психічного здоров'я у кожній родині, а також не варто забувати й про ще одне досить актуальне питання – формування гармонійних взаємин.

Варто відзначити, що на сьогодні більшість дітей постають перед труднощами в спілкуванні, з'являється схильність до підвищеної тривожності, агресивності, емоційної нестабільності, а також відбувається посилення дитячих страхів. Тож доречно було б сказати, що для гармонізації взаємин у родині та корекції поведінки дітей, перш за все, необхідно з'ясувати першопричину такої поведінки, а не її прояви та наслідки. Для цього досить широко застосовується один з найцікавіших видів арт-терапії та методів психокорекції – лялькотерапія.

Лялькотерапія – це вид арт-терапії, який передбачає використання як основного прийому корекційного впливу ляльку, яка є засобом психотерапевтичного впливу, а також проміжним об'єктом у взаємодії дитини та дорослого. Тож лялькотерапія як самостійний напрям психолого-педагогічної допомоги заснований на процесах ототожнення, уподібнення дитини з улюбленим героєм казки, мультфільму, або ж з улюбленою іграшкою.

Лялька, за спостереженнями батьків, відігравала роль не просто іграшки, для дитини вона була набагато значущою, це був справжній друг для малюка – дітки краще їли, якщо брали з собою ляльку, покращувався й сон, якщо вона була поруч в ліжку, або ж в колисці. І також досить важливим є той факт, що за допомогою ляльок дитина мала змогу «тренувати» свої перші дорослі навички, які їм завжди так цікаві: відповідальність, терпіння, старанність, турботу (ляльок «лікували», «вчили», «годували») і одягали) [1].

Лялькотерапія як метод дитячої психотерапії та психокорекції розроблявся і впроваджувався у психолого-педагогічну практику як закордонними (Ф. Зімбардо, А. Греф, М. Кембелл, А. Полц, М. Райт, Л. Хокі), так і вітчизняними, російськими й українськими фахівцями (І.Г.Боровик, І.Г.Вигодська, М.Ю.Григорчук, А.І.Захаров, Н.Зінов'єва, І.Я.Медведева, А.С.Співаковська, О.А.Федій, Н.П.Хребтова та ін.) [4, с.298].

Тож можемо зробити висновок, що досить багато вчених цікавилися даним методом, але значний внесок у розвиток лялькотерапії зробили Ірина Медведева та Тетяна Шишова. Свою корекційну методику дослідниці назвали «драматичною психоелевацією», що означає «піднесення душі» (тобто подолання всіх недоліків). Метою методики є те, що діти непомітно для себе, але досить активно та ефективно працюють над своїми проблемами і недоліками, саме тоді, коли розігрують із ляльками індивідуально підібрані або спеціально написані театральні етюди. Важливим є те, що поступово свої недоліки вони перетворюють у переваги [5, с. 65].

Лялькотерапія дозволяє об'єднати інтереси дитини і корекційні завдання психолога, дає можливість самого природного і безболісного втручання дорослого в психіку дитини з метою її корекції або психопрофілактики [2, с.163].

Даний розділ арт-терапії має два варіанти проведення занять, може проводитися як індивідуально, так і в групі [1].

У процесі лялькотерапії можуть використовуватися наступні варіанти ляльок: ляльки-маріонетки; пальчикові ляльки; ляльки мотанки; ляльки із фольги; мотузкові ляльки; площинні ляльки; тіньові; ляльки-рукавички та ляльки-костюми.

Зазвичай в структурі лялькотерапевтичного заняття виділяють дві основні частини: діагностичну (під час якої відбувається визначення особистісних характеристик дитини, певних порушень чи проблем) та корекційно-розвивальну, творчу (на цьому етапі здійснюється складання та вигадкування сценарію для розігрування певної ситуації, виготовлення ляльки та декорацій, і сам процес відтворення вистави, в якому бере участь дитина та лялька).

На сучасному етапі є кілька підходів до з'ясування технологій лялькотерапії. Ось, наприклад, О. А. Медведєва запропонувала виділяти такі основні етапи організації й проведення лялькотерапії: - заняття проводиться використовуючи улюблену ляльку дитини; - реалізуючи «режисерську гру» розігрується така історія, яка має зв'язки з травмуючою для дитини ситуацією; - через співчуття та переживання за героя-ляльку, яка переживає важку ситуацію, дитина максимально вливається в «гру»; - сюжет ігрової ситуації повинен проходити алгоритм «наростаючої лінії» для створення досить значної емоційної напруги та обов'язково завершуватися позитивно, бурхливою емоційною реакцією (сміх, плач) та зняттям напруги; - після завершення спектаклю дитина повинна відчувати полегшення [3, с. 48].

Процедура проведення лялькотерапії за методикою Н. Зінов'євої та Н. Михайлової передбачає наступне: - ознайомлення дитини з ляльками; - дитина самостійно вибирає ту ляльку, через яку вона хотіла б розповісти якусь історію чи ситуацію; - терапевт долучається до процесу й закликає дитину познайомити його з ляльками; - під час реалізації сюжету терапевт включається в роботу тільки за потреби або ж якщо цього захотіла дитина; - після завершення заняття терапевт розмовляє з лялькою: його цікавлять міркування, почуття, дії ляльки, а після цього етапу терапевт помалу переносить ті питання, що його цікавлять та відповіді безпосередньо на дитину [4, с. 300].

А ось, Т. Зінкевич-Євстигнєєва запропонувала виділяти такі етапи роботи під час лялькотерапії: - створення ляльки; - «оживлення» та знайомство з нею; - застосування ляльки у фантастичних сюжетах. Важливо відзначити, що процес виготовлення дитиною власної ляльки є дуже важливим, адже саме під час цього процесу дитина часто ототожнює себе з іграшкою, проектує на неї свої думки та проблеми. Також цей процес виконує ще одну важливу функцію – дає змогу об'єднатися дитині з дорослими.

Отже, лялькотерапія – це надзвичайно цікавий та ефективний різновид арт-терапії. На мою думку, лялькотерапія, повинна займати гідне місце в педагогічній та корекційній практиці. Адже вміле її використання допоможе педагогам та психологам, без труднощів, знаходити рішення для багатьох важливих проблем.

Якщо заняття лялькотерапії доречно побудовано, то в результаті дитина навчиться виражати свої емоції, без страху та хвилювання говорити про те, що її турбує, відбудеться покращення соціальної адаптації, а також дитинка навчиться глибше розуміти не тільки інших оточуючих її людей, а й краще розуміти та усвідомлювати себе, своє внутрішнє «Я».

Таким чином, можемо зробити висновок, що для утворення гармонії в родині та застосування певної корекційної роботи є доречним застосування одного з найцікавіших видів арт-терапії – лялькотерапії. Важливим є те, що при психокорекційній роботі з дітками застосовуючи цей метод варто його проводити разом з батьками. Врегулювання та вдосконалення батьківських установок, очікувань, міркувань, емоційної чутливості по відношенню до дитини є одним з важливих корекційних завдань лялькотерапії і можливе це завдання тільки тоді, коли воно розробляється в спільній праці. Своєрідні характеристики лялькотерапії дають досить велику кількість діагностичного матеріалу, і цим самим сприяють тому, що батьки мають змогу краще пізнати свою дитину, довідатися як правильно з нею спілкуватися, та якого стилю виховання дотримуватися.

Список використаних джерел

1. Лялькотерапія як психологічна допомога дітям [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://karapuz.net.ua/1102-lyalkoterapiya-vikoristannya-metodu-psikhologichnoyi-korektsiyi-dlya-batktiv-doshkilnyat-ta-shkolyariv-zastosuvannya-v-logopediyi.html>.
2. Приймакова І. І. Лялькотерапія в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку [Електронний ресурс] / І. І. Приймакова – Режим доступу до ресурсу: [https://genezum.org/files/Класичні%20та%20інноваційні%](https://genezum.org/files/Класичні%20та%20інноваційні%20)

20підходи%20у%20роботі%20вихователя%20сучасного%20закладу%20дошкільної%20освіти%20-%20Збірник%20тез,%20Частина%20II.pdf#page=162.

3. Федій О. А. Лялькотерапія в професійній діяльності педагога. // «ПостМетодика». - №1(85). – 2009.
4. Хлопоніна Н. Є. Лялькотерапія як метод психологічної корекції [Електронний ресурс] / Н. Є. Хлопоніна – Режим доступу до ресурсу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23223/Khloponina.pdf?sequence=1>.
5. Шахрай О. О. Лялькотерапія-основа формування здоров'я дошкільників / О. О. Шахрай.

Трілицька Євеліна Василівна
студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Соломка Едуард Тіберійович

АГРЕСІЯ ЯК ДЕСТРУКТИВНА ФОРМА МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІДЛІТКІВ

Сьогодні найгостріше постає проблема агресивної поведінки у підлітковому віці, коли відбувається перехід до нового рівня розвитку особистості.

Підліткова агресія є предметом вивчення багатьох наукових дисциплін. Психологи і фізіологи вважають її характерною рисою перехідного віку, що виникає в результаті зміни гормонального фону, розвитку когнітивних процесів, інтелекту і здібностей.

Розробці практичної сторони агресії у підлітковому періоді присвячені праці ряду зарубіжних і вітчизняних науковців: К. Додж, М. Каплан, К. С. Лебединської, Ю. Б. Можгінського, А. Патерсон, М. М. Райської, А. І. Стаценко, Г. Е. Сухаревої, Р. Хусман та ін. Однак ґрунтовних досліджень агресивності в підлітковому віці та умов її подолання на сьогоднішній день немає [4, с. 115].

Різні автори по-різному визначають агресію та агресивність: як вроджену реакцію людини для захисту території, котру вона займає (К.Лоренн, А.Андрі), як намагання панувати (Моррісон), як реакцію на ворожу навколишню дійсність (К.Хорні, Е.Фромм). Дуже поширені теорії, що пов'язують агресію і фрустрацію (Дж.Доллард, Л.Берковіц).

Найбільш визнаною є загальна для ряду концепцій схема, запропонована А. Бассом і А. Даркою: фізична агресія (напад); непряма агресія (злобні плітки, жарти, вибухи люті, що проявляються в крику, тупанні ногами і т. д.); схильність до подразнення (готовність до появи негативних почуттів при найменшому порушенні); негативізм (опозиційна манера поведінки від пасивного опору до активної боротьби); образа (заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані відомості); підозрілість у діапазоні від недовіри й обережності до переконання, що всі інші люди приносять шкоду або планують її; вербальна агресія (вираження негативних почуттів як через форму – сварка, крик, вереск, так і через зміст словесних відповідей – загроза, прокляття, лайка) [2, с. 14].

Становлення агресивної поведінки у підлітків – складний процес, у якому беруть участь багато факторів. Агресивна поведінка визначається впливом сім'ї, однолітків, а також засобами масової інформації. Діти навчаються агресивній поведінці як за допомогою прямих підкріплень, так і шляхом спостереження агресивних дій; намагаючись припинити негативні відносини між своїми дітьми, батьки можуть ненавмисно заохочувати ту саму поведінку, від якої хочуть позбутися.

Позитивний бік агресивності як здатності до активності – це ініціатива до подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Негативного значення агресивність набуває тоді, коли через недоліки соціальної адаптації людина конфліктує з оточенням, неадекватно засвоює і порушує моральні норми, завдаючи шкоди іншим.

Спостерігається демонстративна поведінка підлітків по відношенню до дорослих, збільшення міжгрупових і міжособистісних конфліктів і фактів агресивної поведінки.

Максимова Н. Ю. вважає, що відхилення в розвитку особистості підлітка є результатом багатоступеневого процесу порушення взаємодії дитини з навколишнім світом. Незадоволеність підлітка стосунками з оточуючими, ставленням оточуючих до нього, порушення стосунків підлітка із соціальним середовищем частіше за все є передумовою виникнення агресивної поведінки. Агресія виступає засобом психологічного захисту від уже існуючих негативних стосунків підлітків з дорослими і однолітками, є неконструктивним способом самоствердження [3, с. 10].

Наслідки агресивної поведінки підлітків можуть бути найрізноманітнішими: конфлікти з однолітками, батьками та вчителями; зниження рівня ефективності освітнього процесу;

дезадаптованість підлітків; асоціальні прояви поведінки підлітків у дорослому віці; формування різних видів та форм агресивної поведінки тощо.

У низці досліджень (Я.Л. Коломінський, Т.В. Драгунова, В.Н. Лозовцева, І.Є. Фокіна) розкривається значення стосунків з іншими людьми, які відіграють важливу роль у формуванні особистості підлітка. Спілкування з іншими людьми постає головним чинником розвитку особистості в підлітковому віці – зважаючи, крім іншого, на пріоритет інтимно-особистісного спілкування, як провідної діяльності (Л.І. Божович, Т.С. Гурлева, В.Р. Кисловська, Д.Б. Ельконін) [1, с. 16].

Спілкування стає самоціллю, у якій підлітки реалізують свої інтереси, формують уявлення про себе й про навколишній світ. Для підліткового віку характерне створення власної думки на основі порівняння своєї думки з думками однолітків.

Спілкування впливає на становлення особистості підлітка. Тому що спілкування — це не тільки обмін інформацією, але й взаємодія, взаємовплив. Підліток «переживає» спілкування не тільки на інтелектуальному, але й на фізіологічному й емоційному рівнях.

Підлітковий вік є періодом гострої кризи дорослішання і часто супроводжується ризиковою поведінкою та девіаціями. Підліток стоїть перед завданням формування власних поглядів на життя і потребує мудрої і ненав'язливої поради дорослого.

Список використаних джерел

1. Киричук Г. Асоціальна поведінка підлітків (агресивність у підлітків) / Г. Киричук // Психологічна газета – 2005. – квітень №7. – С. 16–17.
2. Можгинский Ю. Б. Роль аффектов в структуре агрессивного поведения / Ю. Б. Можгинский, Т. А. Андрианова // Юрид. психология : науч.–практ. и информ. изд. – 2009. – №4. – С. 14–16.
3. Можгинский Ю.Б. Подходы к анализу тяжелых форм антисоциального поведения в детском и подростковом возрасте / Ю.Б. Можгинский // Юрид.психология. – 2009. – №1. – С.8–12.
4. Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор. – 2011. – 468 с.

Цапфел Еріка Оттівна

студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Бориц Костянтин Костянтинович

ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

Сьогодні більшість з нас живе у стані постійного психологічного напруження та тривоги, пов'язаних з величезним інформаційним потоком, необхідністю різноманітних контактів в діловому та особистому житті. Умови самого життя постійно непередбачувано змінюються і все це ставить перед кожною людиною складний вибір. Прийняття життєвого вибору вимагає вміння приймати ризиковані рішення та адаптуватися до постійно мінливих умов навколишнього середовища. Щоб справлятися з власними переживаннями, потрібно усвідомлювати і розуміти, перш за все, самого себе: свої сильні й слабкі сторони, свої психологічні ресурси, а також найбільш характерні механізми та способи взаємодії із зовнішнім світом. Саме за цим розумінням найчастіше і звертаються до психолога.

Наразі ми спостерігаємо як психологія захопила людей закликаючи їх обрати дану професію. Допомога психолога у сучасному суспільстві стає більш затребуваною, а сама спеціальність - більш престижною і високооплачуваною. Велика частина людей вважає за доцільне звернутися у кризовій ситуації саме до кваліфікованого фахівця.

Однак, професія психолога містить у собі безліч особливостей, таємниць та своєрідностей. Перед кожним психологом постає завдання дослідити душевну сторону світу. Проте оволодіти такими тонкощами професії здатен не кожен, адже психолог залишається з клієнтом в ті моменти коли інші йдуть.

Перший психолог Зігмунд Фрейд, думав, що займається наукою. Перша клієнтка Берта Паппенхейм думала, що її лікують новим способом — розмовами. Пізніше з'ясувалося, що психологія— це і не наука, і не галузь медицини: лікарі лікують тіло, а психологам у спадок дісталася душа з її проблемами. Психологічне консультування є процесом, в якому людина досягає вищого рівня особистої компетентності.

М. Кац писав : « Консультування займається не тим, щоб навчити людей приймати мудрі рішення, а тим, щоб навчити їх приймати рішення мудро.»

У терапії створюється ситуація, коли клієнт відчуває себе прийнятим та почутим. Психолог має бути навчений сам і бути здатним навчити клієнта серйозним життєвим навичкам. Дедалі більше фахівців, які займаються теорією психотерапії та консультування, схиляються до думки, що якість міжособистісних відносин між клієнтом і психологом є більш важливим фактором, ніж те, яку саме філософію, метод чи техніку сповідує та використовує спеціаліст.

Психологи - це люди, які знаходяться в постійному процесі навчання, так як вчення про людину та її душу - це неосяжне поле для дослідження. А крім цього, психолог працює з мовою людини, тому він має досконало знати мову з усіма її метафорами, прислів'ями, мовними зворотами, відомими поетичними та літературними творами. Інакше кажучи, психологи та психотерапевти – це не лише знавці людських душ, а й інтелектуали, які все життя продовжують читати, вчитись, удосконалюватися.

Перша проблема з якою стикається психолог -навчання психології змінює вимогу до якості контакту та відносин. Змінюється оточення, коло спілкування, тому що психолог проходить десятки груп, дивиться сотні робіт, звикає ставити незручні питання, шукати правду, слідувати за своєю цікавістю, не відмовлятися від своєї чутливості, бути в гармонії зі своїми почуттями та вносити ці почуття у контакт.

Життя в буденному суспільстві не має на увазі такої глибини, присутності та близькості, тому в результаті навчання у багатьох психотерапевтів змінюється коло спілкування, змінюються інтереси, губляться друзі та іноді навіть руйнуються сім'ї. Про це багато хто говорить, але безпосередньо цій проблемі приділяється мало уваги. Якість

присутності, відкритості, емоційної близькості та наповнення змістом міжособистісного контакту в умовах навчання психології ніби розбещує людське звичайне буття. Звичні стосунки, рівень дружби та буденність вже не задовільняють.

Коли довго працюєш у цій професії, починаєш набувати різноманіття людського досвіду, зникає зацикленість на окремих «правилах», з'являється ясність та відкриття погляду на реальність. Відходить категоричність й зникає звичка засуджувати людей. До кожного психолога рано чи пізно приходять розуміння того, що кожен унікальний досвід дуже цінний і це викликає повагу до особистості іншого. Отже, якщо ви працюєте психологом то особистісне духовне зростання супроводжує ваш професійний шлях.

Окрім прийняття оточуючих ми отримуємо глибоке прийняття себе в тій реальності буття, в якій існуємо. Будь-яке консультування таке: підштовхуєш клієнтів або занадто сильно, або занадто слабо. Клієнти можуть кидати консультування, оскільки не відчують структури, не бачать зацікавленості психолога або цієї зацікавленості так багато, що її важко витримати. Весь фокус полягає у тому, щоб виявляти терпіння і не бути при цьому пасивним, чинити на клієнта тиск, але такий, який він зараз здатний витримати. Тримати цей баланс й слідувати цій межі не просто.

Деякі фахівці прирівнюють психологічну проблему до хвороби та прагнуть її «вилікувати» — тобто «підлаштувати» клієнта під модель норми, яку проповідує та чи інша школа психотерапії. Ми маємо розуміти, що без урахування особливостей особистості та обставин ситуації спроба втиснути людину у межі умовної норми веде до додаткових травм. Завдання консультанта – допомогти людині розкрити власні сильні сторони. Успішний результат консультації має приводити клієнта не до лікування чи виправлення, а до вміння використовувати внутрішні та зовнішні ресурси аби впоратися з викликами життєвих труднощів.

Психологічна робота над собою може призводити до неприємних процесів, ускладнювати сприйняття навколишнього світу і змушувати людину почуватися гірше. Індивіду доводиться дивитися інакше на самого себе, на свої стосунки з близькими та світом. У деяких випадках, щоб дати раду неприємним емоціям, люди використовують так звані негативні стратегії подолання — починають переїдати, пити алкоголь або вживати більше заспокійливих препаратів, ніж потрібно. Особливо це стосується тих, хто раніше стикався із залежностями.

Робота психолога це перетворювати чужий біль на слова. Довго, повільно, часто невдало, але перетворювати. Психологи слухають багато слів, але більша частина з них, особливо на початку, не містять болю. Ранні слова в консультуванні- це опис подій, деталі, подробиці, скарги, питання, але болю в них майже немає. Біль є між словами. У паузах, у мовчанні, у напрузі тіла, у погляді. Потрібен час, щоб він став з'являтися на світ. Чимало зусиль, щоб його можна було почати називати. Слова допомагають висловити біль та розповісти про нього іншому. Не для того, щоб він її прибрав, а в основному для того, щоб не бути з ним віч-на-віч. Якщо справді вдається говорити про біль - це потужний прогрес.

Психологу важливо слухати та залишатися поруч, незважаючи на те, що є безліч способів втекти. Втекти намагаючись якнайшвидше прибрати біль, втекти намагаючись відволікти, втекти намагаючись звернути увагу на "хороше", втекти, переставши відчувати, втекти, намагаючись зрозуміти, втекти пустившись на пошуки причин. Слова перетворюють біль на історію. А історія це те, що має початок, середину та кінець. Історія створює минуле, а за рахунок цього поступово з'являється сьогодення, воно своєю чергою, повільно, але вірно підтягує у себе майбутнє. Не обов'язково райдужне, але все-таки майбутнє.

В багатьох наукових працях підкреслюється, що в процесі становлення особистості як професіонала значущими є такі психологічні утворення як соціальна та особистісна зрілість. Психологічна готовність включає в себе запас професійних знань, умінь, навичок а також спеціальних рис особистості. Отже, змістом психологічної готовності до професійної діяльності психолога є формування інтегральних характеристик особистості.

Формування образу Я – «професіонала» відбувається в процесі постійного самопізнання. Особистість психолога розширює життєвий простір, прагнучи досягти творчих результатів у професійній діяльності та особистісному зростанні. Варто зазначити, що професійна успішність психолога ґрунтується на загальних та спеціальних компетентностях особистості, адже ресурс особистості закладено в ній самій, це й забезпечує зростання Я – «професіонала».

Основний зміст ціннісних орієнтацій особистості психолога визначають світоглядні, моральні переконання, з якими Я – «професіонал» пов'язує свою практичну діяльність. У сучасних умовах демократії до людини ставиться ментальна вимога бути автором насамперед своїх переживань, а вже потім бути автором власної діяльності психолога.

Отже, мистецтво бути психологом-складне, але соціально важливе. Одна з особливостей професії психолога полягає в тому, що фахівець працює не просто якимись техніками, а всією своєю особистістю. Бути психологом означає перш за все вміння приймати різносторонні людські прояви без роздратування та агресії. І найголовніше, здатність вірити в себе як професіонала й вірити в клієнта як в особистість, яка наділена могутністю витримувати виклики життя та силою щоб боротися.

Список використаних джерел

1. Коломінський Н.Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога / Н.Л. Коломінський // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 12-13.
2. Панок В.Г. Українська практична психологія: визначення, структура і завдання / В.Г. Панок // Практична психологія і соціальна робота. –1998. –1. – С. 5-8.
3. Приходько Ю.О. Практична психологія: Введення у професію: Навч. посібник. 3-тє вид. / Ю.О. Приходько. - К.: Каравела, 2012. – 248 с.
4. Репнова Т. Планування роботи практичного психолога / Т. Репнова // Психолог. – 2003. - №2. – С. 3-15.
5. Дмитренко А.К. Мотиваційні та світоглядні аспекти вибору професії психолога / А.К. Дмитренко // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – №4. – С. 31-33.

Шимко Андрея Андріївна

студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: старший викладач

Заболотна Наталя Михалівна

СТИЛЬ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Становлення агресивної поведінки – це процес, в якому задіяні багато факторів, дослідження яких дає змогу окреслити подальшу роботу з її профілактики та подолання. Основним мікросоціальним чинником розвитку людини є сім'я, оскільки дає дитині первинну соціалізацію. Саме у сім'ї дитина засвоює форми та норми поведінки, на прикладі взаємодії між близькими вчиться будувати взаємовідносини з іншими людьми. Тому помилки у сімейних взаємовідносинах є одним із головних факторів виникнення агресивної поведінки підлітків. Виокремлюють такі стилі виховання.

Підлітковим у сучасній психології прийнято називати вік 14-15 років, що відповідає середньому шкільному вікові. Особливе місце підліткового періоду в циклі дитячого розвитку відображено в таких назвах: «важкий», «критичний», «перехідний». Така оцінка зумовлена багатьма очевидними якісними змінами, що відбуваються в цьому віці. Останні нерідко набувають характеру ламання попередніх особливостей, інтересів і стосунків дитини.

Підлітковий вік називають перехідним, тому що він характеризується переходом від періоду дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Підліток одночасно і дитина, і дорослий, а точніше – вже не дитина і ще не дорослий. Перехід від дитинства до дорослості складає основний зміст і специфічну відмінність усіх сторін розвитку в цей період фізичного, розумового, морального, соціального та духовного [1, с. 82].

Витоки агресивності визначаються конкретними соціальними обставинами життя і розвитку підлітка, його соціальним становищем у світі дорослих. Вирішальна роль у психічному розвитку підлітка належить перш за все системі соціальних стосунків, які встановлюються з навколишнім світом. Біологічний фактор має вплив на підлітка опосередковано, через систему соціальних стосунків з оточенням.

Важливим чинником розвитку агресивності підлітка є його власна соціальна активність, спрямована на засвоєння певних зразків і цінностей, на побудову таких стосунків з дорослими, ровесниками і друзями, які задовольняють його. Підлітки включаються у різні види суспільно корисної діяльності, а це значною мірою розширює сферу їх соціального спілкування, можливості засвоєння соціальних цінностей, формування моральних якостей.

Серед негативних форм поведінки підлітка виділяються грубість, впертість. Це пов'язано, як правило, з прагненням до самостійності, яке дорослі не підтримують. Підлітки хочуть, щоб з їхніми думками, бажаннями та настроями рахувалися. Вони не терплять недовіри, байдужого тону, насмішок, нотацій, особливо в присутності друзів [6, с. 271].

Розвиток соціальної дорослості є процесом становлення готовності до життя в суспільстві дорослих як повноцінного і рівноправного члена. Це новоутворення є стрижневою особливістю особистості, її структурним центром, оскільки виражає нову життєву позицію підлітка стосовно людей і світу, визначає специфічну спрямованість і зміст його соціальної активності, систему нових прагнень, переживань та афективних реакцій.

Підліток намагається долучитися до життя і діяльності дорослих. При цьому в першу чергу переймаються більш доступні, чуттєво сприйнятливі сторони дорослості: зовнішній вигляд і манера поведінки (розваги, види відпочинку, косметика, різноманітні прикраси тощо). Засвоєння зовнішніх ознак чоловічої та жіночої дорослості робить підлітків дорослими у власних очах, а також, як їм здається, і в очах оточення, що дуже важливо у плані самосвідомості. Така дорослість набувається шляхом наслідування, і це найлегший спосіб досягнення відчутної дорослості [7, с. 51].

Підліток прагне не просто уваги, але розуміння і довіри дорослих. Він прагне відігравати певну соціальну роль не тільки серед однолітків, але й серед старших. У дорослому співтоваристві утвердилася позиція, що перешкоджає соціальній активності підлітка: він дитина і повинен слухатися. В результаті між дорослими і підлітками росте психологічний бар'єр. Прагнучи подолати його, багато підлітків вдаються до агресивних форм поведінки [2, с. 106].

Необхідно допомогти підліткові пережити цей важкий для нього етап зрілості, а для цього перш за все важливо встановити з підлітком щирі, довірливі стосунки, дати йому усвідомити, що його розуміють і розділяють переживання, при цьому цінують і поважають його таким, яким він є. Подібний контакт знімає напруження в міжособистісних стосунках, допомагає підліткові подолати замкнутість у власному внутрішньому світі, підтримує його позитивне ставлення до власного «Я», висвітлює нерідко йому самому невідомі, але схвалювані іншими якості його особистості.

В результаті досліджень одержано дані, що свідчать про прояви агресивності у підлітковому віці. При цьому розглянуто такі форми агресивності, як фізична, непряма, вербальна і негативізм [3, с. 106-107].

У підлітків 12-13-річного віку переважає фізична агресивність і найменше виражена агресивність непряма. Причому вербальна агресивність і негативізм, по суті, знаходяться на одному ступені розвитку. У підлітків 14-15 років найбільш вираженим стає негативізм (64%), спостерігається зростання фізичної, а також вербальної агресії, тоді як агресивність непряма, хоч і збільшується порівняно з молодшим віком, все ж таки менш виражена.

Якщо у 12-13-річних дітей переважають фізичні форми агресивності, то у міру дорослішання у підлітків 14-15 років на перший план виходять її вербальні форми (з 44% в 10 років до 51% у 14-15 років). Крім того, домінуючого значення в подальшому починає набувати не фізична агресія, як у 12-13-річних підлітків, а негативізм. При цьому негативізм зростає у міру дорослішання дітей особливо швидкими темпами.

Разом з біологічними передумовами в розвитку статевих відмінностей серйозну роль відіграють соціальні стереотипи, пов'язані з уявленнями дорослих про поведінку дівчат і хлопців, обумовлені, зокрема, стереотипами фемінності і маскулінності, прийнятими в суспільстві. Загалом агресивні прояви у підлітковому віці мають тенденцію до підвищення.

Існують крайнощі виховного процесу, які створюють високий ризик виникнення неадекватної поведінки підлітка і невстигання його у школі. Розглянемо, як впливає стиль сімейного виховання на навчання дитини підліткового віку [4, с. 226-227].

Авторитарний стиль виховання.

Ліберальний стиль виховання.

Потуральний стиль виховання.

Нестійкий стиль виховання.

Демократичний стиль виховання.

Атмосфера напруженості і конфліктності в сімейній ситуації діє на підлітка різко негативно. Дисгармонія сімейних відносин дає йому зразки агресивності, непостійності, ворожості і асоціальної поведінки. Незадоволення основних потреб дітей швидко виявляється в порушеннях поведінки дитини і у формуванні негативних рис особистості.

Для формування власного «Я» підлітка вирішальним чинником є погляди і поведінка батьків. Завдяки їх правильній позиції підліток створює про себе певну думку. При суворій і відкидаючій позиції дитина відчуває страх і оцінює себе негативно. Виникнення у дітей різного типу порушень в поведінці, пов'язаних з сімейним середовищем, свідчить про зниження виховної функції батьківської сім'ї [5, с. 68].

Батьківський контроль та теплота впливають на прояв дітьми агресії й просоціальної поведінки, формування Я-концепції, інтерналізацію моральних цінностей і розвиток соціальних навичок. Е. Маккобі говорить, що ступінь контролю батьків за діями дітей змінюється відповідно до того, як ті, стаючи дорослішими, набувають навиків самоконтролю і відповідальності за свої вчинки. Теплота й емоційна підтримка з боку батьків є надзвичайно

є важливою для розвитку відносин з дітьми, для того, щоб викликати у них аналогічні почуття. Такі відносини полегшують взаємодію між батьками і дітьми, навіть в тих випадках, коли необхідно проявити волю [8, с. 174].

Таким чином, агресивність в особистісних характеристиках підлітків формується в основному як форма протесту проти нерозуміння дорослих, а також через незадоволеність своїм статусом в суспільстві, що виявляється й у відповідній поведінці. Разом з тим на розвиток агресивності підлітка можуть впливати, зрозуміло, природні особливості його темпераменту. Це може бути збудливість і сила емоцій. Вони сприяють формуванню таких рис вдачі, як запальність, дратівливість, невміння стримувати себе. Природно, що у стані фрустрації підліток з подібною психічною організацією шукає виходу внутрішній напрузі, у тому числі і в бійці, лайці і т. ін. Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що основну роль у вихованні підлітків відіграють саме батьки.

Список використаних джерел

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков : учеб. пособ. / В.А. Аверин. – СПб. : Союз, 1994. – 192 с.
2. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми / К. Бютнер. – М. : Просвещение, 1991. – 141 с.
3. Демянив И. Исследование психологических особенностей агрессивного поведения подростков / И. Демянив // Нові педагогічні технології навчання і виховання: Матеріали міжвуз. наук. конф. – Слов'янськ : СДПІ, 2003. – С. 105-107.
4. Ерніязова В. Стиль сімейного виховання і майбутнє дитини / В.Ерніязова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С.224-228.
5. Ерніязова В. Стиль сімейного виховання і майбутнє дитини / В.Ерніязова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С.224-228.
6. Кулагина И.Ю. Возрастная психология / Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. – М. : Творческий центр, 2001. – 464 с.
7. Проблемы психологии современного подростка : пособие / под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Педагогика, 1982. – 160 с.
8. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Эйдемиллер Э.Г. – СПб. : Союз, 1998. – 498 с.

Шимко Андріанна Андріївна
студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Бориц Костянтин Костянтинович

ЗГВАЛТУВАННЯ - ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЯКІ ТЯГНЕ ЗА СОБОЮ МОРАЛЬНА ТА ФІЗИЧНА ТРАВМИ

В сучасному світі стресові ситуації та їхній вплив на психічний стан людини привертають пильну увагу психологів - особливо проблема сексуального насильства та його наслідків.

Згвалтування це статевий злочин, і жертвою може стати особа будь-якого віку та статі. Відповідальність за даний злочин завжди несе гвалтівник, і ніколи – жертва.

На жаль розпоширеною проблемою є те, що жертва страждає від тиску з сторони навколишнього соціуму, і не звертається по допомогу до відповідних органів, або родини що також тягне за собою поскладнення наслідків в психологічному плані.

Незалежно від того, чи страждає жертва від нанесених їй фізичних ушкоджень, сексуальна наруга завжди має серйозні психологічні наслідки. Все, що відноситься до інтимної сфери людини, має для неї або її виняткове значення, служить джерелом найсильніших переживань, від величезної радості до найтяжчого приниження. Тут, як ніде, переплітається вплив біологічних чинників, соціальних і духовних переконань. Ця сфера життя завжди була найделікатнішою, яка потребує чуйного та тактичного звернення.

Проблематика статистичних досліджень травм від згвалтування обумовлена низьким рівнем звертань за допомогою.

Ті, хто пережив подібні ситуації, рідко говорять про це через низку обставин. Деякі соромляться того, що сталося, і не хочуть ділитися з ким-небудь, у інших спостерігається комплекс неповноцінності. Він проявляється відчуттям зіпсованості або негідно, іноді виникає відчуття, що згвалтування наклало певну мітку, що відрізняє людину від інших.

Іноді люди замикаються в собі, не пускаючи нікого в свій внутрішній світ, не розкриваючи свої почуття і таємниці.

Саме тому діагностика психологічної травми після насильства настільки складна.

Загальновживане поняття згвалтування, як примусу до сексуальної близькості проти бажання, включає широкий спектр випадків: від ситуацій, коли незнайома людина раптово нападає на жертву, використовуючи зброю або загрожуючи ним, завдаючи фізичних ушкоджень, – до ситуацій, коли гвалтівник і жертва були знайомі один з одним і, можливо, навіть мали сексуальні контакти раніше.

Ситуації першого типу в західній літературі називаються жорстокими, або бліц-згвалтуваннями, і становлять, всупереч поширеній думці, меншу частину всіх згвалтувань.

Ситуації другого типу називаються згвалтуваннями "довіри", згвалтуваннями знайомими, і становлять велику, хоч і майже завжди приховану від сторонніх очей, частину цих злочинів, саме цей тип згвалтувань гостро впливає на дітей - якщо дитина добре знає ту людину, яка скоїла насильство, ситуація набагато ускладнюється.

Асоціація психотравми з батьком, матір'ю або іншими близькими родичами назавжди змінює особисті погляди на створення сім'ї в майбутньому.

У ряді випадків насильства в дитинстві такі люди бояться заводити свої сім'ї, так як це асоціюється з психотравмуючою ситуацією.

Деякі, навпаки, схиляються до безладних сексуальних зв'язків і вважають своє життя втраченою вже давно.

Насильство з боку чужої людини як кримінальний злочин відрізняється тільки інтенсивністю переживань.

Свої почуття жертви прив'язують ні до конкретної ситуації, а до протилежної статі.

Наприклад, якщо насильником був чоловік, відповідно у жертви будуть складатися певні негативні уявлення про сильну половину людства. В майбутньому це може вплинути як на особисте життя, так і на робочі, дружні взаємини.

Клінічна картина травми після згвалтування розгортається поступово і описана як послідовність кількох фаз. Їх тривалість і ступінь вираженості залежать від конкретної людини: гостра стадія. Цей період може тривати від кількох днів до кількох тижнів. Настає він відразу ж після згвалтування.

Спочатку людина стає занадто схвильованим, неспокійним з істеричним компонентом. У деяких випадках він може, навпаки, йти в себе, бути надто спокійним і тихим. На початку можуть спостерігатися напади тривоги, плачу. Сконцентруватися в гострій стадії після насильства дуже складно, людина неухвильний і постійно забуває про щось. На роботі не справляється з щоденними обов'язками.

Незалежно від того, якою була перша реакція, пізніше розвивається холодна беземоційність. Будь-які події навколо здаються такими неважливими, і світ, який був до згвалтування, в корені змінюється. подострая стадія. Відрізняється від попередньої тим, що в наслідок тривалих роздумів людина все ж вирішується раціоналізувати своє життя, адаптуватися до соціуму. Природно, спілкування з близькими, друзями ще не повертається на колишній рівень, присутній фон тривоги, але жертва помітно приховує це.

Найлегший спосіб почати повертатися до нормального режиму і темпу життя - це заперечувати для себе насильство в минулому. В той момент здається, що, якщо не думати про це, а просто забути, стане набагато легше.

Щоб привести себе до тями і повернути емоційну частину життя, нерідко вирішуються на кардинальні зміни зовнішності, стрижку, фарбування волосся, зміну роботи, житлових умов.

Людина всіма силами намагається створити більш комфортні умови для себе, щоб усвідомити позитивні сторони життя, показати, що він вже не той, хто став жертвою. видима адаптація.

Ця стадія виключає соціальну непристосованість. Обиватель повертається до нормального темпу життя, впливається в робочий колектив і виконує ті ж обов'язки, що і до психотравми.

Думки про насильство відвідують набагато рідше, адже проблема стає більш приглушеною. Від спогадів тікають будь-яким шляхом - додаткові години на роботі, хобі, заняття спортом, куріння, алкоголь і навіть наркотики. Все, що відволікає і заштовхує минуле далеко в підсвідомість, активно і успішно використовується.

Періодично накривають депресії, напади занепокоєння, хвилювання. Характер стійко змінюється в більш прагматичну сторону.

Якщо психічна травма не знаходить вихід через емоції, вона позначається на соматиках. Виникають різні больові відчуття, які можуть імітувати хвороби, погіршується апетит, сон і самопочуття.

Дана стадія аж ніяк не означає, що проблема згвалтування в минулому назавжди йде з життя, але людині стає набагато легше.

Він приймає свій гіркий життєвий досвід як щось незмінне і присутнє в своїх спогадах. Цей момент пов'язаний з бажанням рухатися вперед і усвідомленням, що не всі ще втрачено.

Адекватно оцінюючи ситуацію і завдані збитки, на даній стадії можна знайти багато позитивних моментів, які дозволять здійснювати щоденну діяльність, спілкуватися з людьми, заводити стосунки і бути щасливим.

Природно, на протязі всього життя можуть спостерігатися спалахи спогадів, нічні кошмари, але це швидше винятки. З категорії «жертви» людина переходить в «пережили».

Психотравматична ситуація стає лише частиною минулого і зовсім перестає впливати на сьогодення. Практично в кожній фазі є присутнім ризик розвитку депресивного стану, яке на тлі відрази до себе і відчуття провини за те, що сталося може сприяти виникненню суїцидальних думок.

Сексуальне насильство – найсильніший стресор, який викликає у більшості постраждалих довготривалі психологічні наслідки.

Згвалтування змінює погляд жертви світ і оточуючих людей, вторгаючись у її систему переконань і нівелюючи її базові потреби у контролі свого життя, в осмисленості світу.

На відміну від постраждалих від інших екстремальних стресорів, жертви сексуального насильства опиняються в ситуації найскладнішого переплетення правових, медичних, соціальних, культурних проблем, які найчастіше спричиняють вторинну віктимізацію і значно відкладають, а часом і унеможливають повернення до нормального життя.

Список використаних джерел

1. Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства — від знущань у сім'ї до політичного терору / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. — С. 59.
2. Луняк М. Насильство як правова та філософська проблема //Право України. – 2002. - №7 - с. 99
3. З.Ткаченко А. А., Дворянчиков Н. В., Ковальчук Ю. В. Механизмы инцестного поведения // Российский психиатрический журнал. № 1. 2000.

Шпонтак Таїсія Сергіївна

студентка 2 курсу, спеціальності «Психологія»

науковий керівник: старший викладач кафедри психології

Омелянська Вікторія Іллівна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Коли через війну діти вимушені залишати свої домівки, вони опиняються в ще більшій небезпеці. Окрім ризику отримати поранення, іноді смертельне, від зброї або вибухівки, переміщені діти стикаються з численними проблемами під час транспортування. Так, враховуючи загострення боїв, залишається все менше безпечних шляхів, якими діти можуть пересуватися самостійно чи зі своїми сім'ями. Насильство, відсутність необхідної медичної допомоги, чистої води та їжі — ще одна частина проблем. Крім того, переміщені діти можуть ставати об'єктами експлуатації дитячої праці або обтяжливої контрабанди. Особливо потерпають переміщені жінки та дівчата, які стикаються з гендерним насильством, коли надають притулок або шукають прихистку.

У лютому 2016 року Законом України № 936-VIII введено поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», що визначається як дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [3, с. 153]. Усі діти, яких так чи інакше зачепив збройний конфлікт на Україні, мають отримати статус жертв військових дій та збройного конфлікту. Серед них також діти, що були вимушені покинути місце свого проживання та терміново буди переміщені у безпечні зони, подалі від місць ведення бойових дій. Такі діти отримали статус дітей-біженців або дітей-переселенців.

Оскільки установи намагаються перемістити дітей-переселенців у безпечне місце в сусідніх країнах та за їх межами, вкрай важливо, щоб в інтересах дітей були вжиті спеціальні заходи. Крім того, має бути надана згода батьків цих дітей або осіб, відповідальних за їхній догляд. Переміщення дітей у безпечне місце не повинно перешкоджати їхній перспективі воз'єднання сім'ї в майбутньому. Розлучати сім'ї через переїзд або евакуацію не можна в жодному разі. Для біженців, які зазнали великий психологічний тиск, а особливо для дітей, вкрай важливо отримати доброякісну психологічну підтримку. Як саме слід її надавати?

Першочергово варто підготуватися до розмови. Бути готовим, що коли в інформаційному полі тема існує — діти можуть прийти з питаннями. Важливо не відвертатися, не казати «заспокойся», а дати правдиву відповідь відповідно до віку.

Діти, особливо маленькі, можуть ставити подібні запитання знову і знову, ідучи по колу. Дорослим треба бути готовими щоразу терпляче відповідати на ці питання. Знову і знову казати, що з нами все буде добре, все буде гаразд, українська армія хоробро і професійно нас захищає. Якщо рідні дитини перебувають у найбільш небезпечних районах бойових дій, варто розповідати, що вони роблять, змальовувати картинку, що відбувається. Проговорювати прості, лаконічні механізми, як можна підтримати одне одного і тих, хто в небезпеці, — поговорити з ними телефоном, якщо це можливо, заспокоїти, розповісти про себе. Нагадувати дитині, хто є поруч, до кого можна звернутися, коли потрібна підтримка. Проговорювати інформацію, яку дитина повинна знати відповідно до віку — адресу, кого з дорослих і де можна знайти, якщо дитина опинилася сама.

Дітям дошкільного віку, що можуть приходити з питаннями про війну, важливо давати інформацію коротко. Відповідати саме на те питання, яке ставить дитина. Не підіймати тих аспектів, про які вона не запитує. Дітям молодшого підліткового віку теж слід давати відповідь саме на поставлене питання. Можна ділитися своїми думками, почуттями. Але треба бути готовим, що діти молодшого підліткового віку і підлітки можуть мати свою точку зору і хотітимуть поділитися нею. Неодмінно слід давати їм таку можливість.

Дошкільнятам і молодшим школярам важливо дати зрозуміти, що поруч є близькі люди, які піклуються про дитину і до яких вона може звернутися. Показати, що війна — це десь далеко, а тут є надійний дорослий, на якого вона може розраховувати. Робота з школярами частіше за все передбачає роботу з психологами, працюючими на волонтерських засадах і у закладах освіти.

Для практикуючих психологів була написана програма «Знаю і розумію». Мета програми: розкрити алгоритм та прийоми роботи практикуючого психолога з дітьми молодшого шкільного віку, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях, які пережили психотравмуючі ситуації. Мета програми конкретизується у ряді основних завдань:

- створити індивідуальний «перехідний простір» (Д. Віннікотт) для кожної дитини з урахуванням її цілісної життєвої ситуації, індивідуально-психологічних особливостей, який є, образно кажучи, містком, що дозволить їй, за допомогою психолога школи, зрозуміти свій внутрішній світ - переживання, емоції, почуття та перейти від психологічної напруги, тривоги до психологічного комфортного стану, відчуття психологічної безпеки;
- розробити ігри, ігри-вправи, спрямовані на відновлення у дитини особистісної цілісності, створення цілісної суб'єктивної картини світу, становлення основ моральної за змістом та активної за формою позиції, розширення життєвого кругозору, формуванню ціннісних орієнтирів «від розуму до почуттів» (І. Д. Бех);
- культивувати специфічні для цього віку види діяльності та форми активності;
- навчити дитину моделювати та розв'язувати життєві ситуації, які тісно пов'язані з реальним життям, вибудовуючи позитивну установку на прийняття дійсності, розширювати та систематизувати уявлення, знання про власне «Я», життя, висловлювати та доводити власну точку зору, вербалізувати свої почуття;
- розкрити значення життєвого досвіду людини для її подальшого життя.

Програма «Знаю і розумію» була впроваджена і реалізована в школах Миколаївщини та її областей. Вона отримала схвалення педагогічних колективів, практикуючих психологів, обговорювалася на науково-практичному семінарі Будинку вчителя (Науково-методичний центр управління освіти міської ради), в якому активну участь брали студенти-психологи. Студенти-психологи є частими гостями в школах, де організують цікаві заходи із молодшими школярами, серед яких є діти із Сходу країни. Це дає можливість майбутнім психологам спостерігати, спілкуватись з цією категорією дітей, краще зрозуміти їхні емоції, «читати» поведінкові маркери тощо [4, с. 8].

Багато залежить і від поточної ситуації. Після кількох днів у бомбосховищах діти і дорослі відчувають безпорадність. Важливо вселяти розуміння, що хоча б трохи, якийсь мікропроцес від них залежить. Можна написати листа, намалювати листівку солдатам, зібрати та надіслати гуманітарну допомогу армії. Багато залежить і від стану у родині, адже ім'я виступає вагомим чинником адаптації дитини-переселенця до нового середовища та забезпечення її психологічного благополуччя, здійснюючи амбівалентний вплив на дитину. З одного боку, сім'я для дитини виступає вагомим ресурсом психологічної безпеки, а з іншого – сім'я внутрішньо переміщених осіб мають ряд кризових ознак і часто характеризуються ознаками дисфункціональності. В такому разі важлива допомога, що спрямована на подолання проблем розвитку, викликаних пережитим досвідом вимушеного внутрішнього переміщення [2, с. 59].

Не можна говорити про загиблих, що вони «заснули», «пішли», бо це може нав'язати страх, що спати — означає померти. Треба казати як є — людина померла, якщо дитина про це питає.

Якщо загинув хтось із близьких — важливо, щоб з дитиною залишався хтось більш-менш стабільний. Саме завдяки цій людині дитина може відчувати, що її дитячий світ не розвалився повністю. Зрозуміло, що втрата когось із близьких — це трагедія, і тому потрібен хтось, на кого дитина може спертися. Бо спертися сама на себе вона не здатна. Потрібно горювати, плакати, дозволяти і не зупиняти ці прояви, згадувати, говорити стільки, скільки їй

потрібно. Багато обіймати. Згадувати весь рід, тих, хто метафорично стоїть за нами, ніби янголи-охоронці. Розповідати, що роблять ті, хто зараз із дитиною, щоб зміцнювати безпеку і родинні зв'язки. Спираючись на цю умовну стабільність дорослого поруч, дитина може вийти і без допомоги психолога.

Коли поруч з дитиною немає нікого, хто може підтримати, коли дорослим самим настільки важко, що вони не можуть впоратись із втратою, потрібно звернутися до фахівця. Бо такий ментальний удар може стати причиною втрати довіри до світу. Дитина може завмерти і відмовитися від подальшого розвитку. Можливе тривале порушення сну. Може з'явитись аутоагресія — ушкодження самого себе. Все це — привід звернутися до фахівця.

Отже, враховуючи всі означені вище тези, виводимо висновок, про необхідність професійної психологічної допомоги дітям, що зазнали фізичної, психологічної, духовної і т.д. шкоди в наслідок перебігу збройного конфлікту, а також розповсюдження та популяризації методів психологічної підтримки, серед фахівців суміжних галузей. Психологічна допомога дітям-переселенцям має будуватися на комплексних засадах, з урахуванням соціально-психологічної складової процесу їхньої інтеграції в українське суспільство.

Список використаних джерел

1. Історичний факт і література для дітей (на матеріалі прози сучасних письменників: роману О.Захарченко «Вертеп», повісті Г.Кирпи «Мій тато став зіркою», «Казки про Майдан» Х.Лукашук і казки Р.Романишин і А.Лесіва «Війна, що змінила Рондо», «Повернутися з війни» Н.Нагорної та ін.) [Електронний ресурс] / Я. Кулінська // Літературний процес: методологія, імена, тенденції – 2020. – №16 – с. 35–40. – Режим доступу: <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2020.16.5>.
2. Зозуль Т. В. Психологічне дослідження стосунків у сім'ях дітей-переселенців / Т. В. Зозуль // Психологія і особистість : наук. журнал / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Київ ; Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. – Вип. 1 (17). – С. 56-70.
3. Курило В. С. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія / В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. – Старобільськ : ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2018. – 240 с.
4. Литвиненко І. С. Професійна підготовка студентів-психологів до роботи з дітьми війни / І. С. Литвиненко, І. М. Хотенов // Пост-травматичний стресовий розлад : дорослі, діти та родини в ситуації війни : міжнародне наук.-практ. видання / за заг. ред. : І. Маноха, Г. Собчук. - Варшава-Київ : ПАН-Гнозис, 2018. - С. 288-302.

Щубелка Ангеліна Миколаївна
студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»
наукові керівники: кандидат педагогічних наук, доцент
Шелевер Оксана Василівна,
старший викладач Заболотна Наталія Михайлівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Початок навчання у школі є одним з складних періодів у житті дитини, розглядаючи його в психологічному плані. Повністю змінюється все життя дитини дошкільника – він здійснює нові для нього види діяльності, контактує з незнайомими людьми, перед ним ставляться нові вимоги. Цей період є складним через те, що школа наполягає на максимальній мобілізації емоційних, інтелектуальних, фізичних резервів і ставить перед учнями дуже багато різноманітних завдань. Психологічна готовність до навчання – це рівень психічного розвитку дитини, який дозволяє їй легко займатися навчанням і швидко адаптуватись до нових для неї умов життя. Ця тема була, є і буде актуальною оскільки кожна дитина проходить через цей період і це є надзвичайно складно для неї [3].

Під мотиваційною готовністю розуміють бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності. Цей вид готовності передбачає ставлення до навчальної діяльності як до суспільно значущої справи та прагнення до отримання знань. Передумовою виникнення цих мотивів є загальне бажання дитини вступити до школи та розвиток її допитливості.

Мотиваційна готовність до навчання у школі включає в себе розвинену потребу дитини в знаннях, уміннях, а також прагнення до їх удосконалення. Вона є передумовою успішної адаптації дитини до школи, прийняття нею «позиції школяра», у разі не сформованості мотивів до навчання, дитина дуже важко звикає до нових умов, колективу і вчителя, недостатньо добре сприймає навчальний матеріал, що призводить до шкільної дезадаптації. Тому саме формування мотиваційної готовності є дуже важливою умовою для подальшого успішного навчання та безболісної адаптації дитини до умов школи [2].

Для того, щоб дитина успішно навчалась у школі, вона передусім повинна прагнути до нового шкільного життя, нового формату навчальних занять, відповідальних доручень. На виникнення такого характеру прагнень впливають ставлення до навчання близьких дитині дорослих людей, а також її однолітків. Домінуючим у формуванні мотиваційної готовності до навчання у школі є прагнення дитини посісти нове соціальне положення.

Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події. Для формування в дошкільників правильного уявлення про школу в розпорядженні вихователів і батьків безліч простих і доступних засобів: читання книг про школу, ознайомлення з деякими правилами поведінки учня, відвідування школи. Можна розповісти дітям про те, як зміниться їхнє життя, коли вони стануть школярами: учень повинен щодня ходити в школу, виконувати в класі і вдома ті завдання, що задає вчитель. Щоб добре вчитися, потрібно бути уважними, дисциплінованими, акуратними.

Поняття «готовність до шкільного навчання» – це багаторівневе утворення, що характеризується необхідним рівнем особистісної, мовленнєвої, інтелектуальної і морфологічної підготовки дитини для успішного навчання в школі.

«Готовність до школи – це певний набір знань і вмінь, у якому повинні існувати всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний». Бути готовим до школи – не означає вміти читати, писати і рахувати. Бути готовим до школи – означає бути готовим всьому цьому навчитися.

Мотиваційна готовність до школи передбачає також певне ставлення дитини до себе. Продуктивна навчальна діяльність вимагає адекватного ставлення дитини до власних

здібностей, результатів роботи, поведінки, тобто певного рівня розвитку самопізнання. Про рівень такої особистісної готовності дитини до школи зазвичай роблять висновки на основі спостережень за дитиною під час її роботи на групових заняттях та під час індивідуальних бесід із психологом [6].

Багато авторів (Л. Божович, Н. Гуткіна, В. Шадріков, Д. Ельконін та ін.) підкреслюють значущість саме мотиваційного компонента в структурі готовності до навчання. Важливо, що мотиви, будучи структурно початковою ланкою діяльності, виявляють свій вплив на всіх етапах і у всіх структурних одиницях діяльності. Так, від характеру мотивів залежить і вибір засобів досягнення результатів діяльності, і характер дій, з мотивами пов'язані і операції контролю і оцінки отриманого результату діяльності.

Мотив є тим «будівельним» матеріалом, з якого складається характер, тому мотиви виконують двояку функцію: по-перше, вони спонукають і спрямовують діяльність учня, по-друге, вони надають цій діяльності суб'єктивний характер. Тому можна говорити про те, що сенс навчальної діяльності, в кінцевому рахунку, визначається її мотивами [7].

У працях Л. Божович, виділені такі дві групи мотивів навчання:

1) широкі соціальні мотиви навчання, чи мотиви, пов'язані «з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажаннями учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин»;

2) мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, чи «пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями».

Дослідники Н. Нижегородцева і В. Шадріков виділяють шість основних мотивів, що досягають максимального розвитку до кінця дошкільного віку:

1) соціальні мотиви, засновані на розумінні суспільної значущості та необхідності навчання і прагнення до соціальної ролі школяра;

2) навчальнопізнавальні мотиви, інтерес до нових знань, бажання навчитися чомусь новому;

3) оціночні мотиви, прагнення отримати оцінку дорослого, його схвалення і розташування;

4) позиційні мотиви, пов'язані з інтересом до зовнішньої атрибутиці шкільного життя і позиції школяра;

5) зовнішні стосовно школи й навчання мотиви – «я піду до школи, тому що мама так сказала»;

6) ігровий мотив, неадекватно перенесений у навчальну діяльність – «я хочу в школу, бо там можна гратися з друзями»

На думку Л. Божович, до кінця дошкільного віку у дитини вперше формується «внутрішня позиція» – цілісне ставлення дитини до навколишньої дійсності і до самої себе [4].

Про наявність внутрішньої позиції учня можна говорити, якщо дитина: ставить до вступу у школу та до перебування в ній позитивно, навіть в умовах необов'язкового відвідування школи прагне до занять шкільного змісту; проявляє особистий інтерес до нового, власне шкільного змісту занять, віддає перевагу урокам грамоти, а не заняттям дошкільного типу (малювання, співи, фізкультура тощо), має належне уявлення про підготовку до школи; відмовляється від характерної для дошкільного дитинства організації діяльності та поведінки [1].

Отже, сформованість цієї внутрішньої позиції – одна з головних складових мотиваційної готовності до школи. Без такої готовності дитина, навіть якщо вона вміє читати і писати, не зможе добре вчитися, оскільки обстановка і правила поведінки в школі будуть для неї важкими. Тому мотиваційна готовність має не менше значення, ніж інтелектуальна, але саме про неї часто забувають не тільки батьки, а й педагоги.

Список використаних джерел

1. Богуславська Л. Готовність дитини до школи / Богуславська Л. / К.: «Главник», 2004. – 215с.
2. Большакова І. Проблеми психологічної готовності дитини до школи / Большакова І // Початкова школа. - 2018. - № 4. - С. 4-7.

3. Буцкіна С.В. Формування мотиваційної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі / Буцкіна С.В. // Практична психологія та соціальна робота. - 2001. - № 5. - С. 16-19.
4. Гальченко В. Розвиток винахідливості дітей дошкільного віку / Гальченко В. // Психолог дошкілля. – № 6 (35), червень, 2012. – С. 1 – 40.
5. Готовність дитини до школи / Упоряд.: Л. Богуславська, Т. Гончаренко, Л. Кондратенко / За ред. С. Максименка, О. Главник – К.: Главник, 2004. – 112с.
6. Ілляшенко Т. Про готовність дітей до шкільного навчання / Ілляшенко Т. // Початкова школа. - 2012. - № 3. - С. 69-71.
7. Коврижних Ю. Збагачуємо емоційну сферу дітей / Коврижних Ю. // Дошкільне виховання. – 1997. – №2. – С. 16 – 17, 20.

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Андропова Аліна Сергіївна

*студентка 4 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Бартош Олена Павлівна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ В США

Учнівська молодь є втіленням завтрашнього майбутнього суспільства, й наскільки соціальні установи зможуть забезпечити процес підготовки молоді до входження у доросле самостійне життя, залежить перспектива подальшого розвитку держави. Тому в площині психології, педагогіки, соціальної роботи актуалізуються проблеми пошуку нових критеріїв, методів і форм роботи з молоддю, які будуть оптимально сприяти покращенню процесу її соціалізації через самопізнання, самоствердження й особливо через самореалізацію. У цьому контексті значний інтерес для України представляє досвід різних країн світу, особливо США, де соціальна робота мають давню історію і багаті традиції, а соціальна служба добре розвинена і створені оригінальні системи професійної підготовки фахівців соціальної роботи різних рівнів [7].

Соціальна робота з учнівською молоддю створює передумови для розв'язання проблем, які існують в психологічному, медичному, соціальному, юридичному плані, а також виступає профілактичним засобом асоціальної поведінки молоді. Вона базується на принципах: гармонізація загальнолюдських і реальних цінностей в організації життєдіяльності учнів; самореалізація особистості в навчальному та інших соціумах; включеність індивідів в реальні соціально-значущі відносини; взаємозв'язок педагогічного управління і студентського самоврядування [3; 6].

Основними структурними компонентами системи соціальної роботи з учнівською молоддю є: а) цільовий – виділення єдиних цілей і задач соціальної роботи з учнівською молоддю, що є загальними для навчальних закладів, для всіх елементів системи; б) змістовний – реалізація потенціалу взаємодіючих елементів системи шляхом організації допомоги, підтримки учнівської молоді, організації її відносин і спілкування. Зміст системи багато в чому залежить від динамічності і швидкості реагування на ті процеси, реформи, які відбуваються в суспільстві; в) управлінський – спеціальна підготовка професіоналів – соціальних працівників, розробка актів і норм, що регулюють відносини навчального закладу з всіма зацікавленими учасниками соціального становлення учнівської молоді [4].

Особливий інтерес представляє діяльність соціальних працівників в навчальних закладах. Доцільно виділити:

1. Модель, орієнтована на соціальні знання і уміння – включає в себе соціальне навчання і соціалізацію учнів, вивчення останніми необхідного об'єму знань, накопиченого людством для своєї адаптації і соціалізації. Провідною ідеєю даної моделі є забезпечення учня необхідними для виживання знаннями і новими підходами до шляхів їх отримання.

2. Модель, орієнтована на учнівську молодь як на клієнта – виходить з потреб самого учня як клієнта. Орієнтована на процес саморозвитку, самовдосконалення учня. Учнівська молодь має самостійно реалізовувати свої власні здібності. Тому в цій моделі немає чіткої розробленої програми соціальної роботи. Кожний клієнт повинен сам визначити, в чому полягають проблеми. Соціальний працівник вже на основі взаємної згоди визначає стратегії вибору методів соціальної роботи. Роль учня зводиться до виконання ролі суб'єкта соціальної взаємодії. Успіх цієї моделі визначається не тільки розв'язанням проблем клієнта, але і особистим розвитком учня, його здатності до самопомоги. Соціальний працівник відіграє в цій моделі три ключові ролі: організує процес надання соціальної допомоги і захисту учням; оцінює розвиток учнів-клієнтів і виступає експертом; є ініціатором групових заходів.

3. Модель, орієнтована на суспільство – приділяє основну увагу соціальним подіям,

що відбуваються в суспільстві. Головна увага направлена на розв'язання життєвих проблем студента як частини глобальних проблем. Мета моделі – залучити учнів в демократичний процес спільного розв'язання різних соціальних проблем, з якими стикаються учні в їх повсякденному житті. Увага приділяється формуванню у студентів готовності до соціального партнерства, заохочується співпраця учнів, їх спільна активність. Роль соціального працівника зводиться до визначення проблем, вартих уваги, і навчання учнів щодо знаходження шляхів їх вирішення [2].

Аналіз практики організації соціальної роботи в США показує, що досить типовими методами соціальної роботи є *соціально-психологічний тренінг і аутотренінг*, що застосовується для формування соціальних якостей особистості, соціальної компетентності, відносин і прийомів діяльності. *Методи корекції поведінки, мотивації, спілкування, самооцінки* дозволяють усвідомити недоліки у власній особистості, виробити нові моделі поведінки і внести їх у свою життєдіяльність. Істотні результати може принести і *метод адаптації*, який включає людину в соціальну діяльність так, що він краще розуміє соціальну ситуацію і пристосовується до умов життя, що міняються і діяльності, допомагає розвинути самооцінку і самоствердитися. *Методи психотерапії* найбільш глибоко вивчають особистість, вони відрізняються від тренінгу, гри, зануренням, системністю, силою впливу і орієнтовані на психологічні перетворення в структурі особистості. Необхідним методом в соціальній роботі виступає *психологічний відбір*, який застосовується для соціально-професійного самовизначення індивідів, визначення сфери перенавчання і перекваліфікації, адаптації до нової професії і соціалізації в ній.

Соціальні працівники в своїй діяльності використовують різноманітні прийоми. Серед них: *коментування, аргументування, тлумачення, оголошення, наказ, команда, заклик, виклик, поздоровлення, звертання, досвідчені соціальні працівники навіть привітання використовують для впливу на клієнта.*

Підводячи підсумок, з питання використання окремих форм і методів індивідуальної та групової роботи в діяльності соціальних служб із захисту та підтримки учнівської молоді в США, зазначаємо, що надання соціальних послуг здійснюється через фрагментарні та вузько-спеціалізовані види допомоги, через широку мережу соціально-психологічної, діагностичної та орієнтаційної служби в системі освіти. Прикладом є служба «Гайденс», головною метою якої є допомога у вирішенні навчальних та поведінкових проблем індивіда. Служба включає навчальну, професійну та особистісну орієнтацію учнів [1]. Особлива роль належить дитячим установам, їхня структура включає дитячі садки (денні та цілодобові), групи продовженого дня в школах, дитячі будинки, центри програм «Help» і «Head Start», а також установи спеціального типу – притулки для «важких» дітей і підлітків, школи для дітей з фізичними та розумовими обмеженими можливостями, виправні заклади [5].

Список використаних джерел

1. Кубицький С.О. *Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах*: навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.
2. Тименко В.М. *Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах США і України: спільність і відмінності* / За заг. ред. Пуховської Л.П. Київ: Автореферат, 2003. 64 с..
3. Bartosh O.P., Kozubovska I.V., Kozubovsky R.V., Shandor F.F. Content of social workers' training for the work with children in the UK, the USA and Ukraine. *Соціальна робота: виклики сьогодення*: матеріали 8-ої міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 18-19.04.2019). Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2019. С.24–32.
4. Brun C., Rapp R. Strengths-based Case Management: Individuals' Perspectives on Strengths and the Case Manager Relationship. *Social Work*. 2001. №46. P.278–288
5. Head Start Program. URL: <https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>
6. Kizzia T. *The Wake of the Unseen Object*. New York: Henry Holt and Company, 2001. 128 p.
7. Poliszczuk W., Horiszna N., Bartosz-Piczkar O., Prysziak O. *Praca socjalna: wydanie podrecznikowe*. Siemianowice Slaskie: Niepubliczna Placowka Kszaltcenia Ustawicznego Siemianowicki Osrodek Szkoleniowy, 2011. 273 s.

Бровдій Мирослава Юрївна
аспірантка 1 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Швидкість поширення соціальних мереж, їх вплив на суспільну свідомість надають цьому феномену статус однієї з актуальних проблем сучасної соціології. Водночас, вже існуючі дослідження показують, що віртуальний світ мережевих комунікацій за своєю структурою та динамікою істотно відрізняються від світу реальних взаємодій індивідів у повсякденному житті.

В науковій літературі представлено широке коло питань, які стосуються саме вивчення соціальних мереж і життя підлітків у них, але вони переважно стосуються інтернет-залежності підлітків, самопрезентації та рольової поведінки підлітків у мережі.

Ідентичність підлітка досліджується в умовах тотального занурення у кіберпростір, а саме у соціальні мережі як сучасного фактору соціалізації підлітка. Оскільки, соціальна мережа є середовищем перебування підлітка, відтак вона виступає важливим фактором впливу на формування його ідентичності [3].

Аналізуючи особливості віртуального середовища та характеристики віртуальної ідентичності, варто вказати на взаємозв'язок ідентичності у віртуальному просторі із реальною ідентичністю [1, с. 33].

Так, віртуальний світ стає все більш невід'ємною частиною нашого світу, але, разом із тим, суспільство, починаючи з молодих людей, переходить до тієї стадії, в якій віртуальна особистість все менше відрізняється від реальної. Зростання ідентифікуючих параметрів призводить до зниження анонімності в мережі, а, отже, мережева ідентичність доповнює соціальну, представлену в реальному житті. Щоправда, в мережі набагато складніше подолати типізацію, індивідуалізуватися, бути сприйнятим як унікальність. Створення «профілю» в соціальних мережах – це, як правило, вибір з наданих варіантів готових ідентичностей для загальної зручності та економії зусиль: громадських – з регулювання поведінки, індивідуальних – за самовизначенням. Однак і в кібервіртуальності є місце особливому, оскільки конструювання ідентичностей тут відбувається не стільки за допомогою централізованої організації соціальних відносин, скільки під впливом волі, бажання, що виражається у виборі індивіда. Достатньо докладна інформація про особистість, наприклад, у соціальній мережі Facebook, яка включає освіту, місце роботи, її інтереси, улюблені музику і фільми, політичні вподобання, сімейний статус, стиль жартів та багато іншого, стає буквально частиною її обличчя, чимось завжди зовнішньо доступним. Тому ці елементи і становлять віртуальний образ користувача, з яких конструюється віртуальна ідентичність [1, с. 34].

Одним з основних аспектів відмінності віртуальної та реальної взаємодії є більш високий рівень свободи віртуальної ідентифікації. З погляду екзистенційного підходу, згідно з яким індивід змушений обирати себе, свої дії та смисли у реальному світі, у віртуальному середовищі ступінь свободи цього вибору значно зростає. Створюючи сторінку в соціальній мережі, користувач має свободу вибору при вказівці свого імені, статі, віку, зовнішності. Тим не менш, у такому вигляді віртуальних комунікацій як соціальні мережі, в переважній більшості випадків, користувачі вказують деякі достовірні дані, хоча мають можливість обмежувати інформацію себе до бажаного рівня. Вказування достовірних персональних даних безпосередньо пов'язано з метою, яку переслідує користувач, створюючи сторінку у соціальній мережі. Для встановлення мережевої комунікації із знайомими за межами віртуального світу людьми, користувач змушений вказувати певний мінімум достовірної інформації себе. Але і в цьому разі здатність керувати образом свого віртуального «Я» значно вища, ніж у реальному світі.

Поширеною є думка про те, що соціальні мережі (як і Інтернет узагалі) дозволяють створювати різні ідентичності, гратися з ними, довільно переходячи від одного створеного віртуального персонажа до іншого. До певної міри це так, створення різних аккаунтів із різним наповненням можливе, наприклад, як конструкція свого віртуального образу згідно до ідеальних уявлень індивіда. Можлива навіть зміна образу власного реального тіла, для цього можна застосовувати різні інструменти, від корекції фотографії програмами на кшталт Photoshop до використання чужих фотографій. Не рідкою є гра на іншому гендерному полі, коли чоловіки створюють жіночі аккаунти чи навпаки. Але, разом із цим існує інший бік проблеми, віртуальний образ, віртуальне «тіло» користувача додатково встановлює та закріплює його ідентичність, прив'язує індивіда до інформації про нього, викладеної в мережі. Цей образ, так само як і реальний може стати об'єктом критики, нападок або прямих знущань, із тією відмінністю, що він доступний для всіх і в будь-який час [2, с. 311].

На сайтах у соціальних мережах і в блогах переважає критерій смаку, оскільки користувачі мережі визначають свої взаємовідносини за формулою «Мені подобається». У контексті, в якому підлітковий вік є періодом змін, амбівалентності та рефлексивної особистості, зосередженість на почуттях, що панують у віртуальному середовищі, приваблює так багато молодих людей. Пристрасть, яку розуміють через зосередження на почуттях, визначає емоційні відносини, які створюються між користувачами та онлайн-середовищем. У онлайн-середовищі існує подвійна природа центральної індивідуальності, яка може бути виражена або сильною та специфічною індивідуальною формою, або вираженням колективного «Я», що виявляється у приналежності до величезної групи, до якої належить користувач. Це відкриття форм «Я», що характеризуються діадами спорідненості та приналежності, в основному приховує успіх, який соціальні мережі мають серед підлітків. Більше того, Інтернет представляє для підлітків нове середовище, нову сім'ю, яка перебудовує їхнє мислення та соціальні взаємодії через створену віртуальну культуру, в якій переважає образ [4, с. 215].

Підлітки створюють свою віртуальну ідентичність як проекцію ідеального «Я», щоб справити враження. Цей метод може підвищити самооцінку як віртуально, так і в соціальній реальності. Також соціальна підтримка, отримана в соціальних мережах (через онлайн-взаємодії) сприяє формуванню ідентичності. Ця тенденція до ідеалізації, яку молоді люди часто зустрічають у віртуальному середовищі, може створити інші різні середовища: проблемну реальність, віртуалізоване ідеалізоване, соціальні «Я-якості/дефекти», «віртуальне Я», «ідеальне Я» [4, с. 217].

На фоні невідповідностей між тим, ким є людина (у соціальному середовищі) і ким вона хоче бути (відповідне середовище для віртуального простору), особистість часто стикається з проблемами на рівні адекватного індивідуального сприйняття себе та інших, зокрема також спостерігаються труднощі у виконанні реального плану, які можуть бути матеріалізовані фрустрацією та нереалістичними очікуваннями. Негативні наслідки, пов'язані з соціальним розвитком, особливо гостро відчуються на молодому поколінні, яке окрім всього іншого здебільшого має проблеми із соціальною інтеграцією або неправильно користується Інтернетом. Так, довгострокові зміни у стосунках особистості та взаємодії з друзями, колегами, сім'єю чи іншими соціальними суб'єктами можуть включати як зміни позитивного характеру, наприклад, у спосіб розвитку дружніх стосунків, так і негативні зміни, такі як агресія або залежність.

Отже, сучасні підлітки є активними користувачами соціальних мереж та інтернету, і саме інтернет на сучасному етапі вважається інститутом соціалізації. Колом зацікавлення сучасних підлітків є спілкування, пошук інформації та розваги. Можна припустити формування віртуальної ідентичності підлітків, адже саме перебуваючи у середовищі соціальних мереж вони відчують себе «іншими», «кращими», наділяють особисте «Я» характеристиками, часто протилежними ніж у реальності.

Список використаних джерел

1. Волинець В. О. Ідентичність особистості та специфіка її самопрезентації у віртуальному комунікативному просторі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2021. № 2. С. 31-36.
2. Задирака К. Віртуальна ідентичність: приклад соціальної мережі Facebook. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія. 2016. Вип. 17. С. 309-313.
3. Іванків І. І. Соціальні мережі як сучасний агент соціалізації ідентичності підлітка. URL: https://www.academia.edu/32965988/СОЦІАЛЬНІ_МЕРЕЖІ_ЯК_СУЧАСНИЙ_АГЕНТ_СОЦІАЛІЗАЦІЇ_ІДЕНТИЧНОСТІ_ПІДЛІТКА
4. Рубан А. Вплив соціальних мереж на формування ідентичності підлітків та молоді. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. № 56. 2021. С. 213-220.

Бурковський Олександр Глібович
студент 4 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук
Орос Олександра Богданівна

ВИМУШЕНІ ПЕРСЕЛЕНЦІ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: НАСТРОЇ, ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНИХ МАРКЕРІВ

Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації з 24 лютого 2022 року на територію України збільшилася кількість вимушених внутрішніх переселенців та внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) із тих регіонів, де проводяться активні бойові дії, а саме з Київської області та міста Київ, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей до більш безпечних регіонів України, а саме на Захід нашої країни. Так, найбільше всього вимушених переселенців спостерігається з територій Донецької та Луганської областей, де з 2014 року ведуться активні бойові дії, що не вщухають донині й набирають обертів. Проте не всі переселенці залишаються на території України, більшість з них продовжують свій рух до країн Європейського Союзу, переважно це жінки та діти, оскільки у зв'язку із запровадженням воєнного стану по всій території країни виїзд за кордон чоловікам 18-60 років заборонено. Так, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) 5 372 854 особи із початку повномасштабного вторгнення виїхали за межі України, зокрема поїхали до Польщі - майже 2,9 млн людей, до Румунії виїхали 774 094 тис. осіб, до Угорщини - 489 тис., до Молдови - 433 тис., до росії - 578 255 тис., (з урахуванням вимушено перевезених) до Словаччини - 354 тис. і до Білорусі 24,857 тис. осіб [3]. А загалом за даними ООН, від 24 лютого щонайменше 11,7 мільйона людей залишили свої домівки через російську агресію, з них понад 7,7 млн людей стали внутрішніми переміщеними особами. Натомість останнім часом спостерігається тенденція до повернення в Україну тих біженців, що виїхали за кордон від початку війни. За даними прикордонної служби Польщі, 16 квітня 2022 року більше людей в'їхали в Україну (22 тис.), ніж покинули її (19,2 тис). У цілому ж на даний момент 870 тис українців повернулись додому, а близько 3,3 млн ще залишаються за кордоном.

Тому у зв'язку з вищевикладеним постає потреба в аналізі настроїв та психологічних аспектів, готовності повертатись в Україну вимушеними переселенцями та внутрішньо переміщених осіб.

Питання, які стосуються вимушених переселенців та внутрішньо переміщених осіб, починаючи з 2014 року присвячено багато уваги, що вказує на актуальність дослідження проблематики. З-поміж авторів, що займаються дослідженням проблем ВПО, варто виокремити таких науковців: Б.Ю. Піроцький, В.Є. Микитенко, І.Г. Козинець, К.О. Крохмальова, Л.В. Шестак, М.І. Малиха, М.П. Кобець та інші [1, с. 151].

Мета цієї тези полягає в аналізі вітчизняних соціологічних досліджень, що проведені різноманітними соціологічними групами, які досліджували настрої та оцінки психологічних маркерів вимушених переселенців та ВПО.

Сьогодні весь світ спостерігає за трагічними подіями, що відбуваються на території України, де триває повномасштабна збройна агресія, що спричинила появу посиленої вимушеної внутрішньої чи зовнішньої міграції громадян України. Натомість більшість акцентує увагу на кількості таких вимушених міграцій, але не досліджує психологічний стан та настрої самих людей, що змушені тікати подалі від війни. Цією проблематикою зайнялися декотрі соціологічні центри (групи), які провели дослідження відповідно до поставленого завдання цієї статті. Так, соціологічна група «Центр Разумкова» у період з період з 15 березня по 1 квітня провели відповідне опитування про настрої та їх оцінки. В рамках цього дослідження було опитано 101 респондентів, що направлялися до країн Європейського Союзу через пункти пропуску Закарпатської області. Найбільше всього було опитано жінок (83% від загальної кількості опитаних), що становить переважну більшість. Це пояснюється тим, що у

зв'язку із запровадженням воєнного стану по всій території України, виїзд за кордон чоловікам віком 18-60 років заборонений. Проте 17% опитаних становлять чоловіки, яким дозволено виїзд за певних особливих умов. Отже, оцінюючи власний психологічний стан на 24 лютого (на початок війни) за шкалою від 0 до 10, де 0 означає «максимальний рівень спокою, упевненості», а 10 відповідає максимальному рівню паніки, страху, невпевненості, респонденти його оцінили в середньому 6,7 балами (52% оцінили балами від 8 до 10, що відповідають високому рівню паніки, страху, невпевненості). Оцінюючи власний психологічний стан на момент опитування, респонденти його оцінили в середньому 5,7 балами. При цьому частка тих, хто оцінив його балами від 8 до 10, зменшилася порівняно з початком війни з 52% до 22%. Що стосується того, чи готові вимушені переселенці повертатися додому, 79% опитаних планують повернутися в Україну після закінчення війни, 10% - не планують, 11% - вагаються з відповіддю [2].

Окрім цього дослідження, у квітні 2022 року було проведено соціологічною групою «Рейтинг» інше стосовно психологічних маркерів війни. Було опитано в рамках хвилі проекту «Україна в умовах війни» населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. За результатами цього дослідження найбільш емоційно напруженим свій стан визначають старші люди. Також така ситуація спостерігається серед жінок, які зазвичай емоційніше реагують на складні ситуації. З них майже 60% сукупно мають високі та надвисокі рівні емоційної напруги, тоді як серед чоловіків таких лише 35%. Абсолютна більшість (74%) тих, хто перебуває у складних обставинах, оцінюють свій стан як напружений [1]. Найбільше складнощів відчувають ті, хто вимушено змінили місце проживання, особливо мешканці східних областей. Легше тим, хто має роботу, або хоча б часткову занятість. Відповідно найважче тим, хто не працює - лише 40% з них перебувають у відносно нормальних обставинах. Отже, можливість якнайшвидше відновити роботу, запустити підприємства залишається вкрай важливим для відносної нормалізації життя українців під час війни

Таким чином, провівши аналіз двох досліджень, можна зробити висновки, що більшість вимушених переселенців планують повернутися додому після закінчення війни, більшість з них вірять, що Україна здобуде перемогу, на другому місяці війни українці демонструють хороший рівень життєстійкості (3,9 з 5 балів), залишаються згуртованими та об'єднаними спільною місією, щодо рівня психологічної стійкості то він перебуває на середньому рівні у порівнянні з першими тижнями від початку повномасштабної збройної агресії, де спостерігалась велика стурбованість та паніка. Поступово люди повертаються з-за кордону до тих областей, де умовно зараз є безпечно, а це місто Київ та навколишні міста, Чернігівщина, Сумщина. Це стосується й внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Соціологічна група «Рейтинг». Восьме загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (6 Квітня 2022). URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/b29c8b7d5de3de02ef3a697573281953.html> (дата звернення: 28.04.2022)
2. Михайловський В.І. Внутрішньо переміщені особи - особливості національного та міжнародно-правового забезпечення. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 4, 2016. С. 151-155.
3. Центр Разумков. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky> (дата звернення: 28.04.2022).
4. Operational data portal: Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 28.04.2022).

Дулішкович Василь
студент 4 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент
Варга Наталія Іллівна

МІСЦЕ КОНФЛІКТУ В КОРПОРАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Під корпоративною культурою ми будемо мати на увазі стратегічний ресурс у житті організації й управлінської команди. Представлення керівників і управлінської команди про стратегічний ресурс не однозначні (частіше), суперечливі. Тому при формуванні корпоративної культури в організації зіткнення, а виходить, і конфлікти є неминучим процесом. І необхідно розвіяти ілюзії деяких фахівців, що формування корпоративної культури можливо в тиші кабінетів чи фахівцями-консультантами, а також наповнити новим професійним змістом поняття "корпоративна культура", виходячи з реальної ситуації, у якій знаходиться суспільство й у тому числі організації. Тезисно, можна охарактеризувати ситуацію, як ситуацію соціальних і техніко-технологічних інновацій на тлі розвитку демократичних процесів і формування ринкових відносин. При сильній владі (точніше тоталітарній, як протиставлення демократичній) конфлікти яскраво не виявляються. От декілька основних причин чому це так відбувається: страх конфліктуючої особи перед наслідками; могутній державний і тотальний соціальний контроль за населенням, що дозволяє владі проводити профілактичні міри з конфліктуючими суб'єктами; придушення силою (економічною, політичною, морально-психологічною й ін.) будь-якої опозиції, що створює погрозу владі.

Право і можливість людини чи соціальної групи відкрито боротися за владу чи вплив на неї, здорова конкуренція і боротьба за ринок є основними характеристиками демократичних процесів. Ринок і демократію поєднує одне поняття „конфлікт”. Тому розглядати корпоративну культуру організації необхідно з погляду розвитку демократичних процесів і конкуренції в організації й у суспільстві. А так як вони супроводжуються конфліктами, то конфлікт і відношення до нього в організації можна розглядати як стрижневий процес формування корпоративної культури [1].

Багато фахівців і керівників вважають, що основна їхня задача - це вирішувати протиріччя і проблеми виживання організації. Однак конфлікти також повинні бути в полі зору будь-якого керівника, тому що 50% конфліктів мають мало відношення до проблем і протиріч, але саме вони збільшують, "навантажують" і протидіють позитивному вирішенню протиріч і вирішенню проблем.

Функція керівника і його роль у конфлікті повинні бути "прописані". Відзначимо конфліктогенний парадокс, у ситуації якого знаходиться керівник. Він полягає в тих основних задачах, що йому необхідно вирішувати. З одного боку - це збереження стабільності, і стійкості організації, як цілісної системи; з іншого боку - постановка нових задач і порушення сформованих функцій з метою розвитку організації. Можна сказати, що який би не був "гарний" керівник, він є могутнім конфліктогенним фактором [2].

Необхідно розглядати організацію як деяке цілісне утворення, функції якої знаходяться в узгодженні зв'язків і відносин, спрямованих на досягнення цілей і вирішення стратегічних і тактичних задач. Розвиток функції повинен бути органічно пов'язаний з розвитком організації. І в цьому плані будь-який керівник повинний відслідковувати відповідність між розвитком функції і розвитком організації. І якщо функція починає бурхливо розвиватися, що часто дестабілізує роботу інших функцій, то її обмеження є задачею керівника. Це протистояння повинне бути забезпечене функціональною позицією керівника. У випадку відсутності такого протистояння будь-яка функція може підсилити свій вплив і підкорити собі інші функції, діяльність яких буде вже спрямована не на розвиток організації, а на розвиток функції. Цю ситуацію можна назвати патологією організації, що показує слабкість управлінської функції.

Конфлікт тут неминучий. Для функції, що розвивається, він буде дисфункціональним, для управлінської функції він буде функціональним.

Здатність організації нейтралізувати соціально-негативні конфлікти - є показником сильної корпоративної культури. При формуванні сильної корпоративної культури в організації члени колективу не бояться обговорювати виникаючі конфлікти і виявляти предмет протиріччя і проблеми, виробляючи при цьому нові культурні зразки взаємодії один з одним у ситуації конфлікту. Більш того, саме конфлікти дозволяють перевірити на міцність управлінську команду і принципи корпоративної культури в організації, цінності колективу і керівника, показують "щире обличчя" кожної людини чи соціальної групи. Стратегічно виграс та організація, де до конфліктів відносяться спокійно і професійно, можна сказати з чеканням. Більш того, якщо організація, реалізує інноваційні програми, то управлінський персонал, у перша чергу, повинний бути навчений, насамперед, технологіям управління і вирішення конфліктів. Це пов'язано з тим, що будь-які соціальні і техніко-технологічні інновації супроводжуються загостренням і жорсткістю конфліктів, ризиком, високим ступенем невизначеності, наявністю важко прогнозованого побічного продукту (чи результату) і гнучкістю форм. Колективи, що не здатні і не готові до конфліктів не в змозі здійснювати інноваційні програми, вони їх зруйнують. Слабка корпоративна культура не здатна протистояти соціально-негативним конфліктам. Таким чином, у сильній корпоративній культурі повинне бути місце інноваціям і соціально-позитивним конфліктам. Тому, можна сформулювати наступну тезу: "Будь-яка особа, що знаходиться на позиції керівника, якщо вона не в змозі управляти конфліктною ситуацією, виводити організацію на новий рівень розвитку за допомогою управління конфліктами й інноваціями, керує організацією не професійно".

Такий керівник сприяє формуванню слабкої корпоративної культури в організації і послабляє її стратегічний ресурс, негативно діючи на управлінську команду й організацію в цілому.

Список використаних джерел

1. Несмелова М.Ю. Конфліктологія організацій. К.: МЗ Пресс, 2001. С. 182
2. Гришина Н.В. Я і інші: Спілкування в трудовому колективі. Київ, 2008. С. 175
3. Калашников Д. Конфлікти в організації: соціально-конфліктний рівень аналізу (за результатами експертного опитування управлінського персоналу). *Керування персоналом*. 2010. № 7. С. 17-22
4. Скотт Д.Г. Конфлікти і шляхи їхнього подолання. Київ: Внешторгиздат, 2010. С. 191.
5. Лукашевич М.П. Соціологія праці. 2011. Київ с. 350

Жіляк Валентин Миколайович
студент 1 курсу ОС «Магістр»
спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Повідайчик Оксана Степанівна

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Науково-дослідницька діяльність – це своєрідна ланка, яка пов’язує теорію і практику соціальної роботи. Наукові дослідження є невід’ємною складовою формування теоретичних знань і передбачають удосконалення форм, методів і технологій соціальної роботи. Дослідження проводяться для вивчення проблем, які ускладнюють соціальне функціонування людини чи групи осіб, вивчення потреб населення в окремих послугах, об’єктивної оцінки діяльності соціальних працівників, ефективності певних соціальних проєктів і програм та ін.

Аналізуючи досвід соціальної роботи в сучасних умовах, можна визначити три групи факторів (соціально-економічні, управлінські, педагогічні), які зумовлюють необхідність реагування на соціально-економічні перетворення в суспільстві через розвиток наукових досліджень у соціальній сфері [3].

Соціально-економічні фактори. До цієї групи включені чинники, які безпосередньо продиктовані специфікою соціально-економічної і політичної ситуації в нашій країні і які виявляються в системі соціального захисту населення (в соціальній роботі, медицині, освіті, культурі): загострення традиційних для суспільства проблем; модифікація раніших і виникнення нових проблем; удосконалення нормативно-правової бази тощо. Так, актуальними для нашого суспільства є низка соціальних проблем, які вимагають фахового втручання соціальних працівників. Зокрема, це – ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД, алкоголізм, наркоманію, діти-сироти та позбавлені батьківського піклування, безробітні, малозабезпечені тощо. Ці проблеми потребують вирішення на рівні соціальної політики держави, соціальних закладів і служб, в тому числі, через виконання дослідницьких практик.

Зауважимо, що сьогодні практика соціальної роботи набула значного досвіду (в тому числі з урахуванням зарубіжних здобутків) та вдосконалення. Науково-дослідницькі проєкти здійснюються на замовлення Міністерства соціальної політики України, а їхні результати використовуються в процесі вирішення певних суспільних проблем. Зокрема, за останні десятиліття реалізовано низку досліджень, зокрема: «Особливості реалізації державної політики у сфері зайнятості населення в умовах інтеграції України в Європейське співтовариство», «Нові підходи щодо подолання бідності в Україні», «Реформування державних соціальних стандартів у контексті децентралізації державної влади та реформи місцевого самоврядування в Україні» та ін.

Отже, професійні завдання, які стоять перед соціальним працівником, трансформуються в часі, розширюють функціональні обов’язки фахівця, модернізують організаційну структуру закладів соціальної сфери, зміст і технології їхньої діяльності.

Необхідність науково-дослідницької діяльності (НДД) соціальних працівників зумовлюють різноманітні новації та реформи у сфері соціального захисту населення. Так, актуальною сьогодні є проблема реформування пенсійного забезпечення в Україні. НДД соціальних працівників актуалізується й завдяки активній законотворчій діяльності. На сьогоднішній день в Україні відбувається постійна зміна правових засад соціальної роботи, що регулюють діяльність системи соціального захисту населення. Зміна нормативної бази задає певні «граничні умови», в яких функціонують соціальні заклади і служби, що зумовлює розробку, проєктування та впровадження нових форм і методів роботи, засобів досягнення поставлених цілей. Це, в свою чергу, вимагає від соціального працівника вміння швидко і ефективно розробляти методики і технології діяльності в нових умовах і є спонукальною основою для участі в цілеспрямованій науково-дослідницькій, науково-методичній та експериментальній роботі.

Управлінські фактори. Характерною рисою і своєрідністю вітчизняної моделі соціальної роботи є високі темпи її розвитку. За останні десятиліття відбулося виокремлення соціальної роботи з інших сегментів соціальної сфери, що оформилося в законодавчо-нормативному, організаційному аспектах. Це виражається в інтенсивному розвитку системи закладів соціального захисту населення, що зумовлює активізацію НДД в роботі їхніх менеджерів (керівників, управлінців). Аналіз досліджень, пов'язаних з управлінням соціальною сферою (М. Лукашевич, М. Туленков та ін.), засвідчує, що функціональні обов'язки керівників соціальних закладів і служб реалізуються поетапно і мають чіткий дослідницький характер (в процесуальному і результативному планах), зокрема спостерігається постановка проблеми, побудова інформаційної моделі проблемної ситуації, виявлення та оцінка альтернатив тощо [2].

Безперечним фактором, який зумовлює актуальність НДД соціальних працівників, є необхідність реалізації дослідницького компонента в практичній соціальній роботі з клієнтом. Елементи НДД використовуються соціальним працівником із самого початку вибудовування професійних відносин з ним. Вже на цьому етапі розпочинається якісно-емпіричне дослідження, в процесі якого фахівець аналізує життєвий шлях клієнта, доповнюючи його біографічним баченням ситуації. Лонгitudний характер досліджень втілюється через різноманітні моніторинги, що забезпечують тривале і безперервне спостереження за розвитком і зміною клієнта.

Отже, дослідницький компонент спостерігається на всіх рівнях соціальної роботи. Якщо соціальний працівник не володіє дослідницькими знаннями, вміннями і навичками, то він вдається до жорсткої регламентації своєї діяльності.

До третьої групи належать *педагогічні фактори*, які, з одного боку, безпосередньо пов'язані з науково-дослідницькою діяльністю соціальних працівників, а з іншого – зумовлюють необхідність їхньої професійної підготовки у вищій школі.

Сучасне людство усвідомило потребу в зміні освітньої парадигми, що зумовило перехід до дослідницького навчання, формування проблемно орієнтованого професіоналізму фахівців. Освітній процес у ЗВО повинен будуватися так, щоб сформувати в студентів універсальні знання, які актуалізуються нагальними виробничими та суспільними потребами і дозволяють у майбутньому самостійно здобувати інші знання, змінювати способи інтелектуальної діяльності, демонструвати гнучкість мислення. Тобто від освітнього процесу, в основі якого ланцюжок «увага – слухання – розуміння – відтворення», вища школа поступово переходить до активних методів, побудованих з урахуванням логіки розумових операцій (аналізу, синтезу, узагальнення та ін.) і закономірностей пошукової діяльності, тобто застосування дослідницького підходу в навчанні [1].

Таким чином, основи науково-дослідницьких знань і вмінь, що визначають рівень професіоналізму сучасного соціального працівника, повинні закладатися в процесі навчання у ЗВО, під час оволодіння основами професії, коли студенти не тільки освоюють різноманітні знання, формують уміння та навички, але накопичують певний досвід практичної НДД, формують особистісні якості, необхідні для її здійснення.

Список використаних джерел

1. Козак Л.В. Розвиток університетської освіти: навчання на основі дослідження. *Освітологічний дискурс*. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2016. Вип. 2 (14). С. 38–52.
2. Лукашевич М.П., Туленков М.М. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика: навч. посібник. Київ: Каравела, 2007. 296 с.
3. Повідайчик О.С. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 580 с.

Завадяк Ерік

студент 2 курсу, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент.

Варга Наталія Іллівна

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРИЙОМНИХ ДІТЕЙ

У нашому суспільстві таке поняття, як прийомний дитина, стало нормою. Ми давно відійшли від первісного сприйняття сім'ї. З часів середньовіччя діти перестали бути способом вижити і безплатною робочою силою своїх батьків. Дитина стала не випадковою подією, а усвідомленим вибором у житті кожної дорослої людини. Прагнення розвитку суспільства, призвело до того, що зараз значно зменшилась кількість безпритульних дітей. Держава прагне забезпечити кожному таку дитину всім необхідним. Але на жаль, лише фінансового забезпечення для цих дітей мало. Соціалізація прийомних дітей є надзвичайно важливим фактором. Процес соціалізації в сім'ї здійснюється в результаті засвоєння зразків нормативної, соціально схвалюваної поведінки батьків. Саме в сім'ї дитина отримує ази знань про навколишній світ. При належному рівні соціалізації у суспільстві саме ці діти в майбутньому будуть активними членами нашого суспільства. Вони відбудовуватимуть та розвиватимуть нашу державу. Актуальність проблеми соціалізації з кожним днем зростає. Не можна не відзначити, що всі події, що відбуваються в нашій державі зараз, дуже негативно позначаються на дітях, що повинні були покинути свої рідні міста та села заради виживання. Метою роботи є дослідити процес соціалізації прийомних дітей, основні проблемні ситуації та способи підтримати їх у даній нелегкій ситуації.

Виклад основного матеріалу. Адаптація дитини в прийомній сім'ї – це пристосування дитини до нових для нього умов побуту, взаємин, життєдіяльності, що сприяє формуванню почуття комфортності у дитини. У процесі адаптації відбувається розвиток адаптаційних можливостей дитини, які виявляються у таких факторах: прийняття нового для нього статусу члена сім'ї, нових норм і правил поведінки, спілкування, відносин, самовиявлення на різних повсякденних ситуаціях, що складаються в ній. Проблемні ситуації в приймаючій сім'ї пов'язані з тими змінами, які виникають у зв'язку з появою в ній дитини, що приводить к перебудовою

сформованого сімейного укладу і стилю життя всіх її членів. За Мардахаєм С.Л породжувані в прийомній сім'ї проблемні ситуації умовно можна розділити на дві групи:

- психолого-педагогічні;
- організаційні [1].

До **психолого-педагогічних** труднощів і проблем, в прийомній сім'ї відносяться: ревності або вибіркове ставлення одного з батьків до приймальної дитини; вибіркове ставлення дитини до членів сім'ї, агресія до деяких з них; неадекватне, незрозуміле або некероване поведінку дитини в певних життєвих ситуаціях; конфлікти між дітьми; вибудовування неадекватних відносин вихователів дошкільних установ і вчителів до дитини; питання походження дитини: коли і як розповідати дитині про те, що він не рідний, що говорити про неблагополучні батьків; складності у вибудовуванні відносин з кровними родичами.

До **організаційних** труднощів і проблем відносяться: проходження медичних обстежень, отримання поліса обов'язкового медичного страхування; реєстрація та оформлення дитини за місцем проживання прийомних батьків; влаштування дитини в дитячий сад, школу; зміна дитині, що знаходиться під опікою або в прийомній сім'ї, прізвища, імені (в ситуації, коли вони були присвоєні в установі); питання, що виникають з виконання вимог процедур нагляду з боку органів опіки, необхідність писати звіти, за що і як звітувати; необхідність знаходження відомостей про родичів дитини, дані про його попереднього життя в родині або державній установі.

Відомо, що від половини до двох третіх усіх дітей, які потрапляють до прийомної сім'ї, мають досить сильні психологічні проблеми, які потребують лікування. Серед прийомних дітей спостерігається нейрофізіологічна дисрегуляція; зокрема, гормональний дисбаланс, пов'язаний з віссю гіпоталамуса та гіпофіза. Ці дисбаланси призводять до підвищеної вразливості до стресових факторів, що може збільшити негативні наслідки. Враховуючи ці фактори, не дивно, що серйозні затримки академічних навичок непропорційно вищі серед прийомних дітей, ніж серед їх однолітків [2].

Не всі діти однаково сприйнятливі до стресових ситуацій. Важливу роль грає індивідуальність дитини, її прагнення вирішення складних завдань, його усвідомлення собі в цьому світі. Однією з головних завдань сучасної дитячої психології є те, щоб вчасно виявити дитину з тими чи іншими порушеннями, надати їй допомогу, дати шанс на повноцінну взаємодію з однолітками та громадськістю. Було доведено, що регуляція емоцій є центральною для загальної адаптації. Крім того, були визначені загальні теми, які вказують на те, що саморегуляція є важливою конструкцією, що лежить в основі дисфункціональної поведінки, яка зазвичай спостерігається серед прийомних дітей. Регулювання емоцій є фундаментальним компонентом емоційної компетентності, який готує дітей до реагування на емоційно збуджують ситуації. Таким чином, щоб полегшити адаптацію до соціального середовища, на кшталт школи та нової компанії. Фактично, здатність модулювати емоції у відповідь на типові та нові стресові фактори і реагувати соціально відповідним чином, виступає невід'ємною частиною соціальної адаптації [3].

Треба завжди робити акцент на стадію розвитку дитини. Якщо дитина тільки з'явилася в будинку, а ви її намагаєтеся навантажити повною самостійністю, швидше за все, нічого не вийде. Життя немовляти повністю організовується матір'ю, тому якщо дитина тільки що до вас

потрапила, поважайте, що вона - новонароджене немовля. Ходіть із нею всюди за руку, укладайте спати, чешіть спинку, обіймайте, співайте тощо. При правильному вихованні з боку прийомних батьків, вони можуть підготувати дитину до шкільного періоду. Отже, ряд внутрішніх конфліктів та проблемних питань можуть бути подолані за допомогою професіоналів та вмілого виховання.

Список використаних джерел

1. Мардахаєв С.Л. Соціальна педагогіка. 2013. 272 с.
2. Morris AS, Silk JS, Steinberg L, Myers SS, Robinson LR. The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*. 2007
3. Racusin R, Maerlender A, Sengupta A, Isquith P, Straus M. Psychosocial treatment of children in foster care: A review. *Community Mental Health Journal*. 2005
4. Піаже Ж. Вибрані психологічні праці. М., 1994

Качмар Наталія Іванівна

аспірантка 1 року навчання, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: доктор соціологічних наук, професор

Шандор Федір Федорович

ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕЛИКОБИЧКІВСЬКОЇ ОТГ

Розвиток місцевого самоврядування як ефективної й максимально наближеної до людей місцевої влади є одним із визначальних пріоритетів здійснення адміністративної реформи, становлення України як демократичної держави. Без реформування місцевого самоврядування, здійснення процесів децентралізації неможливо подолати негативні процеси в соціально-культурному та економічному розвитку територіальних громад на місцях. Від так дослідження цих процесів, їх динаміки та змін під впливом адміністративних реформ сьогодні є, безумовно, актуальним.

Беручи до уваги те, що Великобичківська територіальна громада була сформована лише восени 2020 року, то актуальної інформації по кількості населення в межах окремих рад, що складають громаду ще немає, будемо аналізувати статистичні дані, які є у вільному доступі. Так, з матеріалів Рахівської РДА та Головного управління статистики в Закарпатській області [1], відомо, що загальна кількість населення в межах сучасної Великобичківської ТГ (станом на 2015 р.) складала 26 463 особи. Найбільшу частку складає населення на території Великого Бичкова, а саме 35,1% (9276 осіб), далі Кобилецько-Полянської селищної ради – 12,5 % та Верхньо-Водянської сільської ради – 12,1 %. Натомість, найменша частка населення Великобичківської ТГ – це населення села Плаюц, що в складі Водичанської сільської ради – 3,7 % (983 особи).

Природний приріст населення Рахівського району впродовж 2012-2020 рр. в діапазоні від 619 (2012 р) до -50 (2019 р.) [2]. Логарифмічна лінія тренду з величиною вірогідності апроксимації 94 % дає можливість визначити стійкий тренд до зменшення показників природного руху населення, що негативно впливає на загальну кількість населення Рахівського району загалом, та Великобичківської ТГ, зокрема. Причинами можуть бути низькі соціально-економічні показники якості життя населення краю, відтік кадрів тощо.

У статевій структурі населення населених пунктів, що в складі Великобичківської територіальної громади жінки переважають лише в селах Верхнє Водяне, Тьовшаг, Водиця, Луг та Росішка. Така ситуація й у Рахівському районі, загалом, та більшості населених пунктів краю. Спостерігаємо чітке перевищення кількості чоловіків над жінками у селищах Великий Бичків та Кобилецька Поляна. Припускаємо, що це пов'язано наявними тут підприємствами лісової, деревообробної галузей та виробництва меблів, де, в більшості випадків, переважають працівники чоловічої статі [1].

Механічний приріст населення Рахівського району, та зокрема Великобичківської ТГ за 2012-2020 рр. має від'ємні показники в діапазоні від - 78 до -205, що також негативно впливає на загальну кількість населення району, шляхом зменшення кількості як наявного так і постійного населення. Погіршення економічного становища жителів району сприяє підвищенню від'ємних значень механічного руху населення впродовж останніх кількох років [3].

Значні імміграційні процеси в Україні останніх років пов'язані з поверненням військовослужбовців на малу батьківщину, переміщення біженців із зон збройних конфліктів тощо. Виходячи з викладеного аналізу демографічної ситуації, можна сказати, що сьогодні в Україні має місце глибока демографічна криза, головним чинником якої є катастрофічне зниження народжуваності, смертність населення, захворюваність, еміграції. Основними причинами демографічної кризи є причини соціально-психологічного характеру: високий рівень вимог до матеріального забезпечення; втрата значною частиною суспільства морального пріоритету великої родини тощо.

Подолання демографічної кризи в Україні загалом, та в Рахівському районі зокрема, здійснюється засобами демографічної політики. Головним пріоритетом демографічної політики України має бути державний вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, особливо дитячої, підвищення тривалості життя. Сучасна національна демографічна політика, як правило, залучає до свого арсеналу економічні заходи стимулювання народжуваності, не приділяючи належної уваги заходам соціально-психологічного характеру.

Демографічні ситуації в межах Великобичківської ТГ, як і загалом в межах Рахівського району погіршується. Це загрожує знелюдненням сільської місцевості, зменшенням питомої ваги людей працездатного віку тощо. Вирішальну роль у виправленні такого становища може відіграти лише держава, сприяючи росту національної свідомості українського народу, відновлюючи традиційні родинні цінності української нації, матеріально і морально підтримуючи сім'ї, в яких народжується і виховується по 3 і більше дітей.

Список використаних джерел

1. Великобичківська територіальна громада URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/3845/composition>
2. Великобичківська громада Рахівський район Закарпатська область. URL: <https://bychkivrada.gov.ua/>
3. Формування адміністративно-територіального устрою Закарпатської області, об'єднані територіальні громади URL: <http://zakarpatoblarch.gov.ua/obyednani-terytorialni-gromady>

Клімко Аліса Юрївна

*студентка 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна*

ЯК ВОЛОНТЕРСТВО РЯТУЄ ВІД ПАНІКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Тисячі людей в Україні частково або повністю змінили свою мирну кар'єру від початку війни. З комунікаторів, редакторів, архітекторів вони перетворилися на волонтерів, які займаються тим, що потрібно зробити зараз – розбиратися з гуманітарними науками та допомагати тим, хто не має їжі та ліків. Поговоріть з трьома людьми, які стали волонтерами. Їхні історії багато в чому схожі. Кожен з них потрапив у ліжко війною, кожен вирішує не їхати за рідне місто, і кожен з них мріє про перемогу та мир. Вони пояснюють, чому розрізняти сухі серветки зараз важливіше за редагування тексту, як волонтерство заспокоює нерви і чому важливо робити те, що хочеш, одразу.

Волонтерський рух допомоги українським військовикам — всеукраїнський волонтерський рух із забезпечення ресурсами українських військових (Збройних сил, Національної гвардії тощо), які з 2014 року стримують російську збройну агресію. Виник стихійно з початком військового конфлікту в різних регіонах України. За допомогою всієї української армії точної дати формування волонтерського руху та точної дати реєстрації у волонтерській організації немає. Після того, як 20 лютого 2014 року Росія розпочала інтервенцію в Криму, під час Революції Гідності почалося те, що можна було б вважати волонтерським рухом. Розгалужена система військової допомоги виникла приблизно в травні-червні 2014 року. Рухи спонтанно генеруються окремими волонтерами, які приєднуються до груп. З часом з'явилися лідери, які очолювали децентралізовані самоорганізуючі групи для централізованого управління, посилення впливу на державний апарат та ефективності допомоги. Є тисячі волонтерських організацій та окремих активістів, які допомагають українським військовим. Точну їх кількість визначити неможливо: вона постійно змінюється, і багато волонтерів не афішують свою діяльність. У травні 2015 року Девід Арахамія оцінив кількість людей, які регулярно працюють волонтерами, у 14 500 осіб у понад 2 500 організаціях. Згідно з опитуванням у вересні 2014 року, проведеним Фондом «Демократична ініціатива» та КМІС, третина українців перераховують кошти військовим, а чверть – через добровільні організації.

Основними напрямками роботи даного волонтерського руху є:

- збір і доставка в зону АТО різноманітних ресурсів (харчі, ліки, одяг, амуніція, автотранспорт, військові прилади), ремонт та вдосконалення техніки тощо;
- медична допомога постраждалим від бойових дій, оснащення госпіталів та лікарень;
- допомога переселенцям із Криму та зони АТО (юридична, психологічна та гуманітарна допомога, пошук житла та роботи, адаптація в новому місці та соціумі);
- пошук зниклих безвісти та робота з визволення полонених. [1]

Ведеться й діяльність в інших напрямках — зокрема різноманітна допомога сім'ям учасників АТО.

Волонтери забезпечують українську армію наступними ресурсами та послугами: медикаменти, лікування, техніка, ремонт техніки (автомобілі, бойові машини, літаки), ремонт будівель, модернізація зброї (приціли, тепловізори), постачання з-за кордону засобів особистої безпеки, засоби зв'язку, грошове забезпечення, юридична підтримка, обмін полонених. Багато волонтерів займаються виготовленням екіпірування власноручно. Так, шують на власній апаратурі аптечки, чохла для бронешилетів, одяг, маскувальні сітки. Часто волонтери збирають безпілотники для військової розвідки.

Окремі волонтерські групи займаються допомогою в пошуках зниклих або загиблих солдатів. Основна частина таких рухів сформувалась після Іловайської трагедії, коли кількість загиблих та зниклих безвісти, за деякими свідченнями, йшла на сотні. Однією з таких

організацій є Союз «Народна пам'ять», що працює в зоні АТО з вересня 2014. Волонтери займаються евакуацією громадян з зони АТО. Так, переважно, допомога надходить до людей, що самі покинути території бойових дій не можуть — літні люди та діти. [2]

Волонтери-зоозахисники займаються вивезенням та пошуком дому для домашніх тварин, що залишилися без дому. Часто волонтери привертають увагу суспільства до неякісної роботи адміністративних армійських відомств. Вони ж роблять інформацію про спорядження армії більш відкритою. Окремі волонтерські групи борються з корупцією в оборонних відомствах. [3]

Ти не звертаєш уваги на сирену і час, коли ти щось робиш замість того, щоб сидіти цілий день у чотирьох стінах і красти новини. Ви просто виконуєте роботу, яку зазвичай не виконуєте. Ви розвантажуюте машину, сортуючи вологі та сухі серветки. ти робиш будь-що. Це відволікає від сумних думок. Я оптиміст, тому завжди намагаюся у всьому знаходити позитивні моменти. Як і всі, я мрію, щоб все закінчилося нашою перемогою. І той, хто править Росією в майбутньому, не має уявлення про напад на суверенну державу, руйнування пологових будинків, дитячих садків, житлових масивів. Я хочу, щоб ця війна була прикладом для світу. Ми її переможемо, і я думаю, що багато внутрішніх проблем України вирішаться самі собою. Усі бачили відео, як фермери забирають ворожу техніку, а в Херсоні люди вийшли на багатотисячні мітинги з голими руками та українськими прапорами. Наша сила в єдності. Ми віримо в Збройні сили, Україну і перемогу.

Ще до війни я хотіла вставати зранку раніше, але нічого не виходило. Я вставала о дев'ятій, а тепер прокидаюся о шостій та переживаю всю магію ранку. Раніше день був влаштований так: я прокидалася, снідала, сідала за роботу, а після неї намагалася виходити норму в 11 000 кроків, яку сама собі встановила. Тепер я прокидаюся, снідаю, дві години витрачаю, щоб дістатися місця, де волонтеру, працюю там, потім ще дві години їду додому. В мене більше немає проблеми з тим, щоб пройти норму кроків, я викроковую її в першій половині дня.

Волонтерство рятує душевний стан. Кожен із нас зараз у стані війни, і йому потрібно щось конкретне. Потім стає легше – від відчуття виконаної роботи та конкретних результатів. Найкращий спосіб зійти з розуму зараз — сидіти й переглядати новини. Коли ти робиш щось корисне і бачиш результати та людей, яким допомагаєш, це дає тобі впевненість, що ми, як нація і як суспільство, можемо зробити все, щоб якнайшвидше перемогти ворога.

Список використаних джерел

1. Вашкович В.В., Манзюк В.В., Рошканюк В.М. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави / В.В. Вашкович. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019
2. Оксана Коваленко «Я хочу бути волонтером під час війни. З чого почати? Треба реєструвати якусь організацію? Яку краще? А можна просто збирати гроші на карту?» Режим доступу: <https://babel.ua/profit/77389>
3. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник. За ред. Т.Л. Лях. Київ: Весро-04. 2012. с.288.

Неймет Олександр Іванович

*випускник аспірантури кафедри соціології та соціальної роботи
науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Шандор Федір Федорович*

СТАНОВИЩЕ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Інвалідність не є індивідуальною характеристикою, а скоріше комплексом умов, багато з яких створені соціальним середовищем.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у своїй Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ) враховує соціальні аспекти інвалідності і не розглядає інвалідність тільки як явище «медичної» або «біологічної» дисфункції [1, с. 38]. ВООЗ визначає два ключових поняття таким чином:

- **Порушення:** будь-яка втрата або аномалія психологічної, фізіологічної функції чи структури або функції тіла, наприклад, параліч або втрата зору.
- **Інвалідність:** будь-яке обмеження або відсутність (внаслідок порушення) здатності виконувати діяльність у порядку або в межах, що вважаються нормальними для людини.

Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (2006 р.) стверджує, що «поняття інвалідність розвивається і що інвалідність є результатом взаємодії між людьми, котрі мають порушення зі здоров'ям, і бар'єрами в ставленні і середовищі, які заважають їх повній і ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими». Відповідно до статті 1, «до людей з інвалідністю відносяться ті, хто має довгострокові фізичні, розумові, інтелектуальні або сенсорні порушення...» [2, с. 45]. Ступінь, в якому ці порушення роблять когось недієздатним, залежить від рівня бар'єрів, з якими вони стикаються в суспільстві.

Упродовж усієї історії розвитку світу людство вело загарбницькі війни, які проводилися традиційними загарбницькими методами. Проте концепції воєн видозмінювалися, і визначалися відповідними історичними періодами. Вони еволюціонували відповідно до змін науково технічних досягнень і відповідно до мети завоювань.

З початку велися війни за ресурси такі, як родючі землі, корисні копалини, робочу силу, вихід до морських шляхів. Тільки невелика кількість воєн в історії була дійсно результатом волевиявлення народу.

Набагато частіше народ насильно втягується у війну своїми правителями. Одну з теорій, яка ставить основною задачею інтереси політичних і військових лідерів, розробив Моріс Уолш [4]. Він стверджував, що переважна більшість населення нейтральна по відношенню до війни і що війни трапляються тільки тоді, коли до влади приходять лідери з психологічно ненормальним ставленням до людського життя. Війни розпочинаються правителями, які навмисно прагнуть воювати, такими, як; наприклад Олександр Македонський, Наполеон, Гітлер. Подібні люди стають на чолі держав за часів кризи, коли населення шукає ватажка з твердою волею, який як здається, здатний вирішити їхні проблеми.

Війна – конфлікт між політичними утвореннями (державами, політичними угрупованнями), що відбувається на ґрунті різних претензій у формі озброєного протиборства, військових (бойових) дій між їх збройними силами [4].

Це одне з найбільш розповсюджених визначень. У сучасній науці існує велике різноманіття поглядів і концепцій відносно визначення військового конфлікту. В основі багатьох з них лежать погляди К. Клаузевіца на природу війни як продовження політики засобами озброєного насильства.

Можна сказати, що усі збройні конфлікти, незалежно від масштабності, інтенсивності і причин виникнення, зрештою є продовженням політичного конфлікту військовими засобами.

Війна є ні що інше як примушування протилежної сторони виконати свою волю. Американський соціолог Кенет Боулдинг (1910—1993) у своїй праці «Конфлікт і захист: загальна теорія» (1963 р.) він спробував відбити свою концепцію загальної теорії конфлікту.

Боулдинг переконаний, що конфлікт є характерною рисою будь-якого процесу і будь-якої сфери в суспільстві, у тому числі хімічного, біологічного, фізичного [4].

Незалежно від умов, в яких народився конфлікт, його функції, етапи розвитку, способи вирішення будуть ідентичними. Конфлікт – це загальна і універсальна категорія.

Боулдинг пояснював це особливою природою і формою поведінки людини. Людині властиво використати насильницькі методи в досягненні своїх цілей, боротися з індивідами за необхідні ресурси. Саме тому усі соціальні взаємодії переважно конфліктні. Відповідно до цієї теорії, збройний конфлікт є різновидом конфлікту соціального (політичного), в якому одна або обидві сторони прагнуть до досягнення своїх інтересів за допомогою військової сили.

Виходячи з цього положення, військові фахівці під збройним конфліктом запропонували розуміти будь-яке військове зіткнення, диференціюючи їх залежно від інтенсивності бойових дій. Зазвичай визначають війну як збройний конфлікт, в якому групи, що змагаються, мають досить рівні сили, щоб зробити результат битви невизначеним.

Особливо ця невизначеність впливає на людей з інвалідністю. На відміну від людей, що не мають порушень здоров'я, ця категорія осіб перебуває в зоні підвищеного ризику, т.я. їм набагато важче врятуватися під час обстрілів.

Подальші військові напади на Україну несуть небезпеку для життя близько 3 млн. людей з інвалідністю. Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю сьогодні висловив жаль з приводу агресії з боку Російської Федерації, що триває попри заклики до перемир'я і припинення воєнних дій. Комітет виступив з такою заявою: «Комітет глибоко стурбований тим, що доля людей з інвалідністю в Україні значною мірою є невідомою. Надходять повідомлення про те, що багато людей з інвалідністю, в тому числі діти, не мають змоги виїхати або залишаються покинутими в своїх домівках, закладах інтернатного типу і дитячих будинках, не маючи доступу до життєво необхідних ліків, запасів кисню, продуктів харчування, води, предметів гігієни, допомоги для забезпечення повсякденної життєдіяльності та інших базових засобів» [3].

Люди з інвалідністю мають обмежений доступ до інформування в умовах надзвичайної ситуації, притулків і безпечних укриттів або взагалі його позбавлені. Значна частка виявилася відрізаною від мереж підтримки, внаслідок чого вони не здатні відповідним чином реагувати на ситуацію, що склалася, та орієнтуватися в оточуючому середовищі. При цьому родичі чи інші близькі до осіб з інвалідністю люди залишаються в такій самій небезпеці, т.я. залишаються біля них в хвилини небезпеки.

Унаслідок продовження військових нападів люди з інвалідністю стають вкрай уразливими і піддаються серйозному ризику завдання шкоди. Для жінок з інвалідністю зростає небезпека звалтування і сексуального насильства, про що широко повідомлялося [4]. За наявною інформацією, небагатьом людям з інвалідністю вдалося переїхати до інших регіонів або дістатися до кордону України, що свідчить про те, що значна кількість не мала змоги виїхати до безпечних районів.

Відповідно до положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю, держави мають враховувати потреби людей з інвалідністю у процесі виконання своїх зобов'язань з нормами міжнародного права, в тому числі міжнародного гуманітарного права і стандартів у галузі прав людини [1, с. 144].

Конвенція, яку ратифікували Російська Федерація та Україна, вимагає від Держав вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту і безпеки людей з інвалідністю в ситуаціях ризику, в тому числі в умовах збройного конфлікту і в надзвичайних гуманітарних ситуаціях.

Люди з порушеннями слуху потребують особливої уваги і захисту в період воєнної агресії, т.я. вони не чують сигналів тривоги та, як наслідок, не можуть своєчасно перейти в укриття. На обліку Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Українське товариство глухих» перебуває більше 44 тисяч осіб з порушенням слуху з важкими формами.

Перша проблема, з якою зіткнулися нечуючі під час війни – це недоступність інформації про повітряну тривогу, адже вони не чують ані сирен, ані сигналів додатку на телефоні.

Другою перешкодою є відсутність доступу до «гарячої лінії», дистанційних консультацій медпрацівників, психологів, текстових повідомлень.

В не менш складній ситуації перебувають люди з порушеннями зору та тотально незрячі. Під час сигналу тривоги їм важко зорієнтуватися, куди бігти. Ускладнює пересування і велика кількість людей, що унеможлиблює доступ до орієнтирів. Людині з повною відсутністю зору надзвичайно складно пережити гучну какофонію звуків. Оскільки незрячі пересуваються квартирою, вулицею на слух, то в мить, коли навколо все шумить, вони втрачають здатність орієнтуватися в просторі, користуватися електронними та побутовими пристроями.

Таким чином, в умовах збройного конфлікту люди з інвалідністю опиняються в подвійній небезпеці через неможливість своєчасно перейти в безпечне місце. Більшість з них дезорієнтована, адже і в мирний час вони мали дуже багато перешкод при своєму пересуванні. Для того, щоб запобігти збільшенню смертності серед цієї категорії осіб, необхідно:

- 1) Налагодити евакуацію для осіб з інвалідністю та членів їх родин;
- 2) Прибрати колізії в законодавстві щодо можливості покидати територію України чоловікам з інвалідністю у віці 18-60 років;
- 3) Чітко прописати порядок виїзду за кордон чоловіків, які супроводжують особу з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров С Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. – К., 2012. - 216 с.
2. Козуб І. Права людини чи інваліда. – Право України. – 2010, № 1. – С. 122–127.
3. Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю оприлюднив Заяву щодо впливу російських військових дій стосовно людей з інвалідністю в Україні. – Режим доступу до статті: <https://naiu.org.ua/komitet-oon-z-prav-osib-z-invalidnistyu-oprylyudnyv-zayavu-shhodo-vplyvu-rosijskyh-vijskovyh-dij-stosovno-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrayini/>.
4. Що робити людям з інвалідністю під час війни: Відповіді на основні питання від фахівців та із власного досвіду. – Режим доступу до статті: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/shcho-robity-lyudyam-z-invalidnistyu-pid-chas-viyni-vidpovidi-na-osnovni-pitannya-vid-fakhivtsiv-ta-iz-vlasnogo-dosvidu-202203191434885>.

Одинець Анна
студентка 2 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник доктор соціологічних наук, доцент
Варга Наталія Іллівна

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

На сучасному етапі суспільного розвитку, особливо гостро постає питання про залучення суспільства до вирішення питань сьогодення. У зв'язку з цим з'являється потреба для більш глибокого вивчення терміну «громадська думка». Громадська думка допомагає органам управління дізнатися про настрої і побажання суспільства щодо якогось конкретного питання, а також здійснювати вплив на органи державної влади. Також, громадська думка є важливою і для кожної людини, адже протягом життя індивіди неодноразово стають або об'єктом для її впливу, або навпаки – впливають на неї.

Виклад основного матеріалу: Термін "суспільна думка" (англ. "public opinion") вперше застосував у другій половині ХІІ ст. англійський державний діяч лорд Й. фон Солсбері визначення моральної підтримки населенням країни дій парламенту. Поряд із цим Й. фон Солсбері є представником раннього гуманізму, читав класиків античності і саме від них сприйняв думку про владу «*opinion publica*». Тому справді складно дізнатися, коли саме виникла тема громадської думки щодо суспільного життя та саме поняття «суспільна думка» [1].

Існує декілька думок щодо етапів розвитку громадської думки. Загальноприйнятим вважається тезис, що у дослідженні громадської думки можна виділити два етапи: до ХХ ст. – громадську думку вивчають в основному як форму вираження соціальних інтересів і потреб різних верств населення (відомий представник цієї теорії – Г. Тард); ХХ ст. – розробка теорії громадської думки, ролі громадської думки як різновиду соціального контролю (Ф. Олпорт). [1]

Формування громадської думки – взаємодія індивідуальних, групових, колективних суджень, утворення на їх основі громадської думки, тобто думки, що внутрішньо єдина і впливає на практичну діяльність людей і соціальних інститутів [3].

Отже, процес формування громадської думки відбувається шляхом обміну інформацією між двома сторонами, порівняння та пошуку компромісу.

Функції громадської думки:

1. Інформаційна - надання інформації про світ людини, її ставлення до подій і явищ дійсності.
2. Регулятивна - формує соціальні, політичні, культурні, моральні правила і норми, цінності в суспільстві.
3. Оцінювальна - формування ціннісного судження з певного питання.
4. Експресивна, що реалізується у впливі на державні інститути влади та органи управління.
5. Консультативна, що передбачає участь у підготовці і прийнятті певних рішень управлінськими органами, надання необхідних порад, консультацій.
6. Директивна, що полягає у винесенні рішень із суспільно важливих проблем і знаходить вияв під час виборів, референдумів, а також у різних формах самоврядування.
7. Прогностична – прогнозування суспільних змін.
8. Виховна – вплив на поведінку людини.
9. Критична – прояв незадоволення певним ладом у суспільстві через мітинги, демонстрації, страйки [3].

Стійкість системи державного управління в будь-якій країні визначається інтенсивністю взаємодії влади та суспільства, збільшенням зворотних зв'язків (висловлення через суспільну думку суспільних інтересів та потреб) у діяльності державного управління. Завданням влади як керуючого (спрямовуючого) суб'єкта системи є виявлення цих інтересів, їх легалізації, координація з боку влади, співвіднесення через суспільну думку із загальною системою цінностей (стратегією), що діє в суспільстві та державі [2].

Отже, громадська думка виступає як форма вираження соціальних інтересів і потреб, форма контролю, також виступає індивідуальним явищем, оскільки викликає судження і оцінки в індивідів, як форма тиску на органи державного управління. Вона є певним показником того, як держава співпрацює з народом.

Список використаних джерел

1. Овсяннікова О.О. Громадська думка як соціальний феномен: сутність та структура. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. С. 146.
2. Салманов А.Т. Суспільна думка як посередник між інститутами влади та громадянським суспільством. Наукові праці МАУП. 2013. Вип. 3. С. 74.
3. Штельмашенко А. Д. Формування суспільної думки в державі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. С. 130-131.

Пасєвич Ірина Анатоліївна

студентка 3 курсу, спеціальність «Соціальна робота»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук

Орос Олександра Богданівна

КОНСУЛЬТУВАННЯ ОСІБ ВПО В УМОВАХ ВІЙНИ

Консультавання - це двостороннє спілкування, під час якого консультант допомагає клієнту прийняти інформоване рішення.

Консультавання - це конфіденційний діалог між клієнтом і людиною, що надає допомогу, що має на меті допомогти клієнту впоратися з проблемою і прийняти щодо проблеми власне рішення.

Хто займається консультаванням?

Професійні консультанти — це ті, хто працює в різних службах допомоги, у тому числі консультанти, консультуючі психологи, фахівці, які допомагають "зробити кар'єру", соціальні працівники, психіатри. Інша група — це консультанти-добровольці, що вміють надавати кваліфіковану допомогу. З ними найчастіше можна зустрітися в шлюбних агентствах, консультаційних молодіжних центрах, різних добровільних агентствах. Ще одна група — це люди, які використовують елементи консультавання у своїй роботі, наприклад, працівники сфери соціального забезпечення, медичні сестри, вчителі, інспектори, священнослужителі, лікарі, профспілкові діячі. І нарешті, неформальні консультанти, що допомагають оточуючим налагодити повсякденні взаємини [2].

Зрозуміло, що така кількість претендентів називатися консультантами вносить істотні розбіжності у визначення поняття "консультавання". Тільки серед професійних консультантів, які надають психологічну допомогу, можна виділити низку спеціальностей: психіатри, медичні і практичні психологи, сімейні психотерапевти, соціальні працівники, соціальні педагоги, профконсультанти. Освіта, підготовка й уміння спеціалістів визначають специфіку їх діяльності й дають змогу їм зовсім по-різному підходити до вирішення однієї і тієї ж проблеми. Разом з тим, можна розглядати всіх цих фахівців як єдину команду, де кожен несе відповідальність за надання необхідної до-помоги в межах своєї компетенції і здатний до ефективної комунікації та кооперації один з одним [1].

Консультавання застосовується у шкільні психологічні служби, служби вищих навчальних закладів, профконсультації, психологічні служби підприємств, сімейна консультація тощо.

Розглянемо значення ВПО

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це люди, які залишили свої домівки, рятуючись від небезпеки, але не перетнули міжнародний кордон, а залишились на території рідної країни.

ВПО перебувають під законним захистом свого уряду. Вони зберігають усі права та захист згідно з міжнародним законодавством з прав людини [3].

На основі знань про консультавання та ВПО я, як студентка на волонтерському рівні консультувала цю категорію осіб. Завдяки зміні у плані навчання у дисципліні «Основи консультавання», я, отримавши корисну для мене інформацію у плані консультавання ВПО, маю змогу використовувати свої знання у практичній діяльності. Завдяки волонтерству у Міському Товаристві Червоного Хреста України, я мала змогу теоретичну основу своїх знань закріпити практичною діяльністю і тим самим отримала безцінний досвід консультавання внутрішньо переміщених осіб.

Кожного дня я консультувала ВПО різних вікових, статевих, фізичних, статусних осіб, які цього потребували. І це було доволі складно, адже для кожної особи потрібний був особливий підхід до спілкування чи надання допомоги. Ти постійно працюєш з різною категорією осіб, тобто не були лише старші жінки чи жінки середнього віку, а чоловіки, діти, підлітки, і з кожному потрібний був належний підхід.

Отримані знання під час пар дали мені змогу більш професійно надавати консультацію під час волонтерства.

Приклад: з волонтерства при наданні консультацій.

Особа жіночої статі у старшому віці почала неприємно і ще з агресією до мене звертатися. Мені було неприємно, але я розуміла один факт. Особи ВПО, які пережили на власні очі війну і опинилися у більш захищеному середовищі шукали «жертву» на, яку можна було б злити свій негатив. Попередньо пройшовши пару з викладачем, який наголосив, що можуть трапитися і такі ситуації, підготував мене, і я вже знала як потрібно поводитися із такими людьми. Давши можливість людині проявити свої емоції, я побачила, що агресія зникає, pojawiaються сльози на очах і жіночку потрібно було вже заспокоювати. Отримавши від мене підтримку, вона вибачилася за свої грубі слова, у відповідь я сказала: «Що добре вас розумію, хоч і там не була». Заспокоївши людину, я надала консультацію з питань: як отримати статус ВПО, коли будуть надавати гігієнічні і продуктові набори від Червоного Хреста, де можна безкоштовно харчуватися тощо.

Це був лише один приклад, який я навела, але і були різні ситуації, десь можливо і схожі на цю.

Отже, робота із людьми – це дуже складно, і коли я поступала на цю спеціальність, розуміла на кого буду вчитися, і які ситуації на мене чекають. Консультація- це лише частина роботи у соціальній роботі, але і вона не така вже і легка. Складно донести людям, які стоять на своєму або не хочуть тебе почути. Але є і позитивні випадки, коли «правильне консультивання», тобто розуміння становища як з однієї сторони, так і з другої, тоді консультивання буде більш ефективним.

Список використаних джерел

1. Хомич Г. О., Ткач Р. М. Основи психологічного консультивання: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2004. — 152 с.
2. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. — СПб.: Питер, 2002.
3. <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua>

Поковба Вікторія Михайлівна

*студентка 2 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МІГРАНТАМИ

Актуальність теми дослідження доводиться тим, що міграційні процеси поміщаються дуже важливу в житті людського суспільства. Міграція населення - одна з найважливіших проблем сучасного світового розвитку; це не тільки просте механічне пересування людей, а складний процес, що зачіпає багато які сторони соціально-економічного, суспільно-політичного, етнічного, етично-психологічної, релігійно-духовного життя цілих країн і народів.

Міграційні процеси, якщо вони великомасштабні, мають суспільні наслідки для держави, а тому завжди знаходяться в центрі уваги не тільки міграційних служб, але і соціальних працівників. Недавнє історичне минуле нашої країни підтвердило вплив міграційних процесів на розселення народів і культурно-господарське освоєння територій. Підняття цілини, зростання промислових центрів, урбанізація, поява нових робочих місць, підйом рівня утворення, науки і культур, рішення міжнародних зв'язків - все це слідство міграційних процесів.

Соціальна робота з мігрантами в Україні здійснюється в наступних напрямках.

1. Трудова і професійна адаптація мігрантів, біженців, вимушених переселенців, що передбачає використання трудового і професійного потенціалу мігрантів на новому місці проживання, в нових умовах. Ця діяльність включає працевлаштування мігрантів з урахуванням наявної у них кваліфікації і потреб ринку праці в місці їх нового перебування, розвиток системи самозайнятості та організація системи професійної підготовки і перепідготовки мігрантів.

2. Рішення проблем матеріальної компенсації понесених мігрантами шкоди: надання мігрантам житла, надання необхідної медичної допомоги, встановлення розмірів нанесених їм збитків, призначення і виплата встановлених законом посібників, створення первинних умов для подальшої соціально-психологічної та соціально-трудової адаптації та реабілітації.

3. Формування та подальший розвиток гармонійної системи взаємовідносин мігрантів з місцевим (корінним) населенням. Вітчизняний і міжнародний досвід свідчить про те, що даний напрямок - одне з найбільш складних і болючих напрямків соціальної роботи з підтримки та адаптації мігрантів. Це пов'язано з тим, що вплив мігрантів в регіон часто створює для живуть в ньому людей серйозні проблеми: напруга інфраструктури, загострення конкуренції на ринку праці, житлові проблеми, виникнення етнічних, релігійних конфліктів і т.д. Несвоєчасне рішення подібних проблем веде до загострення ситуації в регіоні перебування мігрантів. Проте слід мати на увазі, що для подолання негативної реакції з боку місцевого населення мігранти, які вливаються в нову для них соціокультурне середовище, зі свого боку також повинні намагатися приймати традиції, образ і правила життя, характерні для даного регіону.

4. Формування і розвиток системи правового захисту мігрантів, припинення і недопущення всіх форм їх дискримінації. Слід мати на увазі, що правові шляхи і способи вирішення цієї проблеми повинні доповнюватися і рішенням інших - освітніх, просвітницьких, інформаційних, соціокультурних, духовних та ін.

5. Психологічна адаптація та реабілітація мігрантів: подолання негативних психічних і психологічних наслідків причин, що спонукали людину залишити колишнє місце проживання, створення умов і можливостей для подальшої активної і повноцінного життя. Дана робота повинна здійснюватися професійними фахівцями (психологами, психотерапевтами, психіатрами, психологами-консультантами).

б. Створення умов, необхідних для успішної інтеграції мігрантів в нове для них суспільство: вжиття заходів для досягнення соціальної рівності мігрантів і місцевого населення, створення системи міжкультурних комунікацій, надання необхідної допомоги для включення мігрантів в нову соціокультурну середу (освітні послуги, розвиток системи соціального захисту, підтримка мови і культури мігрантів) [1].

Соціальні форми роботи з мігрантами, біженцями, вимушеними переселенцями можна розділити на класичні і некласичні. Класичні форми соціальної роботи - загальноприйняті види допомоги, що застосовуються у всіх напрямках соціальної роботи, які можна класифікувати як індивідуальні, колективні, суспільно-державні.

Індивідуальна форма роботи з мігрантами - процес впливу на індивіда з метою спонукати його розібратися в проблемі, впоратися з життєвою ситуацією.

Колективна форма роботи з мігрантами спрямована на розуміння групових інтересів мігрантів, прилучення до вирішення як особистих, так і групових проблем, передачу групового досвіду, підготовку до розуміння загальнодержавних форм допомоги мігрантам.

Некласичні форми роботи з мігрантами, біженцями, вимушеними переселенцями - психологічні, технічні прийоми діагностики і вивчення, психологічні, психотерапевтичні форми роботи, ігротехніка, тренінги, діагностика та ін.; сімейна терапія, робота соціальних працівників в міграційних службах, центрах тимчасового розміщення [2].

Міжнародний досвід показує, що успішне розв'язання соціальних проблем мігрантів без збитку для країни або регіону, які їх приймають, можливе при дотриманні основоположних принципів:

1. Необхідно вийти з припущення, що більшість мігрантів залишиться в країні або регіоні перебування назавжди або надовго і, отже, може внести істотний внесок в їх подальший розвиток.

2. Основними суб'єктами діяльності за рішенням більшості соціальних проблем мігрантів (реабілітація, адаптація і інтеграція) є органи державної влади на різних рівнях її організації.

3. Необхідно заохочувати в мігрантах прагнення розвинути в собі почуття приналежності до нових суспільству, культурі і державі.

4. Найважливішою і необхідною умовою ефективною соціальною підтримки мігрантів є досягнення і збереження реальної рівності між мігрантами і місцевим населенням.

5. Необхідно враховувати, що інтеграція мігрантів в нове суспільство, гармонізація системи соціальних зв'язків і відносин між ними і місцевим населенням - це процес, розрахований на тривалий час [3, с.131]

Отже, процеси міграції населення завжди будуть існувати і робити на суспільство значний вплив. Головним завданням соціальних служб, що так чи інакше стикаються з міграцією у своїй роботі, є зведення до мінімуму тих негативних тенденцій і наслідків, що вона в собі несе. Міграція може стати і благом і злом, врятувати економіку регіону чи привести до соціального вибуху. Соціальним службам потрібно вчитися керувати міграцією, готувати кадри, накопичувати інформацію про форми і методи роботи, опановувати засобами, за допомогою яких можна здійснювати керування цим процесом.

Список використаних джерел

1. Т. Семигіна Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
2. М. В. Дибаш Соціальна робота з мігрантами, біженцями та внутрішньо переселеними особами. Чортків, 2018.
3. Е. Р. Ярская-Смирнова Професіоналізація соціальної роботи в Росії // Социол. исслед. 2001. № 5.

Решко Емілія Володимирівна
студентка 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

ВОЛОНТЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Напад Росії на Україну не залякав, а ще більше згуртував українців. Кількість людей, які хочуть займатися волонтерством в Україні, тільки зростає. Лише через платформу Української Волонтерської Служби подали заявки 43,5 тисячі волонтерів, а до чатів долучилось близько 100 тисяч нових користувачів. Щодня тисячі волонтерів у кожному куточку України роблять неймовірне. Надійний тил допомагає захисникам мужньо боротись за нашу свободу та незалежність.

Волонтерський рух в Україні помітно відрізняється від такої ж діяльності в інших державах. І це зумовлено не тільки конкретними історичними обставинами початку війни, коли волонтери України оформились як потужна сила. Українське волонтерство – це перш за все про цінності, про вибір, про готовність жертвувати собою заради мети. Волонтерство у нас за своїм сенсом завжди про набагато більше – про те, як має бути влаштоване життя в Україні і якою бути нашої долі. Волонтери допомагають Збройним силам та нашим добровольцям усім необхідним.

Волонтерський рух дав усій Україні найважливішу емоцію, яка допомогла вистояти у важкий час, – це впевненість, що зможемо захиститись, якщо будемо діяти спільно у власних інтересах. Це й був конкретний прояв саме народного прагнення до нашої державної самостійності.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає її як добровільну неприбуткову соціально спрямовану діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (безоплатних робіт та послуг). Згідно з цим законом, волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності і ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості. Вона не включає діяльність, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин. [1]

Найчисельнішою групою волонтерів є учні старших класів і середніх спеціальних закладів, студенти вищої школи. Волонтерами виступають також батьки, пенсіонери та спеціалісти, які безкоштовно надають різні види соціальних послуг. Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. Все частіше волонтерство розглядається, як засіб для розвитку, соціалізації, позиціонування, впливу та отримання нових знань, знайомств та навичок. [2]

Серед волонтерських організацій, які допомагають українським військовим, найвідомішими та найпотужнішими є «Народний проєкт», «Народний тил», «Повернись живим», «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Combat-UA», Волонтерська сотня «Україна — Світ», «Сестри перемоги», Центр «Миротворець», «Волонтерська група Романа Доніка» та низка інших

Ось невеликий перелік питань, які закривають волонтери своєю діяльністю:

- 1) забезпечення Збройних сил амуніцією та військовими приладами;
- 2) евакуація та перевезення біженців та переселенців;
- 3) донорство;
- 4) пошук дітей та їх батьків;
- 5) пошук притулку;
- 6) забезпечення одягом, їжею, ліками, речами першої потреби;
- 7) порятунок тварин;

- 8) допомога самотнім людям похилого віку;
- 9) інформаційна підтримка.

Волонтерські організації можна поділити на:

- офіційні. Такі волонтери зареєстровані у державному реєстрі, є документи, що підтверджують діяльність, та спрощені алгоритми перетину кордонів;
- неофіційні. Сформовані стихійно, які мають офіційного статусу, діють від імені, як приватні особи.

Офіційні волонтерські організації обов'язково мають пакет документів, що засвідчують їхній правовий статус та дозволяють працювати з міжнародними організаціями, юридичними особами, а також залучати інвестиції та отримувати гранти від уряду. Волонтери ведуть звітність про витрачені кошти та використані ресурси, які викладають у відкритий доступ. Зазвичай на власній веб-сторінці, де кожен може з ними ознайомитись. Представники цих організацій також мають документ – паспорт волонтера, який засвідчує належність людини до конкретної організації чи проекту. [3]

Неофіційні, або самоорганізовані, волонтерські організації зазвичай формуються за потребою та з особистої ініціативи. Вони знаходяться поза правовим статусом, не мають офіційних звітів про витрачені кошти, не можуть приймати фінансування від юридичних осіб тощо. Найчастіше покривають невеликий спектр потреб, закриваючи запити конкретного населеного пункту. Наприклад, збирають їжу та речі для постраждалих під час бойових дій і тд. [3]

Важливо пам'ятати, що волонтерство – це взаємовигідна діяльність. Воно допомагає не тільки тим, на кого безпосередньо спрямоване, а й суспільству в цілому, і, звичайно ж, самому волонтеру. Люди, що займаються ним, часто мають довшу тривалість життя, нижчий рівень стресу, кращу роботу мозку тощо. Найголовніше – не ставити собі обмежень. Будь-яка допомога важлива, тому варто робити те, що ви можете і хочете саме зараз, не чекаючи кращого часу чи ідеальних можливостей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
2. О. Бардін. Волонтери // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. с.119
3. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Х. : Право, 2015

Роман Тетяна

*студентка 2 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент
Варга Наталія Іллівна*

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА СОЦІОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Вивчаючи це питання, слід звернути увагу на те, що соціологічні дослідження - своєрідна характерна ознака соціологів, що виділяє їх серед представників інших соціальних та гуманітарних наук. Оволодіння соціологічними методами вимагає від дослідника ґрунтовної професійної підготовки не тільки з виключно соціологічних дисциплін, а також із соціальної філософії, психології, етнографії, але й, що особливо не просто для гуманітаріїв, потрібні певні знання математики, статистичних методів, інформатики і т.ін. За допомогою соціологічних досліджень здійснюється подальше пізнання об'єктивних законів розвитку і функціонування соціальних організмів і спільностей людей і визначаються шляхи і форми використання нагромаджених знань на практиці. Соціологія, як і будь-яка теоретична соціологічної діяльності наука включає два елементи: систему нагромаджених знань (насамперед теоретичних) і дослідницьку діяльність. З допомогою соціологічних досліджень здійснюється даліше пізнання об'єктивних законів розвитку і функціонування соціальних організмів і спільностей людей і визначаються шляхи і форми використання нагромаджених знань на практиці.

Організаційну структуру соціології в Україні репрезентовано різними соціологічними установами, які здійснюють теоретичні та прикладні дослідження соціологічних проблем, готують фахівців тощо. Перш за все треба назвати такі: установи Академії Наук України, що здійснюють розробку загальних теоретико-методичних і галузевих соціологічних проблем; центри вивчення громадської думки, що утворені на громадських засадах у деяких містах України і вивчають рейтинг політичних діячів, сприйняття трудящими політики уряду, політичну активність, розвиток неформальних рухів тощо. Результати роботи цих центрів використовуються в процесі прийняття рішень на різних рівнях управління суспільними процесами; установи при різних державних організаціях, міністерствах і відомствах, що ведуть соціологічні дослідження за завданнями цих організацій, розробляють теоретико-методологічні проблеми державно-політичної та відомчої роботи; соціологічні кафедри та лабораторії вузів, що готують спеціалістів, розробляють теоретико-методологічні проблеми, виконують замовлення підприємств і організацій на проведення прикладних досліджень; соціологічні служби підприємств та інших соціальних організацій, що здійснюють прикладні дослідження соціологічних проблем, розробку і впровадження соціальних технологій, соціальних програм тощо [1, 2].

Координує соціологічну роботу Соціологічна асоціація України (САУ) [3]. Вона функціонує як наукова громадська організація при секції суспільних наук Президії НАНУ і об'єднує соціологів-фахівців, що ведуть науково-практичну, дослідну, пропагандистську й педагогічну діяльність. Членство в ній може бути колективним та індивідуальним. Мета й завдання асоціації чітко визначені в її статуті. Провідним центром соціологічної роботи є Інститут соціології НАН України, який ставить своїм завданням виявлення закономірностей розвитку соціальних процесів як взаємодії багатьох соціальних груп і верств у різних сферах життєдіяльності суспільства. Досягнення цієї мети реалізується в таких напрямках досліджень: історія, теорія і методологія вітчизняної та зарубіжної соціологічної думки; особливості соціальної структури суспільства за умов становлення ринкової економіки: тенденції та механізми соціальної диференціації та стратифікації; динаміка масової свідомості та соціального самопочуття населення; соціальні умови формування ринкової економіки та підприємницької діяльності; трудова мотивація за різних форм власності; соціальні та психологічні чинники ідентифікації й адаптації особистості за умов суспільної кризи; соціологія культури і масової комунікації; особливості життєдіяльності сім'ї на етапі

трансформації українського суспільства; причини виникнення й механізми подолання соціальних конфліктів; соціально-психологічні чинники й механізми ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Соціальна політика за умов подолання наслідків великомасштабних аварій. Академічна програма інституту виконується в таких наукових відділах: соціальних структур; економічної соціології; соціальної психології; історії та теорії соціології; соціальної експертизи; методології та методів соціологічних досліджень; соціально-політичних процесів; соціології культури та масової комунікації.

Список використаних джерел

1. Гречихин В.Г. Лекции по методике и технике социологического исследования. 1988.
2. Васильев И.Г. Социологические исследования в библиотеках: практ. пособ. СПб. Профессия, 2002. 176 с.
3. Соціологічна асоціація України. Режим доступу: <https://sau.in.ua/>

Рюль Крістіан*студент 3 курсу, спеціальність «Соціологія»**науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент**Варга Наталія Іллівна*

АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

З початком війни у 2014 році іноземним студентам, які навчались у вузах Донецької та Луганської області довелося переводитись у різні вузи України. Не виключенням став і наш вуз, який вперше прийняв іноземних студентів у такій кількості. Велика кількість студентів-іноземців продовжила здобувати вищу освіту на медичному факультеті нашого вузу. Згодом навіть було створено окремий медичний факультет для студентів-іноземців. З появою студентів-іноземців в структурі студентського складу з'явилися і нові соціальні проблеми, пов'язані з перебуванням та навчанням студентів-іноземців в Україні. Процес адаптації іноземних студентів здійснюється впродовж усього періоду навчання у вищій школі, але особливо складним він є у перший рік, тому дослідження процесу адаптації, організації її успішності сприяє більш швидкому включенню іноземних студентів до студентського середовища, полегшує процес їх навчання і виховання. Необхідною умовою якісного засвоєння знань із загальнонаукових дисциплін представниками з різних регіонів світу є урахування ментальності, психологічного стану й інших особливостей їхньої національної самосвідомості, оскільки типовими труднощами, окрім змістовно-предметних, мовних, методичних, організаційних, є і психологічні. Врахування, прогнозування і проектування означених проблем дозволяє об'єктивно формулювати, варіювати навчальні цілі та виробити стратегію їх розв'язання. [1, с.159]

Протягом усього життя людина стикається з тим, що їй доводиться взаємодіяти із соціальним середовищем. Людина повинна приймати норми та цінності інших людей, малих та великих груп. Терміном, який описує цей процес, є «адаптація». Адаптація людини завжди була актуальною проблемою, що стосується як і окремо індивіда, і суспільства загалом. Важливість даної проблеми підтверджується тим, що сучасна людина дуже часто змінює своє соціальне оточення і починає наново адаптуватися до нових умов: дитина, змушена міняти школу або дорослі люди, переїхали до іншої країни. Адаптація до нових умов – важливий момент у соціалізації людини, адже успішна адаптація – це запорука розвитку людини у будь-якій сфері своєї життєдіяльності. [2, с.49]

Соціальна адаптація у термінології Е. Дюркгейма – це засвоєння індивідом соціальних норм, їх інтеріоризація. Адаптація індивіда та адаптація суспільства якісно та кількісно єдиний процес, а терміни «адаптація» та «соціалізація» – синоніми. [3, с.38]

Слід відзначити важливість процесу адаптації студентів-іноземців в україномовному культурному середовищі. Адаптація – процес складний та довготривалий, на заваді якому виникає низка чинників, що ускладнюють успішність його проведення. Загалом є 3 види чинників, що суттєво уповільнюють процес входження студентів-іноземців до соціокультурного середовища України, серед яких виокремимо психологічні, соціальні та мовні. Усі вищезгадані проблеми є наслідками «культурного шоку» – явища неминучого, проте суперечливого. З одного боку такі психологічні проблеми, як невпевненість в собі, замкнутість, роздратованість, нервові зриви; соціальні чинники, як насторожене ставлення до іноземців через культурні, расові забобони, острах конкуренції, а також наявність мовного бар'єру є наслідками непорозуміння та конфлікту між культурами. З іншого – з появою мотивації, бажання якнайшвидше подолати мовні і соціокультурні труднощі, знайти своє «місце під сонцем» в чужому краю, зближення культур відбувається активніше та динамічніше, а культурний бар'єр стає не перешкодою, а навпаки, рушійною силою на шляху до подолання культурних і мовних бар'єрів, стимулом до встановлення і розвитку крос-культурних відносин. [4, с.187]

Впродовж листопада - грудня 2021 року на базі Центру соціологічних досліджень та соціальних ініціатив при факультеті Суспільних наук було проведено соціологічне дослідження щодо соціальної адаптації іноземних студентів, які здобувають вищу освіту в нашому вузі. В онлайн опитуванні взяло участь 128 студентів медичного факультету №2. Переважна більшість респондентів вихідці з Індії (85,2%), а відносно незначна кількість респондентів з Нігерії (6,2%), Гани (2,2%), ОАЕ (1,6%), Пакистану (1,6%), Бангладеш (1,6%), Польщі (0,8%) та Великої Британії (0,8%).

В результаті проведеного соціологічного дослідження на тему «Адаптація іноземних студентів у новому середовищі» ми прийшли до таких висновків, що більше половини опитаних задоволені організацією навчального процесу на факультеті, де навчаються, а четвертина опитаних навіть вказала на високий рівень організації навчання. Серед проблем в організації навчання на факультеті ми виявили, що третина опитаних висловились, що в навчальному процесі є невідповідність досліджуваних дисциплін спеціальності. Також ми виявили, що в перші місяці навчання в іноземних студентів виникають такі труднощі як відсутність чітких завдань та рекомендацій щодо виконання практичних завдань, самостійної роботи, відсутність інформації щодо організації навчального процесу, великий обсяг навчальної інформації, швидкий темп викладання матеріалу. Позитивним є той факт, що більшість іноземних студентів все ж таки розуміють і можуть спілкуватись українською мовою, незважаючи на те, що їх навчання проходить англійською мовою і від них знання української мови не вимагається. Матеріальним забезпеченням вузу та процесом дистанційного навчання іноземні студенти задоволені і переважно більшість влаштовує процедура дистанційного навчання. В ході нашого дослідження ми з'ясували, що атмосферою та психологічним кліматом в навчальному процесі іноземні студенти цілком задоволені, хоч в деяких випадках були випадки упередженого ставлення з боку викладача до іноземних студентів. В результаті нашого дослідження ми виявили, що на фактори адаптації іноземних студентів негативно впливають настрої місцевих жителів, які не завжди проявляють доброзичливе ставлення та місцевої молоді, яка взагалі не бажає спілкуватись з іноземними студентами. Також було виявлено і певні непорозуміння з місцевими жителями, конфлікти на ґрунті расизму, націоналізму, і прояви некоректного ставлення працівників поліції до іноземних студентів. Також нами було виявлено, що більше половини студентів-іноземців мають друзів серед українців, проте більше третини все ж таки спілкуються лише в своєму соціальному оточенні, із своїми співвітчизниками.

Дослідивши соціальну адаптацію іноземних студентів в Україні, ми прийшли до висновку, що механізми, які сприяли б успішній адаптації іноземних студентів перебувають на стадії становлення, а прикладні дослідження даної теми практично відсутні. Кожний український вуз стикається з рядом проблем в процесі соціальної адаптації своїх студентів іноземців., пов'язаних як з навчальним процесом, так і з новим середовищем їх перебування. Тому в Україні є потреба в науково організованому процесі адаптації студентів-іноземців до навчальної діяльності в українському соціокультурному середовищі.

Список використаних джерел

1. Дудченко М.О., Артеменко А.Ф., Левченко Л.Ю., Васильєва К.В., Свиридчук В.Б. Особливості навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України. „Світ медицини та біології”. №3. 2013. С.158-160
2. Буракова К. В. Аналіз вагомих складових адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України на початковому етапі. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. № 7 (194). С. 48 – 53
3. Дюркгейм, Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение /Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. М: Канон, 1995. 352 с.
4. Максименко Н. В. Соціокультурна адаптація іноземних студентів засобами краснавчального матеріалу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69) № 3 Ч. 2. 2019. С.187-190

Симочко Альбіна Владиславівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

АНАЛІЗ МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ ТА БІЖЕНЦЯМИ

На сучасному етапі розвитку України, ускладненому світовою економічною та політичною кризами, помітною стає проблема розвитку людських ресурсів. За даними ООН, чисельність населення України до 2050 р. зменшиться на 15 млн. осіб. Особливо гостро проблеми мігрантів та біженців постають в світлі сьогоденних подій, пов'язаних з повномасштабною війною в нашій державі. Тому, проблеми пов'язані з мігрантами та біженцями найближчі роки будуть на порядку денному в багатьох державних, громадських, релігійних та інших установах як України так і країн Європейського Союзу.

Мігранти (від лат. *migrans, migrantis* - переселенець; той, хто переселяється) - особи, котрі здійснюють міграцію, тобто перетинають державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання назавжди або на певний час. Біженець - міжнародно-правовий термін універсального характеру, який запроваджено Конвенцією ООН 1951 р. та Протоколом ООН 1967 р. Під поняттям біженець розуміється особа, яка в силу певних, цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань, і не має певного громадянства, знаходиться поза країною свого попереднього проживання не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань. [1]

В даний час органами соціального захисту населення ведеться різнобічна робота з мігрантами. Соціальні працівники допомагають кожній людині, що звернулася, у вирішенні її особистих соціальних, економічних, правових і інших проблем, сприяють у установленні чи відновленні необхідних соціальних відносин.

Трьома основними вирішеннями проблеми біженців є: добровільна репатріація; поселення в країні першого притулку; переселення в третю країну.

Як правило, біженці благополучно повертаються в свої рідні місця, мову, культуру та стиль життя яких вони вже знають.

У роботі з мігрантами перевага слід віддавати методу групової роботи, що дозволяє охопити велику кількість людей. Йдеться про групові тренінги, групах взаємодопомоги, терапевтичних групах. У роботі з мігрантами перевага слід віддавати методу групової роботи, що дозволяє охопити велику кількість людей. Йдеться про групові тренінги, групах взаємодопомоги, терапевтичних групах.

Загальною підставою переваги методу групової роботи - різних її видів - виступає: - те, що досвід групи дає клієнтові можливість розділити свої переживання з тими, хто має схожий досвід, а значить - піти від перешкоджає реабілітації відчуття єдності своєї проблеми; групова робота з урахуванням міжкультурних відмінностей сприяє адаптації клієнтів до нової культури, причому на різних рівнях, починаючи із зовнішнього (тренінги) і кінчаючи глибинним рівнем (терапевтичні групи); група, крім власне психологічних цілей, здійснює соціальну підтримку, і в цьому сенсі терапевтичними є самі відносини між членами групи. Цей аспект особливо значимий в групах взаємодопомоги. [2]

У соціальній роботі з мігрантами виділяються два основних види:

1. Практична соціальна робота (робота з конкретною людиною чи групою людей, що потребують соціальної допомоги).
2. Організаційна робота (організація роботи соціальної служби, розробка конкретних програм діяльності і т.п.).

Практична соціальна робота з мігрантами проводиться по наступним основних напрямках: соціальному, соціально-психологічному, соціально-педагогічному, соціально-правовому, медико-соціальному, фінансовому, соціально-економічному, матеріальному, соціально-інформаційному і соціально-трудоному. [1]

Міжнародний досвід показує, що успішне розв'язання соціальних проблем мігрантів без збитку для країни або регіону, які їх приймають, можливе при дотриманні основоположних принципів:

1. Необхідно вийти з припущення, що більшість мігрантів залишиться в країні або регіоні перебування назавжди або надовго і, отже, може внести істотний внесок в їх подальший розвиток.
2. Основними суб'єктами діяльності за рішенням більшості соціальних проблем мігрантів (реабілітація, адаптація і інтеграція) є органи державної влади на різних рівнях її організації.
3. Необхідно заохочувати в мігрантах прагнення розвинути в собі почуття приналежності до нових суспільству, культурі і державі.
4. Найважливішою і необхідною умовою ефективної соціальної підтримки мігрантів є досягнення і збереження реальної рівності між мігрантами і місцевим населенням.
5. Необхідно враховувати, що інтеграція мігрантів в нове суспільство, гармонізація системи соціальних зв'язків і відносин між ними і місцевим населенням - це процес, розрахований на тривалий час. [3]

Таким чином, соціальна робота з мігрантами та біженцями є важливою складовою соціальної політики України та країн Європейського Союзу, і завдяки таким пріоритетним напрямкам, як профілактика, соціальний супровід, корекційна та реабілітаційна робота сприяє успішній адаптації мігрантів, біженців та їх сімей до нових умов існування.

Список використаних джерел

1. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
2. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. 464с.
3. Харламов М.І. Соціальна робота: Курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2013. 96 с.

Синичка Ельвіра Анатоліївна
студентка 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

ВТОРИННА ТРАВМА

Вже рік я навчаюся на факультеті соціальної роботи. Що це значило для мене ще нещодавно? Надання матеріальної та моральної допомоги дітям-сиротам, матерям-одиначкам, особам з інвалідністю, малозабезпеченим, багатодітним сім'ям, самотнім, людям похилого віку, громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах тощо. Однак, з початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України зовсім перевернулося моє бачення, кому потрібна допомога і як її надавати. Я горджуся своєю країною, в якій так багато небайдужих людей, які в цей час війни змінили свої професії, і стали соціальними працівниками. Стільки волонтерів та небайдужих людей щодня збирають допомогу для ЗСУ, допомагають тим областям, де проходять бойові дії, а також допомагають внутрішньо переміщеним особам, які проживають на тих територіях України, де на даний час безпечно. Молимо Бога, щоб він зберіг наше Закарпаття, бо саме тут змогли знайти прилисток тисячі евакуйованих осіб.

Війна показує – хто ким є насправді. За ці декілька тижнів я була вражена добротою одних людей, які відкривали свої домівки і безкоштовно приймали у себе переселенців, а також бачила і тих, які піднімали ціну за оренду житла втричі... Я бачила, як церква, яку я відвідую щонеділі, повністю переобладнала кожне своє приміщення в кімнату для ночівлі. Це вселяє віру в добрих людей, і навіть якщо хтось хоче заробляти на біді іншого, все ж я впевнена що у нашому місті є добрі і небайдужі люди, яких більшість.

В цей складний для України час кожен з нас може допомагати. Національний банк відкрив рахунок для гуманітарної допомоги українцям, постраждалим від російської агресії. Всі необхідні дані можна знайти на сайті Міністерства соціальної політики. Також є безліч благодійних фондів, які приймають гуманітарну допомогу у вигляді одягу, взуття.

Отже, що це за термін «Вторинна травма», і чому я обрала саме таку тему. В умовах війни в постійному стресі жити не можна, бо людина може дійти до повного виснаження та вигорання. Потрібно прислухатися до порад лікарів, і берегти своє здоров'я, щоб бути максимально ефективним у соціальній роботі. Вторинна травма, або ж вторинний травматичний синдром — це непрямий вплив травматичної події через розповідь з перших вуст або очевидців. Волонтери, психологи, рятувальники, поліцейські, лікарі та юристи — можуть опинитися під загрозою вторинної травми у звичайному житті. А в умовах війни це стало небезпекою для кожного українця. Будь-яка людина, яка спілкується з тим, хто пережив психологічно стресову ситуацію, також може зазнати вторинної травми.

Також вторинна психологічна травма виникає в результаті несприятливого впливу на нервову систему, що передається через спостереження, а не через прямий особистий контакт (соціальні мережі, ЗМІ).

Люди, які спостерігають за актами насильства, часто демонструють ті самі симптоми, що й особи, які є безпосередніми об'єктами терору. Психологічний шок для нервової системи може створити відчуття розпачу в поєднанні з сильними емоціями: плач, злість і страх. Побічними ефектами часто є труднощі зі сном, підвищена тривожність, чутливість до гучних звуків або дисоціація — емоційний і фізичний стан заціпеніння, в якому ви відчуваєте себе відокремленим, ізольованим або відірваним від себе та інших.

Як собі допомогти? Важливо бути в курсі новин і знати, що відбувається у світі. Але ми ж не хочемо, щоб новини негативно впливали на наше здоров'я. Ось декілька перевірених порад щодо догляду за собою:

1. Розмежовувати.

Обмежити доступ до новин, встановити ліміт щодо перегляду соціальних мереж і телебачення. Не гортати все підряд, а обрати декілька джерел з перевіреною інформацією та користуватись ними. Обмежити перегляд фото та відео з жахливими сценами.

2. Зайнятися чимось спокійним.

Просто прогулянка на природі сама по собі є формою зниження стресу та розслаблення. Потрібно збалансувати свій час між активністю та відпочинком.. Активність підвищує рівень ендорфінів.

3. Працювати.

Бути корисним. Якщо моя звична робота та рутинні справи наразі недоступні, то я буду допомагати іншим або опаную нові навички. Людині важливо відчувати свою значущість в суспільстві.

4. Зосередитись на позитиві.

Наш мозок налаштований на механізм «бийся або біжи», оскільки є загроза життю. Тому важливо заспокоїтись та шукати позитив у повсякденних справах.

5. Здоров'я надважливе.

Потрібно подбати про повноцінний сон, харчування та фізичні вправи. Відпочивати від Інтернету та робити перерви, які відповідають вашим інтересам і стилю життя. Наше тіло і мозок оцінять перезавантаження, а наше самопочуття і спокій повернуться.

Отже, якщо виконувати ці рекомендації, то моя соціальна робота буде більш ефективною в таких умовах, адже наша область продовжує й надалі працювати для нашої країни, забезпечуючи необхідною гуманітарною допомогою наших українських захисників, вимушених переселенців, які проживають у нас, і кожен з нас може допомогти, запропонувавши фінансову підтримку, просто послухати (цього зараз багатьом не вистачає) і виявити співчуття. Пам'ятаємо про правило: спочатку маску кисневу собі, а потім тому, хто поряд.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України, <https://www.msp.gov.ua/>
2. Битлянин Михайло Валерійович, психіатр і психотерапевт Медичного Центру «Дбаю», м. Ужгород.

Химинець Мар'яна Василівна
студентка 4 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Орос Олександра Богданівна

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ВИД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Дивлячись на те, що ми живемо в XXI столітті, яке характеризується технологічними досягненнями людської цивілізації та високим рівнем розвитку продуктивних сил, але якщо брати до уваги події, які зараз відбуваються на Сході Європи, це можна вважати ілюзією. Адже ми почали частіше чути поняття на зразок «гібридна війна», «пропаганда», «агрегатори новин» тощо. В такий період можна зробити висновок, що нинішні технологічні здобутки не тільки прискорюють і спрощують обмін інформацією, породжують нові засоби комунікації, але разом з тим перевантажують і так перенасичений інформаційний простір, що слугує прекрасним підґрунтям для маніпулювання громадською думкою.

Поняття «пропаганда» означає ідеологічно спрямовану діяльність партії, громадського об'єднання чи країн для створення певних позицій та світогляду. Для отримання омріяного результату пропаганда поширюється в різних засобах масової інформації. Замість подачі об'єктивної інформації, пропаганда має на меті висвітлювати інформацію, яка створює певний вплив на маси [1].

У випадку російсько-української війни, ми можемо переконатися в тому, що пропаганда – це зброя масового ураження, що має вплив на суспільну свідомість на відміну від інформації, яка регулює відносини в суспільстві. Спостерігаючи результати тривалої інформаційної війни проти українських громадян через російські ЗМІ, які є доступними в українському інформаційному просторі, можна зробити висновок, що росія в будь-який спосіб старається використовувати український інформаційний простір у власних інтересах, для спрямованого антиукраїнського інформаційного впливу.

Для виокремлення наративів, які використовує російська пропаганда ми вирішили проаналізувати результати контент-аналізу соціологічних організацій, а саме дослідження Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років «MediaSapiens» та дослідження Інституту масової інформації у 2020 та 2021 роках.

Дослідження 2014–2016 років «MediaSapiens» дає нам можливість дізнатися, що в кінці 2013 та у 2014 роках російські ЗМІ розпалювали ворожнечу між жителями різних регіонів, росію ототожнювали із розвитком та правопорядком, а протестуючі сили – із безладом, деградацією і залежність від ЄС та США. Актуально в російських ЗМІ було маскувати військові злочини РФ і максимальне поширення фейків про українські військові правопорушення, поширення інформації стосовно «народної» підтримки жителями Криму російської армії та переконання кримчан в ідентичній приналежності до «росіян». В той самий час ведеться демонізація української влади прирівнюючи її до нацистів.

На початку 2015 та 2016 року російські ЗМІ масово висвітлюють жахливі наслідки зруйнованих населених пунктів, смертей цивільного населення та важких умов проживання людей звинувачуючи в цьому українську армію, як «геноцид» проти «російськомовного населення». Також російські ЗМІ та Кремль звинувачували Україну в нездатності дотримання Мінських домовленостей та пророкували, що під тиском соціально-економічних проблем та з громадянськими війнами Україна скоро розпадеться [2].

У 2020 році «Інститут масової інформації» виокремив наступні чотири найпоширеніші пропагандистські наративи в російських ЗМІ:

Україна не виконує Мінських угод і порушує домовленості. Де інформація подавалася маніпулятивно та однобічно з відсутністю посилань на першоджерела.

"Крим російський" та водопостачання з України. Пропагандистські ЗМІ просувають тему "легітимності анексії Криму", заперечують порушення прав людини. Російські ЗМІ,

спираючись на ООН, просували ідею, що Україна разом з Росією несе відповідальність за водопостачання Криму.

Втручання України в справи Білорусі. Це новий наратив, який взяв свій початок через протести у Білорусі внаслідок президентських виборів 9 серпня 2020 року. Посилаючись лише на білоруські та російські джерела поширюється інформація, що мовби українські націоналісти мають відношення до протестних рухів.

Націоналізм в Україні. "Україна – фашистська держава" є однією з найпоширеніших тем, яку поширюють російські ЗМІ з 2014 року [3].

Проводячи контент-аналіз у 2021 році «Інститут масової інформації» дослідив, що в російських ЗМІ продовжують звинувачувати Україну в початку війни на сході, приписують повну залежність від рішень США та неготовність США в разі необхідності допомагати Україні [4].

Проаналізувавши дослідження різних організацій з 2014-2021 ми можемо зробити висновки, що російська пропаганда не порушує своїх принципів і продовжує звинувачувати Україну у військових злочинах, геноциді російськомовного населення, приписуючи українській владі ідеологію нацистів та повну залежність від ЄС й США. Інформаційна війна Росії проти України ведеться посилено і цілеспрямовано. Окрім того, інформаційна війна слугує прикриттям агресії росії проти України, виступає її невіддільною складовою частиною. За сприянням інформаційної зброї розпалюється ксенофобія, тероризм і дискредитація української влади. З легкістю можна висунути твердження, що російська пропаганда досягнула вагомого успіху в створенні всередині росії звичного образу України та українців як «ворогів» росіян.

Список використаних джерел

1. Методи пропаганди. Studall.org. 2015. URL: <http://studall.org/all-149473.html>.
2. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років: соціологічне дослідження / MediaSapiens [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/>
3. Україна в інформаційному просторі Росії: основні наративи: соціологічне дослідження/ Інститут масової інформації [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayina-v-informatsijnomu-prostori-rosiyi-ta-bilorusi-osnovni-naratyvy-i35175>
4. Що наразі просуває російська пропаганда: соціологічне дослідження / Інститут масової інформації [Електронний ресурс]– режим доступу:<https://imi.org.ua/monitorings/shho-narazi-prosuvaye-rosijska-propaganda-i38578>